

DÖRTDİVAN YAZILARI

DR. YASİN ŞEN

Yayın Bilgileri

Sözbaşı

Beş yıldan fazladır Dörtdivan kültürü üzerine yaptığımız araştırmalar ve yayınlar artık belirli bir yekûna ulaşmış durumdadır. Bununla beraber bu araştırmalar ilk zamanlardan başlayarak daima devam etti ve Dörtdivan kültürü bakımından hedeflediğimiz bir tablo sonuçta ortaya çıkmaya başladı.

Aslında biz Dörtdivan kültürü üzerine çalışmaya başlarken en başta ilçeye ilgili bir külliyat ortaya koymayı hedeflemiştik. Şükür ki, bu yavaş yavaş Dörtdivan'a nasip oluyor. Dileğimiz daha fazla araştırmacı tarafından ve daha geniş imkanlarla ilçenin kültürel ve tarihî zenginliklerinin tespit edilmesi ve bunların yayınlanmasıdır. Özellikle edebiyat ve kültür araştırmalarından farklı olarak Dörtdivan'ın tarihi, coğrafyası, arkeolojisi üzerine yapılacak çalışmaların yoğunlaşması gerekmektedir.

Biz Dörtdivan'a geldiğimiz ilk zamanlarda ilçenin kültürel zenginliğinin yanındaki çalışmaların azlığı konusunda şaşırılmış ve üzülmüştük. Bunun sonucu olarak çalışmalara başlamış olduk. Geçen zaman içerisinde bizim Dörtdivan'ın kültürüyle ilgili yaptığımız yayınlarımız şunlardır:

Dörtdivan Kültür Atlası (Ankara 2021),
Bolu'da Bir Eren Ümmî Kemal (Ankara 2021),
Dörtdivan Manileri (Ankara, 2021),
Köroğlu Diyârı Dörtdivan'dan (Ankara 2022),
Dörtdivan Cönkleri ve Bir Cönk Üzerine (Ankara 2022),
Dörtdivanlı Hilmî (Ankara 2023),
Dörtdivan'da Eren Kültürü ve Dörtdivan Erenleri (Ankara 2023)
Dörtdivan Yaylaları (Ankara 2024)
Dörtdivan'da Bir Söz Bülbülü Düldül Mevlüt (Ankara 2024)
Dörtdivan'a Şiirler (Ankara 2024)
Bolu'da Baba Hızır Kültürü ve Mengen ve Dörtdivan'daki Baba Hızır Makamları (Ankara 2024)

Dörtdivan Yazıları, ilçenin kültürü konusundaki yayınlarımızın on ikincisidir. Şüphesiz bunlara daha başka çalışmalarımız da ilave edilebilir. Tabii bunu zaman gösterecektir.

Elinizdeki kitapta zaman zaman Dörtdivan kültürü üzerine kaleme aldığımız son yazıları "Dörtdivan Yazıları" başlığı altında bir araya getirmiş bulunuyoruz. Bu yazıların bir kısmı özellikle kitap çalışmalarımız devam ederken ortaya çıkan ve çeşitli mecralarda yayınlanan yazılardan oluşmaktadır. Bunların dağınık bir şekilde durmasına ve kaybolup gitmesine gönlüm razı olmadı. Sonuçta burada Dörtdivan'ın kültürü üzerine yaptığımız son araştırmalar sonucunda kaleme alınan yazılarımız bir araya getirilmiştir.

Kitap beş bölümden meydana gelmektedir. İlk bölümde Dörtdivan'ın tarihi ve coğrafyasıyla ilgili yazılarımız bir araya getirilmiştir. İkinci bölümde Dörtdivan'da yetişen bazı şahsiyetlerle ilgili yazılar yer almıştır. Üçüncü bölümde Dörtdivan'ın özellikle edebî mirası üzerine kaleme alınan yazılara yer verilmiştir. Dördüncü bölümde ilçenin kültürü üzerinde

duran şahsiyetler üzerine kaleme alınan yazılara yer verilmiştir. Beşinci ve son bölümde Dr. Abdullah Demirci'nin özellikle Dörtdivan'ın kültürü üzerine bizimle yaptığı iki söyleşiye yer verilmiştir.

Dörtdivan kültürü üzerine araştırmalarımızın seyri bundan sonra nasıl olur, bunu bilemiyoruz. Şu an bu ilçenin yetiştirdiği değerlerden birisi olan Servet Yüksel'le ilgili bir araştırma dosyamız var elimizde. Bunun dışında Dörtdivan'la ilgili bütün çalışmalarımız yayın yüzü görmüş oldu. Bu anlamda Dörtdivan'ın kültürüne sahip çıkma konusunda ortaya koyduğu özveriye hayran olmamak elde değil.

Sonuçta yayınladığımız çalışmalarımızda Dörtdivan'ın kültür zenginliğine dikkatleri çekmeyi çalıştık. Bu kitapta ise uzun bir zamandır yaşadığımız ilçenin kültürüyle ilgili tespit, gözlem yorum, derleme türünden yazılarımız yer almaktadır.

Bu yazıların kitap hâlinde yayınlanmasına yönelik katkılarından ötürü Ahmet Ersoy'un şahsında DİVANKAV'ın yönetim kurulu üyelerine teşekkür ederim. Dörtdivan Yazıları'nın Bolu'nun güzel ilçesi Dörtdivan'la ilgili araştırmalara ve çalışmalara katkıda bulunmasını temenni ederim.

Yasin Şen
22 Kasım 2023
Dörtdivan

İçindekiler

Sözbaşı

1. Bölüm

DÖRTDİVAN'IN TARİHİ ve COĞRAFYASI

DÖRTDİVAN

Coğrafya-Tarih-Kültür

DÖRTDİVAN TARİHİ İÇİN BİR KAYNAK: F. K. DÖRNER'İN BİTHYNİON-KLAUDİOPOLİS (BOLU) MAKALESİ

DÖRTDİVAN'IN YER ADLARI ÜZERİNE NOTLAR

YAYLA KIŞLA HAYATI BAKIMINDAN DÖRTDİVAN KÜLTÜRÜ

DÖRTDİVAN YAYLALARI

DÖRTDİVAN YAYLALARININ KÜLTÜREL MİRASI ve DÖRTKAPILI YAYLA

DÖRTDİVAN'DA GÖRÜLMESİ GEREKEN YERLER

ÇETİKÖREN KÖYÜ ÜZERİNE NOTLAR

DÖRTDİVAN BABA HIZIR MEDRESESİ

DÖRTDİVAN ŞERBETDAR MEHMED BEY ZAVİYESİ VE VAKIFLARI

DÖRTDİVAN'DA BULUNAN BİRKAÇ ASIRLIK BİR KILIÇ

2. Bölüm

DÖRTDİVANLI ŞAHSİYETLER

DÖRTDİVAN EVLİYALARINDAN HİSAR ERENLERİ

SAMURKAŞ DEDE ve ÇARDAK KÖYÜ ÜZERİNE NOTLAR

KÖROĞLU OĞUZ BOYLARININ HANGİSİNE MENSUPTUR?

DÖRTDİVAN'DA KÖROĞLU'NUN İZLERİ

DÜLDÜL MEVLÜT ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

3. Bölüm

DÖRTDİVAN'IN YAZILI VE SÖZLÜ KÜLTÜRÜ

DÖRTDİVAN'IN ŞİİR MİRASI ve DÖRTDİVANLI ŞAİRLER

DÖRTDİVANLI ÂŞIK AHMED'İN LEYLEK ŞİİRİ

BU ŞİİRLER DÖRTDİVANLI HİLMÎ'YE Mİ AİT?

DÖRTDİVAN'DA HACI SALAVATLAMA GELENEĞİ ve DÖRTDİVANLI HİLMÎ'NİN
“ELVEDA” ŞİİRİ

DÖRTDİVAN'DA TESPİT EDİLEN TÛTÛNLE İLGİLİ BİR MANZUME

SERVET YÛKSEL'İN ŞİİRİ ÜZERİNE DÛŞÛNCELER

DÖRTDİVAN'DA DEFTER TUTMA GELENEĞİ ve YALACIK KÖYÛ DEFTERLERİ

DÖRTDİVAN'IN KAYIP BESTELERİ

DÖRTDİVAN'DAN KÛLTÛR DERLEMELERİ

DÖRTDİVAN'DAN DENİZKIZI HİKÂYELERİ

DÖRTDİVAN'DA BULUNAN AYVADİBİ ŞİFALI SUYU

4. Bölüm

DÖRTDİVAN SEVDALILARI

CEVDET CANBULAT'IN DÖRTDİVAN'A HİZMETİ

SEBUHİ HASANOV'LA DÖRTDİVAN'DA BİR GÛN

NAHCİVAN'LA DÖRTDİVAN (BOLU) ARASINDA KÛLTÛR KÖPRÛSÛ

5. Bölüm

DÖRTDİVAN ÜZERİNE SÖYLEŞİLER

YASİN ŞEN'LE GEREDE ve DÖRTDİVAN KÛLTÛRÛ ÜZERİNE SÖYLEŞİ / Söyleşi:
ABDULLAH DEMİRCİ

DÖRTDİVAN KÛLTÛRÛ ÜZERİNE DR. YASİN ŞEN'LE SÖYLEŞİ / Söyleşi:
ABDULLAH DEMİRCİ

1. Bölüm

DÖRTDİVAN'IN TARİHİ ve COĞRAFYASI

DÖRTDİVAN

Coğrafya-Tarih-Kültür¹

Bolu'nun güzel ilçesi Dörtdivan'ın etrafını coğrafi olarak Aladağlar, Köroğlu Dağları çevreler. İdarî olarak ilçe Bolu merkez, Gerede, Yeniçağ, Kıbrısçık ilçeleri ve Ankara-Çamlıdere ile komşudur. Doğal bitki örtüsü çayır ve yer yer ormandır. İlçe Karadeniz iklimiyle karasal iklimin geçiş noktası durumundadır. Yazlar serin, kışlar soğuk ve sert geçer. İlçede temel ekonomik uğraş tarım ve hayvancılıktır. Tarımsal üretimde buğday, soğan, patates önemli bir yere sahiptir. İlçede büyükbaş hayvancılığın yanında kaz yetiştiriciliği en çok tercih edilen ekonomik uğraşlardandır. Dörtdivan, Şahkartallar ile kızıl akbaba, kara akbaba, küçük akbaba ve sakallı akbabaların beraber yaşadığı bir yer olması itibariyle de Türkiye'de dikkat çeken bir yerdir.

Dörtdivan'ın tarihi Roma ve Bizans dönemlerine uzanmaktadır. İlçenin, Türklerin burayı fethinden önceki dönemlerine ait tarihi hakkında yeterli bir araştırma henüz ortaya konmamıştır. Yağbaşlar köyünde bulunan Mursallar Kalesi, yaylaların yakınlarındaki eski yerleşim yerleri, şehir harabeleri, yazılı sütun başları, çeşitli tarihi eserler ve köylerde bulunan eski yerleşimlere ait izler Dörtdivan'ın tarihinin ne kadar zengin olduğunu göstermektedir. Roma İmparatorluğu'nu gösteren İngilizce bir haritada Dörtdivan'ın Yağbaşlar köyü ile Çetikören köyleri gösterilmektedir. Bu döneme ait bu yerlerde önemli bir yerleşimin olduğu anlaşılmaktadır. Hem bu durum hem de köylerdeki kalıntılar Dörtdivan'ın tarihinin ayrıntılı bir şekilde ortaya konması gerektiğini ifade etmektedir.

Dörtdivan, Türklerin Anadolu'yu fethinden itibaren ilk yerleştikleri yerlerin başında gelir. İlçe ile ilgili bilgi veren kaynaklar buranın Alaaddin Keykubat döneminde fethedildiğini yazar. Evliya Çelebi'nin bildirdiğine göre Ertuğrul Gazi buralarda dağlara çekilen küffarın elinde ilçe topraklarını fethettikçe divan adı altında yerleşim yerleri kurmuştur. Buralarda kös çalınır, insanlar kurulan pazarlarda ihtiyaçlarını görmek üzere bir araya gelir ve cuma namazları kılınırdı. Böylece Dörtdivan'a adını veren ilk yerleşim yerleri de kurulmaya başlanmıştı. Evliya Çelebi'ye göre önce yedi divan kurulmuş, bunların birkaçı zaman içerisinde ortadan kalkmıştır. Divan köyden büyük kasabadan küçük yerleşim yeri olarak gelişmiştir. Dörtdivan'a adını veren divanların hangileri olduğu ve nerelere kurulduğu bugün için tam bilinmemektedir.

Dörtdivan, bazı kaynaklarda 19. Yüzyıl'da bir kaza merkezi olarak gözükmektedir. İlçe 1890 yılında Gerede'ye bağlı bir nahiye hâline gelmiştir. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde ve 1962 yılında Dörtdivan'da belediye teşkilatı kurulur. Bu dönemde merkezde yaklaşık 200 hane vardır. İlk belediye başkanı 1963-69 yıllarında görev yapan Halil Aksoy'dur. Dörtdivan 1990 yılında ilçe olmuştur.

Dörtdivan'da dikkat çeken hususlardan bir tanesi ilçedeki yerleşim yerlerinin isimleridir. Sarayla ve Osmanlı ordu teşkilatıyla bir bağı olduğunu düşündüğümüz köylerden Yayalar, Doğançılar, Ömerpaşalar ile Kadılar ve Çavuşlar mahalleleri bunlardandır. Bunun yanı sıra Dörtdivan'da yüzlerce yıl öncesine giden ve Oğuz boylarının yerleştiği yerleri haber veren yer

¹ “Dörtdivan’ın Tarihi ve Kültürü”, *Bolu Dergisi*, Yıl 1, Sayı 1, Eylül 2023, s. 24-26.

isimleri de vardır. Adakınık, Bucakkınık, Aşağıdöğër, Yukarıdüğër, Kargıbayramlar isimlerinde Oğuz boylarının adları günümüze kadar gelmiştir. Dörtdivan'da Kınık, Düğër, Karkın boylarının yanı sıra Karaevli, Kayı gibi Oğuz boylarının izlerine de rastlanmaktadır. Söz gelimi Çavuşlar Mahallesi'ne ait Çimencik Yaylası'nın diğër adı Karahelvi (Karaevli) Yaylası'dır. Bu da göstermektedir ki, Dörtdivan'da Oğuz boylarının bugün bile bariz izleri vardır.

Dörtdivan, erenleri, evliyaları bakımından da oldukça zengin bir yerdir. Özellikle köylerde ve yaylalarda Erenler ve Dedeler diye anılan mevki isimleri dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra Kılıçlar köyündeki Kırklar Makamı, Dörtdivan'da yağmur duasına çıkılan yerlerdendir. Burada yatan zatın Horasan erenlerinden olduğu ifade edilir. Bunun yanında Himmet Dede, Göbü Dede, Şıh Şehriban ve Baba Hızır burada yaşayan evliyalardandır. Son yapılan araştırmalarda Dörtdivan merkezde bulunan Çavuşlar Camii'nde Baba Hızır'a ait bir makam tespit edilmiştir. Tarihî kaynaklara göre de Çavuşlar Camii içindeki yatır bir Baba Hızır makamıdır. Bizzat caminin doğu tarafındaki girişinin üzerindeki kitabelerin birinde Baba Hızır'ın adının geçmesi ve 1687 yılına ait Osmanlıca bir belgede bu camiden "Baba Hızır'ın yaptırdığı cami-i şerif" diye söz edilmesi yatırın şüpheye yer vermeyecek şekilde ona ait olduğunu göstermektedir. Şüphesiz Mengen'den sonra böyle bir makamın ortaya çıkması hem Dörtdivan hem de Bolu için önemli bir zenginliktir.

Dörtdivan, erenlerinin yanında Köroğlu'nun da doğduğu ve yaşadığı yer olarak bilinir. 16. yüzyılın sonlarına ait belgelerde onun Dörtdivan'a bağlı Sayık köyünde yaşadığı ve Bolu ve civarında faaliyetlerde bulunduğu açıkça ifade edilir. Dolayısıyla Bolu'nun bir değeri olarak öne çıkan Köroğlu'nun Dörtdivan'da yaşaması dikkat çekmektedir. Dörtdivan bunların yanı sıra şairleri ile de önemli bir yerdir. 15. yüzyılda yaşayan ünlü mutasavvıf Ümmi Kemal hazretleri bir müddet Dörtdivan'da yaşamıştır. Onun etkileri burada halen devam etmektedir. Dörtdivan'a bağlı Çalköy'de hazretin kız kardeşine ait bir türbe vardır.

16. yüzyılda burada yaşayan Köroğlu'ndan sonra Dörtdivan'da şiir kültürünün büyük ölçüde devam ettiğini görüyoruz. 18. yüzyılda Yukarıdüğër'de doğan Şıh Ahmet veya Derviş Ahmet diye bilinen bir zat vardır. Bu zatın 76 şiirden oluşan bir divanı ile Menâkıb-ı Kemal Ümmî adlı bir eseri elimizdedir. Dörtdivan'ın yetiştirdiği bir diğër şair 19. yüzyılda yaşamış Dörtdivanlı Hilmî'dir. Hilmî, iki oğlunu Plevne Savaşı'nda şehit vermiş bir şairdir. Kendisi bunun üzerine Oğullar Destanı adıyla bir ağıt kaleme almıştır. Dörtdivanlı Hilmî, Dörtdivan Cumayeri'nde bulunan fakat günümüzde kendisinden hiçbir iz kalmayan Baba Hızır medresesinde müderris olarak görev yapmıştır. Dörtdivan'daki diğër önemli bir şahsiyet 1985 yılında vefat eden Düldül Mevlüt'tür. Prof. Dr. Faruk Sümer'in ifadesine göre kendisi Dede Korkut üslûbu ile konuşan birisidir. Düldür Mevlüt ortama ve kişilere göre söylediği kafiyeli sözlerle tanınmıştır.

Dörtdivan'ın yetiştirdiği bir diğër önemli şair Servet Yüksel'dir. Servet Yüksel hece ölçüsüyle ve titizlikle kaleme aldığı şiirleriyle Türkiye'de tanınmıştır. Beş şiir kitabı yayınlanmıştır. Bazı şiirleri ile yarışmalarda dereceler almıştır. Bu isimlerin yanı sıra Dörtdivan'da haklarında pek bilgi bulunmayan Zuhûrî, Rümûzî gibi şairler de yetişmiştir. Dörtdivan'ın bu şiir mirası günümüzde yetişen şairlerle devam etmektedir.

Dörtdivan'da dikkat çeken önemli bir diğer husus mecmualardan ve cönklerden ilahi okuma geleneğidir. Bu aynı zamanda cönk ve mecmua açısından da Dörtdivan'daki zenginliğe işaret eder. Hakikaten de Dörtdivan asırlar boyunca pekçok cöngün tutulduğu bir yer durumunda olmuştur. Dörtdivan bu zenginliğini 20. yüzyılın sonuna kadar getirmiştir. Cönklerden okunan ilahiler ve destanlar Dörtdivan'da sözlü kültürün yanında yazılı kültürün de zengin bir şekilde yaşandığı göstermektedir.

Dörtdivan tarih boyunca sözlü kültürün de yoğun bir şekilde yaşandığı bir yer durumunda olmuştur. Dörtdivan bilmece, maniler, atasözleri, deyimler, türküler, hikâyeler, efsaneler, menkıbeler bakımından oldukça zengin bir yer durumundadır. Bunların bazen kendilerine özgü özellikleri de olabilmektedir. Mesela Dörtdivan'da ağıt yakma, yakı yakma olarak bilinir. Bu aynı zamanda toplumsal hicvi de ifade eden bir kavramdır. Dörtdivan, Eski Anadolu Türkçesinin bazı özelliklerini de günümüze getirmeyi başarmıştır. Bu açıdan konuşma Türkçesinde bazı arkaik özellikler dikkat çekmektedir.

Dörtdivan, halk kültürü açısından oldukça zengin bir yerdir. Ziyaret yerleri, erenler veya dedeler diye anılan yerler, halk inanışları, halk tıbbı bu açıdan oldukça bir dolu özellik arz eder. Yakın zamanlara kadar Dörtdivan'daki düğünlerin, kadınların düzenlediği horak mayhasının ve hacı salavatlama geleneğinin toplumsal bakımdan oldukça zengin bir kültürel yapıyla ortaya çıktığı ve uzun süre devam ettiği de anlaşılmaktadır.

Dörtdivan'ın dikkat çeken bir diğer kültür özelliği mûsikîdir. Buralarda Dörtdivan'a has mûsikî makamları ile okunan ilahiler ve diğer şiir formları ilçeyi bu açıdan oldukça zengin bir yer durumuna yükseltmiştir. Dörtdivan'da bestelenen şiirlere, türü ne olursa olsun ilahi dendiğini bir cönkte karşılaştığımız "ninni ilahisi" tabirinden yola çıkarak söyleyebiliriz.

Dörtdivan'ın bir diğer özelliği Bolu genelinde artık iyiden iyiye azalmaya başlayan yaylacılığdır. Dörtdivan yakın zamana kadar yayla kültürünü büyük ölçüde devam ettirmiştir. Yaylalarda yaşam bugün belli ölçülerde devam etmektedir. Dörtdivanlılar genel olarak aşağı yaylaları mevsimlik yerleşim alanları ve dinlenme yerleri olarak tercih etmektedir. Bununla beraber Aladağlar'da ormanlar içinde bulunan yaylalar ise yavaş yavaş terk edilmeye başlanmıştır. Doğa güzelliklerinin her yanı kuşattığı bu yaylalar Dörtdivan'ın hem kültürünün bir yönü hem de ilçenin önemli zenginliklerindedir. Dörtdivan'ın doğal güzellikleri kültürüne büyük ölçüde yansımış durumdadır.

Sonuç olarak Dörtdivan, Bolu'nun zengin tarihi ve kültürüyle dikkat çeken bir ilçesi durumundadır. Zengin ve çeşitli bitki örtüsü, tarihi, kültürü ve diğer birçok mirası ile Dörtdivan üzerinde durulması, çalışılması gereken bir yer durumundadır. Yoğun göçler sebebiyle Dörtdivan'ın kültürü büyük ölçüde ihmal edilmiş durumdadır. Son zamanlarda yapılan yayınlar ve bazı kültür faaliyetleri ile tarihi ve kültürel miras gün yüzüne çıkarılmaya çalışılmaktadır. Bunlar bile bu büyük mirasın ortaya konmasında henüz başlangıç durumundadır. Dörtdivan'ın zengin kültürünün Bolu'da ve Türkiye'de çeşitli etkinlikler, belgeseller, yayınlar ile tanıtılması gerekmektedir.

DÖRTDİVAN TARİHİ İÇİN BİR KAYNAK:

F. K. DÖRNER'İN BİTHYNİON-KLAUDIOPOLİS (BOLU) MAKALESİ

Alman Arkeolojisi uzmanı Friedrich Karl Dörner, aynı zamanda Avusturya Bilimler Akademisi üyesi olan bir bilim adamıdır. 1911-1992 yılları arasında yaşayan Dörner'in Anadolu arkeolojisi alanında çok değerli çalışmaları vardır. Anadolu'da zaman zaman seyahatlerde bulunan Dörner, tespitlerini çeşitli yazılar, makaleler hâlinde neşretmiştir. Bizim burada söz konusu etmek istediğimiz çalışması "Bithynion-Klaudiopolis (Bolu)" başlığı ile yayınlanan ve dilimize Müşerref Kader tarafından tercüme edilen yazısıdır. Bu yazı Bolu Meslek Yüksek Okulu Dergisi'nde Ocak 1983'te yayınlanmıştır. Yazıdan bizi haberdar eden ise halkbilimci ve emekli öğretmen Dr. Abdullah Demirci'dir.

Dörner, bu makalesinde arkeolojik araştırmaların sonucunda Bitinya'nın kuruluşuyla ilgili tespitlerine yer vermektedir. Biz bu yazı içerisinde yer alan ve Dörtdivan'ın tarihine ışık tutabilecek bazı satırları burada söz konusu etmek istiyoruz. Dörner, alanda yaptığı araştırmalar üzerine ilçeyle ve tarihiyle ilgili şu tespitlere yer vermektedir:

"Dörtdivan² Yaylasında her yerde antik devrin izlerine rastlanabilir. Alan özellikle bugünkü Yağbaşlar Köyü yakınlarında, bir yerleşim alanı için idealdir. Düzlüğün batı kıyısındaki küçük tepeler rüzgar ve hava için hoş bir barınak teşkil ederler ve serin kaynaklarda iyi su temin ederler. Antik yapıların kalıntıları uzun zamandan beri yerleşik halk tarafından ortaya çıkarılmış ve rağbet gören bir inşaat malzemesi olarak her tarafa satılmıştır. Köydeki camide ezan taşı olarak 1.60 m. yüksekliğinde zengin profilli bir sütun bulunur. Bu profilli kaide ve sütun parçası üzerine müezzin bir merdiven gibi çıkar. Yağbaşlar'da, komşu Çalköy'de ezan taşı olarak büyük bir kaide bulunurken Mursalar'da da birçok antik spolienden yapılmış olan çeşme bulunmuştur. Bu arada Dörtdivan'da yaşadığım misafirperverliği şükranla anmadan geçemeyeceğim. Yarım yüzyıl önce G. Mandel yaylayı geçerken her yerde yerli halkın tutumuyla karşılaştığını, hatta kendisinden ekmek ve suyun dahi esirgendiğini dokunaklı sözlerle anlatmıştı. Bu nedenle ben her yerde karşılaştığım misafirperverlik ve yardımı belirtmekle mükellefim. Dörtdivan düzlüklerinde yaşam hâlâ ananevi şekilde sürdürülür. Ancak ben bu uzak köylerin yirminci yüzyıl huzursuzluklarıyla dolacağı günün fazla uzak olmamasından korkmaktayım." (F. K. Dörner, "Bithynion-Klaudiopolis (Bolu)", Almancadan Tercüme: Müşerref Kader, Bolu Meslek Yüksek Okulu Dergisi, Ocak 1983, Sayı 5).

Dörner'in tespitlerinden birkaç hususu çıkarıyoruz. Birincisi Dörtdivan'ın antik yerleşim yerleri bakımından oldukça zengin bir yer olduğudur. Burada "Dörtdivan Yaylası" olarak kastedilen Dörtdivan'ın merkezi ve köyleri olmalıdır. Dörtdivan, Bolu'nun rakım olarak en yüksekte olan ilçelerinden birisidir. Bir diğer husus G. Mandel adlı bir araştırmacının da burada araştırmalar yaptığıdır. Mandel yerli halk tarafından çok iyi ağırlanmasa da Dörner, Dörtdivan'da iyi ağırlanmış ve yukarıdaki satırlarda yer alan bir misafirperverlikle karşılaşmıştır.

² Yazıda ilçenin ismi "Dört Divan" şeklinde kaydedilmiş. Biz alıntı yaparken mevcut şeklini tercih ettik.

Dörner'in makalesinde sözünü ettiği Yağbaşlar köyü ve çevresindeki yerleşim yerleriyle ilgili tespitleri oldukça önemli. Yağbaşlar'da "Manasur" diye anılan bir yerin olması, buradaki kale kalıntısı ve diğer izler çok köyün eskiden de bir yerleşim alanı olarak tercih edildiğini göstermektedir. Bu durum sadece Yağbaşlar veya Dörtdivan'da başka bir köye has bir durum değildir.

Aslında Dörtdivan'ın diğer köyleri ve yaylalarının önemli bir kısmı antik yerleşimlerin izlerini az çok muhafaza etmektedir. Özellikle Dörtdivan'daki bazı camilerde yazılı ve profilli sütunlarla beraber kitabeler de yer almaktadır. Bunlar büyük ölçüde incelenmemiştir. Dörtdivan'ın özellikle antik dönemlere ait birikimi toplu olarak değerlendirilmemiştir.

Dörtdivan'ın antik dönemlere ait zenginliğinin ve birikiminin tespit edilebilmesi için Mandel ve Dörner gibi alanda araştırma yapacak ihtisas sahiplerine ihtiyaç vardır. Özellikle yaylalar, köyler üzerinde durulmalı, mevcut malzemeler, sütunlar, kaideler, kitabeler, yerleşim alanları tespit edilmelidir. Dörtdivan'ın antik döneme ait kitabeler bakımından hayli zengin olduğunu rahatlıkla söyleyebilirim. Söz gelimi Çavuşlar Camii ve Çardak Camii'nin kible yönündeki duvarlarda bulunan kitabeler, Aşağısayık köyünde musalla taşı olarak kullanılan yazılı sütun başı sadece birkaç örnektir. Bunları çoğaltmak mümkündür.

Dileriz ki, kültürü uzun yıllar ihmal edilmiş olan Dörtdivan'ın bu konudaki birikimi birilerinin dikkatini çeker de artık alana inip bir zahmet araştırmalarda bulunurlar.

DÖRTDİVAN'IN YER ADLARI ÜZERİNE NOTLAR

Dörtdivan yer adlarının işaret ettiği bazı hususlar bakımından dikkat çekici bir yerdir. Bu kısa yazı içerisinde bunların bir kısmını değerlendirmeye çalışacağız. Böylece Dörtdivan tarihi üzerine bazı çıkarımlarda bulunmak istiyoruz.

Burada öncelikle Bolu'nun ilçelerinden Göynük'le ilgili uzun zamanlar önce tutulan bir şer'iyeye sicilini söz konusu edeceğiz. Çünkü bu şer'iyeye sicilinde Bolu'nun diğer ilçelerindeki bazı yer adlarıyla ilgili ipuçları vardır. Doğancılara ve doğancıbaşına müdahale hakkının Çakırcıbaşı Nasuh'un uhdesinde olduğunu bildiren bu hükme göre³ Göynük'te doğancılardan bulunduğu bir tımarın olduğu anlaşılmaktadır.

Burada böyle bir durumdan bahsedilme gereği Dörtdivan'da Doğancılar, Yeniçağa'da Doğancı, Mengen'de Şahbazlar köylerinin bulunmasıdır. Buradan anlaşıldığı kadarıyla bu köyler de bir zamanlar avcı kuşların yetiştirildiği köyler durumundaydı ve tımar topraklarıydı.

Yaptığım okumalarda ve araştırmalarda Gerede, Dörtdivan, Yeniçağa köylerinin Osmanlı sarayıyla çok yakın bir ilgisi bulunduğunu fark ettim. Ben bu konunun araştırmaya değer bir mevzu olduğunu düşünmekle beraber tespit ettiğim bazı hususlara bu kısa yazıda da yer vermek istiyorum. Belki ilgilenen biri çıkar da Gerede, Dörtdivan, Yeniçağa ve Mengen'in köyleriyle Osmanlı sarayının neden ve nasıl bu kadar ilgilendiğini en azından bir makale hâlinde, mümkünse kitap ve tez olarak çalışır.

Burada öncelikle rahmetli Rüstem Albayrak'ın hatıralarından şu satırları okuyalım. Bu yazının yazılmasına vesile olan da esasen Albayrak'ın bu yazısı olmuştur:

“Bir zamanlar Sultan Abdulhamid'in kızı Ayşe Sultan gazetenin birinde ‘Babam Abdulhamid’ başlığı altında hatıratlarını tefrika halinde yayınladı. Orada şöyle bir bölüm okudum, Ayşe Sultan şöyle diyordu: ‘Babam sanatı çok severdi. Fırsat buldukça sarayın dülgerhanesine iner, orada Gerede'nin Ovacık köyünden Dülgerler ile aynı tezgâhta çalışırdı. Hatta ravzanın kapısını beraberce yapmışlar, merasimle hassa alayıyla Medine'ye göndermişlerdi.’ Orada İbrahim ve Habib isimli kişilerden bahsediyordu. İbrahim'in Emirler soyundan, Habib'in ise Selimler soyundan olduğunu Mehmet Aslan'dan öğrendim. İstanbul'da iz bırakanlar bunlarla sınırlı değildi. Abdulhamid'in yaveri Hacı Yaver Özçelik (Mahmutgil soyundan), Abdulhamid'in oğlunun yakın koruması Halil Apak (Apaklar soyundan), Hüseyin Emiroğlu – Kavas (Özerler soyundan), bir de dedemin kardeşi olan Yunus Amcam vardı. Yunus Amcam, Haseki Hastanesi'nin baş imamıydı. Şakacı bir kişiliği vardı. Şöyle bir hatırasını anlattı: ‘Bir sabah hastaneye gittiğimde hastanenin önünde biçare birini gördüm ve nereli olduğunu sordum. O adam da bizim yakın bir köyden olduğunu söyledi. Ailesinin çok hasta olduğunu, yardımcı olayım diye bana yollandığını söyledi. Ben de ‘Aileni tedavi ettireceğim, ama sen de bir daha Ovacık'ın malını kesmeyeceğine söz vereceksin.’ dedim. Adam yeminler etti, ‘Ben öyle biri değilim!’ diye. Neyse, sonunda ailesinin tedavisine tavassut ettim.” Bu şaka

³ Raşit Gündoğdu-Selman Soydemir (Haz.), Beş Asırlık Osmanlı Mahkeme Defteri Göynük Şer'iyeye Sicili (H. 908-912 / M. 1503-1507), Çamlıca Yayınları, İstanbul 2015, s. XLIV.

köyde duyulduğunda köylünün çok hoşuna gitmiş.” (Leyla Albayrak-Zehra Özçelik, “Rüstem Albayrak’ın Anıları”, GERKAV Bülteni, Sayı 27, Nisan 2022, s. 80-81.)

Yukarıdaki alıntı esasında Gerede ve Dörtdivan köylerinden çeşitli zanaat erbabının, askerlerin İstanbul’a gittiğini ve sarayda, orduda hizmet verdiğini açık bir şekilde göstermektedir. Bu arada Dörtdivan’ın “Dülger” adında bir köyünün olduğunu da burada ifade edelim.

Bu durum Osmanlı sarayının, Mengen’in aşçılarından yararlandığı gibi bu bölgenin diğer köylerinden de farklı şekillerde faydalandığını göstermektedir. Esasında yer adları da bunu göstermektedir. Mesela Dörtdivan’ın Yayalar köyü ve Azaplar Mahallesi Osmanlı Ordu sistemiyle bir ilgisinin olduğu açıktır. Yeniçağa’nın Akıncılar, Gerede’nin Sipahiler köyleri de aynı duruma işaret etmektedir. Dörtdivan’ın Ömerpaşalar köyünün isminin de “Ömer Beşe”den geldiğini tespit edince aslında bu köylerin Yeniçeri kurumuyla çok güçlü bir bağlantısının olduğu ortaya çıkmaktadır. Bilindiği gibi “beşe” Yeniçerilerin kullandığı bir unvandır. Ayrıntılı bir araştırmanın sonunda bu konuda daha net şeyler söyleme imkânı elbette vardır.

Sözün özü zaman zaman Dörtdivan’ın ve Gerede’nin köylerinde yaptığım araştırmalarda bu köylerin Osmanlı sarayıyla bağlantısına dair izlere rastlıyordum. Yukarıda Ovacık köyüyle ilgili bir alıntıya yer verdik. Benzer ve başka anlatılara ve tarihî bilgilere Gerede’nin ve Dörtdivan’ın köylerinde rastlanabileceğini burada söylemek isteriz. Örneğin, Dörtdivan’ın Dülger köyünden Ahmet Ersoy abiyle yaptığımız bir görüşmede ondan kendi ailesi içinden saraya aşçıların gittiğini duymuştuk. Bu ifade bizim kanaatimizce oldukça önemlidir.

Bu kısa yazı içinde Dörtdivan ve Gerede köylerinin Osmanlı ordu teşkilatı ve Yeniçerilik ile nasıl bir bağlantısının olduğunu ortaya koymak güç bir iştir. Ancak yer isimleri bu mevzunun üzerine gidilmesi gerektiğini, yeterli araştırmaların da bugüne kadar yapılmadığını göstermektedir. Biz kısa bir yazıda daha önceden bu meseleye dikkat çekmek istemiştik. Fakat konunun ayrıntılı bir şekilde ve arşiv belgelerinden hareketle incelenmeye muhtaç olduğu görülmektedir.

YAYLA KIŞLA HAYATI BAKIMINDAN

DÖRTDİVAN KÜLTÜRÜ

Her yerleşim yeri tarihî ve sosyal zaruretlerin neticesinde gelişir, etrafıyla uyum sağlar ve mensuplarına bir hayat tarzı takdim eder. Günümüzün şehircilik anlayışında olduğu gibi yerden bitme ve aniden gelişen binaların oluşturduğu bir yerleşim yeri düşüncesi son devrin hızlı gelişmelerinin ve zihniyet değişimlerinin sonucudur. Bu açıdan hadde hesaba gelmez bütçeleriyle hormonlanan ve aniden büyüyen şehirlerin aksine yüzyıllar içerisinde ortaya çıkan zaruretlerin neticesinde şekil almış bir köy daha anlamlı, daha kültürlü ve daha ayağı yere basan bir hayat tarzı takdim eder bize.

Bu açıdan bir yerleşim yerinin kurulmasının aslında büyük bir hadise olduğunu düşünürüm. Toplama bir nüfus ve aniden dikilen binalarla o yerleşim yeri şehir veya herhangi bir yerleşim yeri olamaz. Ancak o yerleşim yerleri toplama kampı gibi bir şey olur.

Öyleyse kültürden, tarihten ve örften uzak şehirler veya yerleşim yerleri günümüzün ciddi meselelerinden biri hâline dönüşmüş durumdadır. Bunu net bir şekilde anlamamız ve birtakım çözümler geliştirebilmemiz için bizim acil olarak medeniyetimizin bütüncül bir okumasını yapmamız lazım. Bunun için mevcut manzarayı parçadan bütüne, bütünden parçaya hareketle okumayı başarabilen üstatların verdiği eserleri sahiplenmeye ve onların getirdiği yorumları anlamaya ihtiyacımız var. Bu anlamda Dr. Sait Başer üstadın “Töre’nin Türk’ü Türk’ün Müslümanlığı” adlı nehir söyleşilerinin okunması ve oradaki görüşlerin üzerinde durulması gerektiğini düşünüyorum.

Bu yazıda Dr. Sait Başer üstadın bazı tespitlerinden hareketle Bolu’nun Dörtdivan ilçesi ve ilçenin kültürü hakkındaki bazı düşüncelerimi kısaca ele almak istiyorum. Böylece öncelikle olarak küçük bir ilçenin tarih içinde ortaya koyduğu büyük kültürel mirası anlamaya çalışacağız.

Yıllardır Bolu’nun Dörtdivan ilçesinde ikamet ediyorum. Burada ilk önce birkaç bin yılda oluşturduğumuz bir kültürün enkazıyla ve zaman zaman hayat belirtisi gösteren kısırlılıklarıyla karşılaştım, diyebilirim. Giderek Sait Başer üstadımızın ifadeleriyle “Yayla kışla temelli hayatın yarattığı toplumsal yapı ve değerler sistemi” ile karşı karşıya olduğumu anladım. Bir inanış, bir tedavi yöntemi, bir kelime, karşıma çıkan bir atasözü tarihin derinlerinden bugüne uzanıyordu. Yunus Emre'nin kelimelerini günlük konuşma dilinde duyuyordum. Türkçe bana burada bir irfan ziyafeti sunuyordu. Gel gelelim bu kültür artık sahiplenilmiyor, yoğun göçler sebebiyle boşalan Dörtdivan bu kadim kültürü evlatlarına aktaramıyordu. Derhal işe başlamalıydım. Bu farkındalığın neticesi olarak tespit edebildiğimiz kültürel birikimi kayıtlara geçirmeye başladık.

Dörtdivan’da, Türk kültürünün temel bazı kodlarını muhafaza ettiğini ancak bunların dikkat çekici bir canlılıkla gözükemediğini ifade edebilirim. Sosyal hayatta beliren tecrübenin söz arasında ve az bile olsa uygulamalarda karşımıza çıkması birkaç bin yıldan beri çok iyi korunan bir sözlü geleneğin var olduğuna işaret ediyordu. Mesela Türklerin “Ocak Tanrısı” demek olan Alaz Han, burada bir halk tıbbi uygulaması olan alazlama içerisinde yaşıyordu.

Türklerin Hızır inancı burada en yüksek seviyede yaşanmış ve temsil edilmişti. Hatta ilçede Baba Hızır'a ait bir makam bile vardı. Yayla kültürünün ayrılmaz bir parçası olarak dağlar ve ağaçlarla ilgili inanışlar en kadim kökleri haber verircesine Dörtdivan'da arz-ı endam ediyordu. Dörtdivanlılar yaylalara göçünce erenlerin buraları geçici bir süreliğine terk ettiklerini söylüyorlar ve Erenler, Dedeler diye anılan onlarca yerden ağaç kesilmesine hoş nazarla bakmıyorlardı. Kesenlerin başlarına bir felaketin geleceğine inanıyorlardı. Dörtdivan'da Muhammediye, Ahmediye gibi eserler okunuyordu. Bir ilâhî söyleme geleneği vardı ve bunlar oldukça nefis bestelere sahiplerdi. Asırlardan beri cönkler ve mecmualar tutuluyordu Dörtdivan'da. En ücra köylerde bile şiir yazan insanlar vardı ve Dörtdivan her yüzyılda büyük bir şair çıkarıyordu. Faruk Sümer rahmetlinin Dede Korkut üslubuyla konuştuğunu söylediği Düldül Mevlüt burada yaşamıştı. Dörtdivan Köroğlu'nun diyarıydı. Sözün özü burada derinliğini tayin etmede zorlandığım çok köklü bir kültür birikimi vardı ve bu da yayla kışla kültürüne yani kadim Türk yaşantısına göre şekilleniyordu.

Türk kültürünün çok kadim kodları burada muhafaza edilmekteydi. Sormak gerekir: Tarihin ve kültürün bu bütünlükle ortaya çıktığı kaç beldeye, kaç şehre sahibiz, bir düşünülmalıdır. Kültürünü yaşatmak üzere elindeki gücü adeta sömüren yoğun göçler bir yandan da burada tarihin ve kültürün en köklü hatıralarını canlı tutmaya yaramıştı. Kadim kültürel kodlar zayıflamış, kenara çekilmiş fakat yok olmamıştı. Az bile olsa kulakların duyduğu, gözlerin gördüğü köklü bir yaşam tarzı ve yüksek bir bilinç burada muhafaza ediliyordu.

Bunun üzerine gidilmeli ve Dörtdivan'ın yaşayan kültür mirası enine boyuna incelenmelidir. Belki istesek de göremeyeceğimiz bazı tabloları, az bile olsa burada görüp izleme şansımız vardır. Ancak onlar da zamana yenik düşmek üzeredir.

DÖRTDİVAN YAYLALARI

Bolu'nun hemen her yerinde olduğu gibi Dörtdivan'ın yaylaları da özellikle bahar aylarında o zümrüt yeşiliyle beraber uzanmaktadır. Dörtdivan yaylalarının özellikle Aladağ kısmına her geçen gün göçler daha da azalmaktadır. Bu yaylaların çoğuna ise hiç göç edilmemektedir. Güzelliği dillere destan Dörtdivan yaylaları yüzyıllardan beri getirdiği kültürünü, yayla evlerini dolayısıyla her geçen gün biraz daha kaybetmektedir.

Dörtdivan Yaylaları iki grupta incelenebilir: Aşağı yaylalar ve Aladağlar. Bir de bunlara mandıraları ve mandıra benzeri yaylaları bir üçüncüsü olarak ilave edebiliriz. Aşağı yaylaların birçoğunda özellikle yaz aylarında göç olmaktadır. Bunların bir kısmı köy görünümünü almıştır. Kadılar Mahallesi, Hacetler ve Bayramlar'ın ortak yaylası Karapınar Yaylası böyledir. Cemaller'in yaylası olan Kirazlı Yayla da böyledir. Kargıbayramlar ve Deveciler'in yaylası olan Deller Yaylası, nam-ı diğer Ekinli Yayla da elektrik hattının döşenmesi ile giderek bir köy görünümünü almıştır. Buralarda genelde hayvancılık yapılmaktadır. Deller Yaylası'nın hemen yanında uzayan geniş düzlüklerde tarım da yapılmaktadır. Deveciler'in yerleştiği Sümme Yaylası da özellikle ilkyazdan sonra bir köy görünümünü almaktadır. Doğancılar'ın Karaçayır Yaylası da büyük ölçüde böyledir. Bütün bunlar bu yaylalara hatırı sayılır bir şekilde göç olduğunu göstermesi açısından sevindiricidir.

Dörtdivan'da ormanlar içinde kalan ve genelde yükseklerde yer alan yaylalar Aladağ diye bilinir. Aslında bu isim bir dağ silsilesinin adı olmakla beraber burada giderek ve özellikle ormanların içinde kalan yaylaların adı olmuştur. Bu yaylaların etrafında çam ve köknar başta olmak üzere birçok ağaç türü bulunur. Bu ormanlar yaylalara muhteşem bir güzellik katmaktadır. Aynı zamanda Aladağlardan Dörtdivanlılar kışlık odunlarını temin etmek için faydalanır. Özellikle güz aylarında buralara odun için gidilir.

Aladağ grubu içinde kalan yaylalar arasında Seyricek Yaylası (Adakınık, Deveciler, Çitler), Sorkun Aladağı, Bıçkı Yaylası (Sorkun Köyü), Aktaş Yaylası (Bünüş Köyü), Hokhok ve Çiçekli Yaylaları (Cemaller Köyü), Çetikören Aladağı muhteşem güzellikte yerlerdir. Buralara pek fazla göç olmamaktadır. Bu yaylaların bir özelliği de geleneksel yayla evlerinin büyük ölçüde korunmuş olmasıdır. Bir kısmı yıkılan ve harap olan bu evler geçmişin hafızası durumundadır.

Dörtdivan yaylalarının bir diğer özelliği tertemiz suları, kaynakları, pınarları kendisinde barındırmasıdır. Bu yaylalarda bilhassa Sayık Aladağı'nda bulunan alabalıklar bu yerlere özgü ve kırmızı beneklidir. Bunların koruma altına alınması gerekmektedir. Bu yaylalarda yer alan pınarların, çeşmelerin kendine özgü isimleri Türkçemizin en güzel isimleri arasında sayılabilir.

Dörtdivan yaylalarının bir diğer dikkat çeken özelliği bu yerlerin eski yerleşim yerlerinin üzerine kurulmuş olmasıdır. Yaylaların yanında veya bulunduğu yerlerde eski mezarlar ve yapı harabeleri bulunur. Bu da bu yaylalarda bir zamanlar kadim yerleşim yerlerinin ve belki de şehirlerin bulunduğunu gösterir. Zaten Evliya Çelebi Seyahatnâmesi'nde bu yerlerin fethine dâir yer alan kayıtlar buraların Türklerden önce eski bazı şehirlere ev sahipliği yaptığını göstermektedir. Deveciler Mahallesi'nin yaylası olan Sümme Yaylası'nın hemen girişinde bulunan Kayser Çeşmesi, yine bu yaylaya giden tarihi bir yol, burada bulunduğu söylenen

kalıntılar da bunu daha net bir şekilde doğrulamaktadır. Benzer durum başka yaylalar için de söz konusudur. Fakat bunlar üzerinde hemen hiçbir araştırma yapılmamıştır. Dörtdivan tarihi üzerine yapılacak bir çalışmada bunların ilmî olarak göz önünde bulundurulması gerekir.

Dörtdivan yaylaları günümüzde büyük ölçüde metruk hâle gelmiştir. Ekonomik meşgalesi doğal olarak hayvancılık merkezli gelişen Dörtdivan'da yoğun göçler sebebiyle giderek pek fazla nüfus kalmamış ve bunun neticesinde asırlardan beri devam eden yayla hayatı sönmeye yüz tutmuştur. Artık köylerin bir kısmında hayvancılık maksadıyla buralara giden bir hane bile bulunmamaktadır. Özellikle Aladağlar'da bulunan yukarı yaylalar büyük ölçüde terk edilmiş bir hâldedir. Çalköy Aladağı gibi bilhassa yazlık olarak gidilen ve yazın kısmen de olsa canlanan yaylalar olmakla birlikte hemen onun karşısında muhteşem güzelliği ile göz kamaştıran Çetikören Aladağı gibi artık hemen pek kimselerin uğramadığı ve metruk bir görünüm alan yaylalar da vardır. Çalköy Aladağı'nın yine ilerisinde ve karşı dağlardaki Çiçekli Yayla ile Hokhok Yaylası da aynı durumdadır. İsimlerinin güzelliği ile dikkat çeken bu yaylalar doğal güzellikleriyle de özellikle bahar aylarında insanı büyülemektedir.

Yayla hayatının en güzel, en doğal bir şekilde yüzlerce yıl yaşandığı bu yerlere artık kimseler uğramıyor bile. Hep bir hikâyeye yaslanan ve asırlarca yayla insanının hasretleri, düşünceleri, duyguları, bekleyişleri, ümidi ile bezenen yer isimleri, onca hatıra nisyan dalgaları arasında yitip gidiyor her geçen gün. Sesveren Kayası, Ellialtı, Gocakarı, Kayseri Bunarı, Öküz Kayası, Kedi Kayası, Gelin Kayası, Dede Bunarı, Darkaya, Sucak Dede gibi daha yüzlerce yer adını şimdiki yeni nesiller bilmiyor bile.

Bu yer adları içinde dikkat çekenlerden birisi de Dedeler, Erenler, Dede Çamları gibi adlarla anılan mevkilerdir. Buradaki eski çam ağaçları özellikle dikkat çeker. Bu mevkilerde ağaç kesmenin, odun yapmanın insanın başına çok sıkıntılar açacağı söylenir ve bununla ilgili hikâyeler nakledilir. Karapınar Yaylası'nın yakınında bulunan Erenler veya Dedeler mevkiinde bu konuda yaşanan olaylar hâlâ dilden dile anlatılır. Kısaca bu Erenler veya Dedeler diye anılan mevkiilerin Ören yeri olma ihtimali bulunması yanında buralarda ilk yerleşen veya bu yerlerde daha sonra buralarda yaşayan Türklerin hatıralarını bulmak da mümkündür. Bıçkı Yaylası'na adını veren Bıçkı Dede'de olduğu gibi...

Dörtdivan yaylalarında Oğuz boylarının buralara yerleşmelerine dair bazı izler de bulmak mümkündür. Çavuşlar Mahallesi'nin aşağı yaylası, Karaevli'den bozma Karahelvi diye de bilinir. Karaevli boyu Oğuz boylarından birinin adıdır ve bu isim Anadolu'da yaygın bir kullanıma sahip değildir. Bu isimlendirme yaylanın en azından bir müddet Karaevli boyuna mensup Oğuzların yerleştiği bir yer olduğunu göstermektedir. Dörtdivan'ın Düğer köylerinin yerleştiği yaylada bulunan Kayı boyu damgasını taşıyan bir taşın üzerinde incelemelerimiz neticesinde Düğer boyuna ait tamgaların da olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda yaylanın iki Oğuz boyu arasında el değiştirdiği anlaşılmaktadır. Dörtdivan yaylalarının bu şekilde Oğuz boylarının bu bölgedeki varlığını gösteren yerler olduğu görülmektedir. Ayrıca bu yaylalara Köroğlu'nun bazı izlerine de rastlamak mümkündür. Sayık Aladağı bu yerlerin başında gelmektedir.

Dörtdivan yaylaları Dörtdivanlı şair ve yazarların kaleminden zaman zaman dile gelir. Zaten ilhamı oldukça gür bu yerler bir şiir ve hatıra elbisesine bürünürler. Sonuç olarak

Dörtdivan yaylaları güzelliği, hatıraları, insana ilham ettiği duygularıyla her zaman anlatılmaya, yaşanmaya değer yerlerdendir. Bu güzellikler, burada yaşanan hatıralar unutulmamalı. Sevenleri gurbete gittikçe Dörtdivan yaylaları her gün daha fazla mahzun olmada, garip kalmada. Bu böyle olmamalı artık. Dileriz bir gün Dörtdivan yaylaları güzelliği ve tefekkürü besleyen yönüyle yeniden hatırlanır.

DÖRTDİVAN YAYLALARININ

KÜLTÜREL MİRASI ve DÖRTKAPILI YAYLA

Dörtdivan yaylalarının belirgin özelliği buraların kadim yerleşim yerlerinin arasında, yakınında veya üzerinde kurulmuş bulunmasıdır. Buralar Orta Çağ kale-şehir kurulumuna uygun olarak yüksek yerlerdeki yerleşim yerleridir. Fakat bunlar üzerine neredeyse hiçbir çalışma yapılmamış ve bu harabeler kaderlerine terk edilmişlerdir. Bu yerlerde tarih içinde geçmişten kalan izlerin büyük bir çoğunluğu günümüzde ortadan kalkmıştır. Mezarlar, kale kalıntıları, yollar, sütunlar sütun başları, bazı heykeller Dörtdivan yaylalarından günümüze uzanan bazı maddî miras olarak dikkati çekmektedir. Dörtdivan'ın Kılıçlar, Sümme, Karapınar, Gücükler, Deller ve diğer yaylaları ile Tepegölcük, Kapaklı mevkileri bu konuda akla ilk gelen yerlerdendir.

Dörtdivan'ın Dülger köyüne ait Dörtkapılı Yayla da bunlardan birisidir. 3 Aralık 2022 tarihi itibarıyla biz de Mevlüt Çimen ve Fahri Kayaalp ile Dörtdivan Yaylaları kitabımız için bu yerlere giderek bazı incelemelerde bulunma şansı elde ettik. İlk dikkati çeken husus Aladağlar içerisinde Dörtkapılı'nın, Dörtdivan'a yakın olması ve aşağı yaylaları ile yukarı yaylaları arasında adeta bir merkez gibi olmasıdır. Aynı zamanda tarihi kale kalıntılarının da bulunduğu Tepegölcük'e yakın olması burayı ilgi çekici bir yer durumuna yükseltmektedir. Bütün bunlar hem yaylanın bulunduğu yerde hem de civarında geçmişte önemli yerleşim alanlarının olduğunu göstermektedir. Fakat gel gelelim Dörtdivan yaylalarının genelinde karşılaştığımız bu durumla ilgili ilçede ve ilde herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bütün bu tarihi kalıntılar defincilerin insafına terk edilmiştir. Onlar da ülkemizin tarihî mirasını acımasızca talan ve yok etmektedir.

Dörtkapılı Yayla'nın etrafındaki yerleşim yerleri hakkında çok detaylı incelemelere, doğal dokuya zarar vermeden araştırmalar yapmaya ihtiyaç vardır. Biz, Dörtdivan Yaylaları üst başlığı altında yaptığımız çalışmada bu yayların kadim devirlere ait bir zenginliğe ev sahipliği yaptığını gittiğimiz hemen her yaylada görme şansı elde ettik. Yazdığımız yazılarla da bunlara dikkat çekmeye, en azından tesadüfün eline teslim edilen bu zenginliği böylece tespit etmeye çalışıyoruz. Dün incelememize konu olan Dörtkapılı Yayla ile Dörtdivan'ın Aşağı Yaylaları olan ve Cemaller, Ortaköy, Çetikören, Mursallar'ın Kirazlı yaylalarının bulunduğu mevki arası açıkça zengin bir tarihî mirasa ev sahipliği yapmaktadır. Cemaller köyünün yaylası olan Karakoz Yaylası'na yakın bir yerde bulunan bir yer de aslında eski bir harabeyi andırmaktadır.

Bütün bu mirasın tespit edilmesi ve Dörtdivan'ın tarihine ışık tutacak bilgilerin elde edilmesi yoluna gidilmelidir. Çünkü her geçen gün bu miras yok olup gitmektedir.

DÖRTDİVAN'DA GÖRÜLMESİ ve ZİYARET EDİLMESİ GEREKEN YERLER

Yıllar yılı Bolu'nun Dörtdivan ilçesinde ikamet ettim. Malum olduğu üzere küçük ilçelerin bir kaderi de böyle yerlerde gezilip görülecek yerlerin pek olmadığı yönündeki algıdır. Halbuki bu bir önyargı ve yanılıdır.

Biz, yaptığımız araştırmalarda Dörtdivan'ın doğal güzelliklerinin, ziyaret kültürünün, yaylalarının ve kültürünün kitaplaşmasına çalışmıştık. Bunun sonucu olarak da bazı kitaplarımız yayınlandı. Bunları yaparken Dörtdivan'ın gezilip görülmesi gereken yerlerine dair bazı başlıklar oluşturmak istedim. Dörtdivan'a gelip de görülmesi gereken yerleri aşağıdaki başlıklar altında sunabiliriz:

1. BABAHIZIR CAMİİ
2. KIRKLAR TÜRBESİ
3. KARAPINAR YAYLASI ve AMANLAR MESİRE ALANI
4. KÖROĞLU EVLERİ VE MÜZESİ
5. HİMMET DEDE TÜRBESİ
6. AYVADİBİ ŞİFALI SUYU
7. SEYRİCEK YAYLASI
8. KARAÇAYIR YAYLASI
9. AKTAŞ YAYLASI
10. GÖLLÜ YAYLA
11. ÇETİKÖREN YAYLALARI (ÇETİKÖREN, CEMALLER, ORTAKÖY, MURSALAR)
12. DARKAYA ŞELALESİ
13. KÖROĞLU ŞELALESİ
14. YASLIÇALI YAYLASI
15. SAYIK ALADAĞI YAYLASI
16. DÜĞER ALADAĞI YAYLASI
17. BÜRMECİ YAYLASI
18. DELLER YAYLASI
19. HOKHOK YAYLASI
20. SÜMME YAYLASI
21. ÇİÇEKLİ YAYLA
22. KADILAR ALADAĞI
23. SÜLELER ALADAĞI
24. SÖĞÜTLÜ YAYLA
25. ÇETİKÖREN ALADAĞI
26. DÖRTDİVANLI HİLMÎ VE SERVET YÜKSEL'İN MESARLARI
27. ÇALKÖY ALADAĞI
28. KILIÇLAR YAYLASI
29. SORKUN ALADAĞI
30. YALACIK ALADAĞI

31. BIÇKI YAYLASI
32. ERENLER (AMANLAR YANI)
33. MURSALLAR KALESİ
34. ÇİMENCİK YAYLASI
35. TEPEGÖLCÜK
36. DÖRTKAPILI YAYLA
37. ŞİH ŞEHRİBAN TÜRBESİ
38. KÖROGLU ZİRVESİ
39. DÜĞER AŞAĞI YAYLASI
40. YALACIK-SÜLELER-SEYİTALİLER AŞAĞI YAYLALARI

Biz burada Dörtdivan'da görülmesi gereken kırk civarında yere işaret etmiş olduk. Bunların çoğu yayladır. Sonuç olarak Bolu'nun güzel ilçesi Dörtdivan, özellikle bahar ve yaz aylarında doğal güzelliklerinin yanı sıra yaylaları, ormanları, türbeleri, Baba Hızır Camii (Mengen'den sonra ikinci bir Baba Hızır Camii buradadır) ve diğer ziyaret yerleriyle Bolu'da her zaman gezip görülmesi gereken yerlerden birisidir. Dörtdivan'ın kendini saklayan, gözlerden ırak bu güzellikleri buralarda ancak muhabbetle gezildiği zaman kendini bize gösterebilir.

ÇETİKÖREN KÖYÜ ÜZERİNE NOTLAR

Dörtdivan'ın köylerinden birisi olan Çetikören, kaynaklarda “Çetikviran” şeklinde geçer. Cumhuriyet döneminde, 1955 yılına ait bir belgede de köy “Çetikviran” olarak kaydedilmiştir. Bu ören kelimesi, “viran” kelimesini karşılamak üzere sonradan getirilmiştir. Normal şartlarda “ören” diye biten yer adları Osmanlı arşiv belgelerinde “viran” olarak anılır. Göynükören, Göynükviran gibi... Bunlar daha sonra değiştirilmiştir. Buradan hareketle Çetikören köyünün bulunduğu yerde harabelerin olduğunu, burasının daha önceden bir yerleşkeye sahip olduğunu söyleyebiliriz. Osmanlı kaynaklarında Urfa çevresinde de bu adla bir köye tesadüf edilmektedir.

Köyün ismindeki çetik kelimesi burada çok dikkat çekiyor. Çetik kelimesi için güncel sözlüklerde hemen hiçbir malumat yok. Fakat tarihî bazı sözlüklerde kelime hakkında bazı malumat var. Divânü Lügati't-Türk'te çetük kelimesi “kedi” anlamındadır. Yine Tokat'ta bu kelimenin kedi yavrusu, Çanakkale'de ise doğan demek olduğu kaydedilmiştir.

Bu kelime benim doğup büyüdüğüm Ordu-Fatsa'da da kullanılıyor. Kadınların ördüğü mes gibi ayağa giyilen ve bazen örme de denen çoraplara çetik denir. İnternette yaptığımız araştırmalarda yöresel olarak sevimli kız çocuklarına seslenme şekli olarak kullanıldığı da söyleniyor. Yine bu kelimenin Tercüme-i Acâibü'l-Mahlukat'ta kedilerin tarif edilmesinde kullanıldığı bildiriliyor. Kelime hakkındaki yorumlardan en ilginç olanlarından birisine göre “çetik” kelimesi İngilizcedeki kedi anlamındaki “cat” ile akrabadır ve çok eski zamanlarda dilimize girmiş bir kelimedir. Sonuçta bu kelimenin eskiden Türkçede “kedi” anlamında kullanıldığını, fakat bugün için sadece birkaç yerde ve kaynakta yaşadığını söyleyebiliriz.

Köyün tarihinin çok eskilere dayandığı anlaşılıyor. Ancak bu konuda derin bir araştırmanın yapılması gerekmektedir. Köyde aynı zamanda Erenler diye anılan bir tepe bulunur. Çetikören köyü Dörtdivan'ın köyleri içerisinde yaylalara en yakın olanlardan birisidir. Çetikören'in aşağı yaylası olan Kirazlı Yayla, köye oldukça yakındır

Aşağıda Çetikören köyünün yaylaları hakkında bazı bilgiler verilmiştir.

Çetikören Kirazlı Yaylası (Aşağı Yayla)

Çetikören Yaylası, köyün hemen ilerisinde yer almaktadır. Buraya “Kirazlı Yayla” da denmektedir. Yayla ismini üç adet yaşlı kiraz ağacından almaktadır. Bu ağaçlardan iki tanesi kurumuştur. Dörtdivan'da bu isimle birden fazla yayla bulunmaktadır.

Yaylada günümüzde yirmi hane kadar göç bulunmaktadır. Buraya göç edenlerin hemen hepsi hayvancılıkla meşgul olmaktadır. Burada kışlama da yapılmaktadır. Yaylanın hemen yakınlarında mandıralar da yer alır.

Yaylanın yanından Kirazlı Yayla Deresi geçmektedir. Yaylanın yakınlarında Depegölcük bulunur. Dedeler diye anılan ve eski yerleşim yerlerinin de bulunduğu bir alan bu yaylada da yer almaktadır. Yine burada Gavurabarı diye anılan, ismiyle dikkat çeken bir mevki vardır. Bu yaylanın yukarı kısımlarında eski yerleşim yerlerinin olduğu anlaşılmaktadır.

Yaylanın ormanı bulunur. Burada Karadoruk diye bilinen bir mevki vardır. Köye bakan tarafta ise Sakarca ormanı yer alır. Bu yaylanın hemen ilerisinde Cemaller köyüne ait olan diğer Kirazlı Yayla yer alır.

Yaylanın etrafında kadim yerleşimlerin izleri olduğu anlaşılan bazı işaretler vardır. Yaylada birkaç hane hayvancılıkla meşgul olmaktadır. Yaylanın yakınında bir akarsu geçmektedir. Yaylada yerleşim olmaktadır. Özellikle ilk yazda yayla zamanı hayvancılıkla meşgul olan aileler buraya göçmektedir. Yaylanın üst tarafında ormanlar bulunmaktadır.

Çetikören köyünün Gökçealan Mandırası ile başka mandıraları da bulunur. Bunlar da genel olarak şu an yapı mevcut değildir. Sadece Gökçealan Mandırası'nda iki adet ev kalmıştır. Daha önceleri burada birçok ev varmış. Burası aynı zamanda kışlak olarak kullanılmıştır.

Çetikören Aladağı

Dağların yüksek yerlerine ve ormanların arasına konumlanmış Çetikören Yaylası'na Çetikören Aladağı da denmektedir. Yayla, Dörtdivan'ın en uzak yaylalarından birisidir. Karşısında yer alan Çalköy Yaylası'yla bu yaylayı ağaçlarla kaplı derin bir vadi ayırmaktadır. Yaylanın ilerisinde Cemaller Köyü'nün Çiçekli Yaylası bulunmaktadır. Yine yaylanın yakınlarında Tekke-Furunluk Köyü ile Tekke-Bozarmut Köyü'nün yaylaları bulunmaktadır. Çetikören Aladağı'nın sol tarafında Köroğlu Zirvesi bulunur. Yine bu yönde ve arka taraflarında Saclık Kayası denen kayalıklar vardır. Yaylanın karşısındaki dağların hemen ardında ise Kıbrıscık ilçesine ait "Tembel Yaylası" bulunmaktadır.

Çetikören Aladağı, Dörtdivan'da yayla yerleşimlerinin büyük ölçüde bozulmadan durduğu nadir yaylalardan birisidir. Yayladaki yapıların tamamına yakını eski yapılardır. Fakat uzun zamandır buralara göç edilmediği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla yayla evlerinin büyük kısmı harap olmuş ve göçmüştür.

Yaylanın tam orta yerinden bir dere akmaktadır. Çetiköreniler bu dere üzerine ağaç köprü yapmışlardır. Yaylanın hemen üst yanında kayalık bir mevki vardır. Yine yaylanın hemen aşağısında yaşlı ağaçların bulunduğu bir mevki vardır.

Eskiden hayvancılığın yaygın olduğu zamanlarda 25-30 kadar hane buraya göç edermiş. Yaylaya günümüzde beş aile göç etmektedir.

Bu yaylada Kelkaya, Kızlar Kayası gibi kayalık alanlar bulunur. Yaylanın hemen alt tarafında Kapaklı Çayırı diye bilinen alan vardır. Yine bu yaylada Sulukoz, Yelloğlu Kayası, Avlukaya, Boztepe, Mentiri, Soğuklu Pınarı, Çorallık gibi mevkiler yer alır.

Çetikören Aladağı, Dörtdivan'ın en güzel ve en iyi korunmuş yaylalarından birisidir. Yayla evleri büyük ölçüde harap olmakla beraber manzara burada geçmişte yapılan hayvancılığı ve yaşanan hayatı büyük ölçüde yansıtmaya devam etmektedir. Yaylanın etrafı yaban hayatının da büyük ölçüde devam ettiği geniş ormanlarla kaplıdır. Yayla bu doğal güzelliği sayesinde sit alanı kabul edilmiştir ve burada turizm faaliyetleri yürütülmesi düşünülmektedir.

DÖRTDİVAN BABA HIZIR MEDRESESİ

Dörtdivan'la ilgili kaynaklarda bir "Baba Hızır Medresesi"nden söz edilir. Bu medrese bugün "Cumayeri" diye anılan yerde bulunuyordu. Medresenin yanındaki cami, adı değişse bile günümüze ulaşmış durumdadır. Tarihte Baba Hızır Camii veya Alaca Mescid gibi adlarla anılan bu cami günümüzde Çavuşlar Camii diye bilinmektedir.

Anlaşıldığı kadarıyla Baba Hızır Camii ve Baba Hızır Medresesi Dörtdivan'da bir müddet yan yana faaliyet göstermiştir. Bugün bu medreseden hemen hiçbir iz kalmamış durumdadır. Peki, öyleyse kimdir bu medreseye ve camiye adını veren Baba Hızır? Bu konuya kısaca bakalım.

Hızır inancı Türk kültüründe oldukça önemli bir yere sahiptir. Edebî metinlerden çeşitli mekânlara Anadolu'da meydana gelen kültürel birikim Hızır'la ilgili değer yargılarıyla süslenmiştir. Hıdrellezler, Hızır'a atfedilen makamlar, atasözleri ve deyimlerimiz, masallarımız ve hikâyelerimiz, efsanelerimiz bize bunu söylemektedir.

Anadolu'da Hızır'a atfedilen birçok makam ve mezar bulunmaktadır. Hızır inancıyla ilgili olan yerlerin başında Bolu gelmektedir. Bolu'nun Dörtdivan ve Mengen ilçeleri bu konular açısından dikkat çeken yerlerdendir. Biz burada konumuz açısından Dörtdivan üzerine eğilmek istiyoruz. Dörtdivan'da tıpkı Mengen gibi Baba Hızır'la ilgili bazı anlatılar da mevcuttur. Bizim bu hususta derlediğimiz birkaç menkıbe şöyledir: Baba Hızır Camii'nin nâm-ı diğer Çavuşlar Camii'nin yapımı sırasında inşaat malzemeleri biter ve çalışanlar ne yapacağız diye düşünürlermiş. Baba Hızır gelir, "Yavrularım neyi düşünüyorsunuz?" diye sorarmış. Onlar da "Baba şu eksik, baba bu eksik!" diye cevap verirlermiş. Neticede işçiler sabahleyin geldiklerinde eksik malzemelerin tamamlandığını görür, sevinirlermiş. Bunları Baba Hızır'ın getirdiğini düşünür ve bunu onun kerametine yorarlar. Bu menkıbenin Mengen-Baba Hızır Köyü'nde bulunan mezarla ilgili olarak da anlatıldığını söylemeliyiz.

Burada şunu söylemede de fayda var: Baba Hızır Camii, Osmanlı kaynaklarında "Baba Hızır'ın yaptırdığı cami-i şerif..." şeklinde kayıtlıdır. Bu kayıt kanaatimizce oldukça önemlidir.

Baba Hızır, caminin yapımı sırasında kaybolmuş ve ismi Çavuşlar Camii'nin bulunduğu sokağa verilmiştir. Fakat Dörtdivan merkezde Çavuşlar Camii içerisinde günümüzde de hâlen tartışmalı olan bir yatır bulunmaktadır. Bu mezarın hâlen Dörtdivanlı Hilmî'nin mezarı olduğu kayıtlıdır. Fakat mezarın ona ait olmadığı ve Hilmî'nin mezarının Dörtdivan'daki Ulu Mezarlık'ta olduğu tespit edilmiştir.

Buradaki mezarla ilgili yine şöyle bir anlatı mevcuttur: Mezar caminin tadilatı sırasında, dışarıda saçakların altında kalmış. Bu sırada çok fazla yağmur yağmış. Kırk-kırk beş gün bu yağmurlar devam etmiş. Tabii bu arada mezar, saçaklardan damlayan suyun altında perişan olmuş. Birisine bu durum rüyada malum olmuş. Mezarın sahibi o kimseye rüyada "Beni içeri alın, yoksa bu yağmur dinmez!" demiş. Mezarı yapının içine almışlar. Yağmur da böylece dinmiş.

Gerek anlatılardan gerekse mezarla ilgili işaret edilen hususlardan bu yatırın Baba Hızır'a ait olduğu anlaşılmaktadır. Baba Hızır adına Dörtdivan'da zaman içerisinde bir cami, bir de medrese yapılmıştır.

Baba Hızır'dan Dörtdivanlı Hilmî de şiiirlerinden söz etmektedir. Dörtdivanlı Hilmî 19. Yüzyıl'da yaşayan âlim ve şair bir şahsiyettir. Bugün Dörtdivan sınırları içinde kalan Doğancılar köyünde dünyaya gelmiştir. İlk tahsilini köyünde yapmıştır. Daha sonra Gerede'de bir medresede tahsil görmüştür. Şair icazet aldıktan sonra Dörtdivan'a gelip müderris olarak görev yapmıştır.

Hilmî şiiirlerinde zaman zaman Baba Hızır'dan bahseder. Onun Baba Hızır'dan söz edişi yüksek ihtimalle Dörtdivan merkezde bulunan Baba Hızır'a atfedilen makam ve cami dolayısıyladır. Zaman içerisinde buna bir de medrese ilave edilmiştir. Hilmî'nin yaşadığı zamanlarda Baba Hızır'a Dörtdivan'da büyük önem verildiği ve onun çeşitli vesilelerle himmetinin istendiği anlaşılmaktadır. Fakat onunla ilgili bilgiler ve Baba Hızır'a yönelik ilgi günümüzde büyük ölçüde kaybolmuş durumdadır. Dörtdivanlı Hilmî, bir şiiirinde Baba Hızır'dan şöyle söz eder:

Baba Hızır himmet etsün,
Gidenler hep gene gelsün.
Bu da ere, mesrur olsun,
Seni Allah'ısmarladık.

Şair "İlâhî-i Sevdâ" başlıklı bir başka şiiirinde Baba Hızır'dan yine şöyle söz etmektedir.

Baba Hızır gin'ağlasun,
Hükmullah böyle neylesün.
Hep erenler himmet etsün,
Seni Allah'ısmarladık.

Öyleyse bu Baba Hızır isimlendirmesinin Dörtdivanlı Hilmî'de bir karşılığı bulunmaktadır. Hilmî şiiirlerinde Baba Hızır'dan saygıyla söz etmek ve onun himmetini istemektedir. Çünkü Hilmî, Baba Hızır Medresesi'nde müderris olarak görev yapmış bir âlimdir. Bu medresede kaç oda vardı, medresenin vaziyeti nasıldı, bu konular hakkında elimizde hiçbir bilgi yok. Fakat kaynaklar ve Hilmî'nin şiiirleri de göstermektedir ki, burada Baba Hızır'ın ismini taşıyan bir medrese kurulmuş, fakat ondan hemen hiçbir iz günümüze ulaşmamıştır. Sadece medresenin bulunduğu sokak "Baba Hızır Sokak" olarak günümüzde varlığını sürdürmektedir.

DÖRTDİVAN ŞERBETDAR MEHMED BEY

ZAVİYESİ VE VAKIFLARI

Dörtdivan Anadolu'daki bir geçiş güzergâhı üzerinde bulunmasının avantajını tarihte birçok şekilde kullanmıştır. Bu sebeple Dörtdivan'da kültür ve tarih başta olmak üzere birçok hususla ilgili zengin bir birikim ve arşiv meydana gelmiştir. Bu belgeler maalesef, Devlet Arşivleri'nde incelenmek, üzerinde araştırma ve incelemeler yapmak üzere araştırmacıları beklemektedir.

Dörtdivan'ın tarihi zenginliklerinden birisi zaviyeleridir. Osmanlı arşivlerindeki belgeler de bunun böyle olduğunu göstermektedir. Zaviye küçük tekke demektir. Bir tarikatın dervişlerince genelde gelen geçene (âyendeye ve revendeye) hizmet etmek üzere kurulan yapılardır bunlar.

Dörtdivan da bu zaviyeler açısından dikkat çeken bir yerdir. Dörtdivan'ın, tarihte Çetikören ve Çalköy köylerinde zaviyelerin bulunduğu tarihî belgelerle sabittir. Bunlardan Çalköy'deki zaviyenin adı Şih Şehriban Zaviyesi'dir ve burada vazifeli olanların bunu nesilden nesile devam ettirdiği görülmektedir. Dörtdivan'da bulunan bir diğer zaviye ise Şeyh Murâd Zâviyesi adını taşımaktadır.

Osmanlı arşivlerinde Dörtdivan'da eskiden Şerbetdar Mehmed Bey Zaviyesi adında bir zaviyenin yani tekkenin daha olduğu anlaşılmaktadır. Belgelere göre bugünkü adı Yeşilvadi olan ve Gerede'ye bağlı bulunan Güriyin köyünün vergileri bu tekkeye bağlanmıştır. Muhtemelen bu zaviye yolculara hizmet veriyor, onların barınma ve iâşesini karşılıyordu. Zaviyede tasavvufî herhangi bir faaliyetin yürütülüp yürütülmediği ise belli değildir.

Burada bizim dikkatimizi çeken husus Mehmed Bey'in bir şerbetdâr oluşu ve Dörtdivan'a bir zaviye yaptırmış olmasıdır. Buradaki şerbetdar ifadesinden zaviyenin kendisine izafe edildiği Mehmed Bey'in sarayla bir münasebeti olduğunu düşünmek mümkündür. Fakat şimdiki hâlde Mehmed Bey'in kim olduğuna dâir elimizde herhangi bir bilgi yoktur.

Gerede'nin Güriyin (Şimdiki Yeşilvadi Köyü'nün) Şerbetdar Mehmed Bey Zaviyesi'ne ait bir vakıf köyü olduğu anlaşılmaktadır. Buradan alınan öşürler tarihte en azından bir dönem bu zaviyeye aktarılmıştır. Şerbetdâr Mehmed Bey Zaviyesi'nin başka vakıf gelirlerinin olması da ihtimal dâhilindedir.

Güriyin köyünün öşür hasılatı Şerbetdâr Mehmed Bey Zâviyesi'ne aktarılmış, dolayısıyla burası bir zaman gelen giden yolculara bu şekilde hizmet vermiştir. Dörtdivan'da vakıf arazileri, bazı köylerden sarayda çalışan kimselerin çıkması (Dülger köyü örneğinde olduğu gibi), Baba Hızır Camii'nin imam tayininde bizzat padişahın emrinin bulunması ve zaviyeler bu topraklarla Osmanlı sarayının çok yakından ilgilendiğini göstermektedir. Şerbetdâr Mehmed Bey Zâviyesi de bize bunu göstermektedir.

Konu üzerinde tarihçilerin daha ayrıntılı durması, Dörtdivan'daki zaviyelerin tespit edilmesi ve bunların fonksiyonlarının belirlenmesi gerekmektedir. Fakat genelde Bolu, özelde de Dörtdivan gibi yerler üzerine yapılan tarihî ve kültürel araştırmaların azlığı da

DÖRTDİVAN'DA BULUNAN BİRKAÇ ASIRLIK BİR KILIÇ

Dörtdivan kendindeki zenginlikleri günümüzde yavaş yavaş sergilemeye başlayan yerlerden birisi. Elbette bu da bilgiyle, ilgiyle ve sevgiyle olan bir şey. Nitekim ilçede başladığımız kültür araştırmalarının hemen her gün çok kıymetli sonuçları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bunları biz yazdığımız yazılarla elimizden geldiği kadar dile getirmeye çalışıyoruz. Bu yazıda da en azından üç asırdır bir ailede bulunduğunu düşündüğümüz bir kılıcı söz konusu etmeye çalışacağız. Fakat bundan önce kılıcın kendisinden intikal ettiğini düşündüğümüz Şih Ahmed, Derviş Ahmed veya Derviş Ahmed-i Dîvânî şeklinde anılan mutasavvıftan burada kısaca söz etmek istiyoruz.

Dörtdivan'ın Yukarıdüğer köyünden olduğu hâlde uzun bir zaman Geredeli olduğu düşünülen bir Şih Ahmed veya Derviş Ahmed vardır. Bu zat Dörtdivan'da isminin başına “Şih” ibaresi getirilerek anılır. Fakat bunların tek bir şahıs olduğu anlaşılmaktadır. Onun Menâkıb-ı Kemâl Ümmî adında bir eseriyle Bolulu İsmail adından bir mutasavvıfın şerh yazdığı şiirleri mevcuttur. Her iki eseri de yayınlanmıştır. Bu zâtın hayatı hakkında bazı menkıbeler günümüzde hâlen anlatılmaktadır. Bunların bazıları Ümmî Kemâl hazretlerinin menkıbeleriyle de karışmış bir hâldedir.

Kısaca onun hakkında bilgi verdikten sonra ona izafe edilen ve günümüze kadar ulaşan bir kılıçtan söz etmek istiyoruz.

Aşağıdüğer ve Yukarıdüğer köyleriyle ilgili bir yazıda Şih Ahmed Efendi'nin bir kılıcının hâlen Bekirgil'de olduğu kayıtlıdır. Bu yazıda bu kılıçla ilgili şu satırlar yer almaktadır:

“Bekirgil ailesinden birisi bu kılıcı vaktiyle köyden geçmekte olan koyun tüccarına bir koyun karşılığı satar. Tüccarlar köyün çıkışındaki alanda konaklarken kılıç harekete geçip kesme tehdidinde bulunur. Bunun üzerine kılıcı aldıkları gibi geri verirler. Kılıç birkaç defa yangın geçirmiş. Sapı yanmış ve biraz eğilmiş. Düzeltmek için demirci çekiçle vurduğunda, çekiç her defasında demircinin başına da vurmuş. O gün bugün kılıç olduğu gibi korunmaktadır.” (Bekir Özalp-Recep Şengün, “Aşağı ve Yukarı Düğer Köyü”, DİVANDER Bülteni, Y. 2, S. 3, Haziran 1998, s. 35).

Yukarıdüğer Köyü'nü bir ziyaretimizde İlyas Özalp, kendisinde bulunan bu kılıcı bize göstermiştir. Kılıç eğrilmiş ve birkaç yangın görmüş bir hâldeydi. Kılıcın kabzası da yanmış ve kabzasında sadece metal kısım kalmıştır. Yukarıda nakledilen kılıçla ilgili hikâye biraz farklı olarak bize de nakledilmiştir. Yalnız yukarıdaki tüccarlar burada Kıbrıscık taraflarına koyun ve koç götüren çobanlar olmuştur.

Birgün birkaç çoban bu kılıcı bir koç karşılığında sahiplerinden almış. O gün köyün ilerisinde bir mevkide yatmışlar. Gece uyurken çok rahatsız olmuşlar ve bir türlü uyuyamamışlar. Kendilerindeki huzursuzluğu kılıçtan bilen çobanlar gelmiş, onu sahiplerine teslim etmişler. Bu arada koçu da helal etmişler.

Kılıcı bize gösteren İlyas Özalp, onu birkaç kere demirciye götürdüğü hâlde hiçbirinin bu kılıcı düzeltemediğini nakletmiştir. Demirciler çaresiz bir şekilde kılıcı kendisine iade etmişler.

Yine İlyas Özalp kılıçla ilgili bizzat ninesinin yaşadığı bir hadise de anlatmıştır. Bir zaman kılıcın bulunduğu bu eve iki zât gelmiş. Bu teyzemize kılıcı ziyaret etmek ve karşılığında da para vermek istediklerini söylemişler. Teyze, kılıcı getirmiş, parayı da kabul etmemiş. Adamlar “Alacaksın!” demişler ve o anda kaybolmuşlar. Teyze, ne aldığı parayı bilebilmiş ne de bu adamların nereye gittiğini anlayabilmiş.

Yine İlyas Özalp’in naklettiğine göre bazı hastalar tedavi için ninesine gelir, ninesi de bazı dualar okuyarak kılıcı hastaların etrafında çevirmiş. Zaman içerisinde bu kılıcın kutsal kabul edildiği ve etrafında tedavi yöntemleri ve ziyaret kültürü oluştuğu anlaşılmaktadır.

Bu kılıcı elinde tutan kişiler ve köylüler kılıcın altı yüz yıllık olduğunu da söylemektedirler. Yine bir rivayette bu kılıç savaş zamanlarında kırmızıya dönmüş.

Sonuç olarak Dörtdivan’da böyle bir kılıcın var olduğunu ve bunun da etrafında önemli bir kültür meydana geldiğini ifade edebiliriz.

2. Bölüm

DÖRTDİVANLI ŞAHSİYETLER

DÖRTDİVAN EVLİYALARINDAN HİSAR ERENLERİ

Dörtdivan eren kültürü bakımından Bolu'nun dikkate değer bir ilçesidir. Fakat Anadolu'daki eren, evliya kültürünün başına gelen Dörtdivan evliyalarının da başına gelmiştir. Maalesef bizler geçmişte büyük bir saygı ve muhabbetle anılan erenleri, velileri, şehitleri, gazileri artık unutmaya başladık. Bu erenlerden Hisar Erenleri'ni bu yazıda söz konusu ederek en azından onlar için unutuluşun önüne geçmeye çalışalım. Zira elimizden gelen budur.

Gerede Müftüsü Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede kitabında bize Dörtdivan'ın Düğer Yaylası'nda bulunan Hisar Erenleri'nden söz ediyor: *"Beşincisi Hisar Erenleri'dir. Bunlar üç zât olup Düğer Köyü'nün yaylasında çamlık bir mevkide medfundur. Düğer kabilesi rüesasındandırılar (başkanlarındandırılar). Türbeleri yoktur."* (Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede, Osmanlıcadan Akt: Ömer Cevahircioğlu, İstanbul 2000, s. 107.)

Ali Rıza Ünlü, eren ve dede kabirlerini, yatırlarını söz konusu ederken bunların Türk boylarının reislerinden olduğunu ifade eder. Aynı durum Hisar Erenleri için de söz konusudur. Ünlü, onları Oğuz boylarından bir boy olan Düğer boyunun reislerinden kabul etmekte ve üç kişi olduklarını söylemektedir.

Hisar Erenleri'nden, 18. Yüzyıl'da Dörtdivan'ın Yukarıdüğer Köyünde dünyaya geldiğini tespit ettiğimiz Âşık Ahmed-i Dîvânî de söz eder. Bu zat Dörtdivan'da bugün Şih Ahmed Efendi diye bilinmektedir. Yayladan köye bir göç zamanı yazıldığı anlaşılan ve "Yolumuz döndü kışlaya" diye başlayan bir şiirinde Âşık Ahmed-i Dîvânî, Hisar Erenleri'nden şöyle bahseder:

Hisarlık'ın erenleri
Hâzır olsun himmetleri
Sıbyânlar gonca gülleri
Dağlar göç zamanı geldi

(Bolulu Mustafa bin İsmail, Sefine Şerhi Metn-i Sefine-i Ahmed-i Dîvânî Şerh-i Define-i Emced-i Nev-cüvânî", Hazırlayan Ramazan Sarıçiçek, Ankara 2014, s. 138.)

Âşık Ahmed, bir başka şiirinde de burada yatan zâtları söz konusu etmektedir:

Hisarlık'da yatan erler
Yücededir hep erenler
Âşık Ahmed'e gel derler
Var mı azık yollar ırakdur

(Bolulu Mustafa bin İsmail, Sefine Şerhi Metn-i Sefine-i Ahmed-i Dîvânî Şerh-i Define-i Emced-i Nev-cüvânî", Hazırlayan Ramazan Sarıçiçek, Ankara 2014, s. 137.)

Burada erenlerin "yücede" olduğunun söylenmesi muhtemelen onların kabirlerinin yaylalarda, tepelerde veya dağlarda olmasını ifade etmek içindir. Bu durumda Dörtdivan'ın yükseklerinde olup da bugün unutilan başka erenlere ait mezarların, yatırların ve ziyaret yerlerinin olması ihtimal dâhilindedir.

Hisar Erenleri'nden söz eden bir başka ve son kaynağımız Dörtdivanlı Hilmî'dir. Hilmî, Gerede, Esentepe de bulunan Şıhlar Kavağı'nda velilerin bir araya gelip zikir meclisi kurduğunu anlatır. Bu ilginç manzumesinde şairin anlattığına göre Ramazan Dede önderliğinde Gerede ve Dörtdivan'da medfun erenler bir araya gelmişlerdir. Burada Himmet Dede, Samurkaş Dede gibi Dörtdivan evliyalarının yanında Hisar Erenleri'nin de adı anılır. Onların anıldığı dörtlük şöyledir:

Himmet Dede aksakallı
Samurkaş Dede samur kaşlı
Hisar Erenleri saçlı
Böylece gördü Sevdâyî

(Yasin Şen, *Dörtdivanlı Hilmî -Hayatı-Sanatı-Şiirleri-*, Ankara 2023, 118.)

Çok az şiirinde Sevdâyî mahlasını kullanan Hilmî bu şiirin bir başka yerinde Hisarlık diye bir yerden de söz eder. Burasının Hisar Erenleri'nin medfun olduğu yer olup olmadığını bilmiyoruz. Söz konusu mısralar şöyledir:

Hisarlık'da cem olurlar
Irak yakın hep gelürler
Haftada bir derilürler
Böylece gördü Sevdâyî

(Yasin Şen, *Dörtdivanlı Hilmî -Hayatı-Sanatı-Şiirleri-*, Ankara 2023, 118.)

Sonuç olarak bugün unutulmuş olsa bile Dörtdivan'ın Hisar Erenleri diye anılan velileri vardı. Üz yüz sene önce yaşamış Âşık Ahmed'le, yüz yirmi sene önce vefat eden Dörtdivanlı Hilmî bu erenleri andığına göre onlar Dörtdivan'da sevilen, bilinen ve ziyaret edilen erenlerdendi. Aynen bugün unutilan, ancak şiirler ve kaynaklar aracılığıyla yeniden hatırladığımız Hisar Erenleri gibi Dörtdivan'da ve Bolu genelinde hafızalardan silinmiş birçok erenin olduğu şüphesizdir.

SAMURKAŞ DEDE ve ÇARDAK KÖYÜ

ÜZERİNE NOTLAR

Dörtdivan'da hemen her köyün bir ereni, evliyası vardır. Bu yaylalar için de böyledir. O köyler veya yaylaları bekleyen dedeler, erenler vardır. Bunlar isimlerini belli başlı mevkilere vermişlerdir. Fakat büyük çoğunluğunun kim olduğu bugün pek bilinmez. Menkıbeleri, hatıraları, bazılarının da isimleri unutulmuştur.

Dörtdivan'ın Çardak köyünün evliyası Samurkaş Dede'dir. Onun mezar yeri bugün biliniyor, lakin üzerinde su deposu var. Bizler Samurkaş Dede için birkaç araştırma ve ziyarette bulunmuştuk. Bu yazıda bu ziyaretten bahsedeceğim.

Bunun için Dörtdivanlı Şair Fahri Kayaalp ve Çardak köyünden Şevket Beraber Dörtdivan kaymakamımız Mustafa Düzgün'den bir randevu talep etmişler. Kaymakamımız bu konuyla yakından ilgilendi. Zaten makamında da genelde Dörtdivan'ın kültürü üzerine bir görüşme oldu.

Samurkaş Dede'nin kabrinin yapılma durumu var. Fakat onun mezarının tam olarak nerede bulunduğu gibi bir meselemiz vardı. O gün kaymakamlıktan çıktuktan sonra Çardak köyüne geldik. Burada yaşayan İlhan Amca var. Onunla buluştuk. Samurkaş Dede'nin kabrinin bir tepe üzerinde olduğu söyleniyordu. İlhan Amca bu mezarın altı yedi metre kadar olduğunu ifade etti.

Köyün hemen yakınında olan o tepe Kırklar Makamı'na giderken benim hep dikkatimi çekerdi. Burada yakın zamanlara kadar bir mezar varmış. Hatta bu tepe o mezardan ötürü Çardak'ta "Türbe Tepesi" diye anılıyormuş. Kurucaköylüler ise buraya Dikmen diyorlarmış. Zaten rahmetli Ali Rıza Ünlü de kitabında buradan Dikmen diye söz ediyor.

Bu tepenin kible tarafında doğru Kırklar Makamı var. Çardaklılar Kırklar'a gitmeden önce öncelikle burayı ziyaret ederlermiş. Yağmur duasına çıkarlarmış. Ondan sonra Kırklar'a gidilirmiş. Bunun yanı sıra buraya zaman zaman halkın dua etmek için çıktığını da ifade edilmektedir. Dörtdivan istikametine doğru bakılınca da Sayık köyleri ve Himmet Dede türbesi görülüyor.

Buradan çıkan sonuç şu:

Dörtdivan'ın etrafındaki tepeler boş değil. Zaten mezarın bulunduğu yer ören yeri gibi bir yermiş. Buradaki mezarları gelen geçen kazmış. Tepenin üzeri zaten yer yer delik deşik. Şevket Abi'nin anlattığına göre bize eşlik eden İlhan Abi'nin babası buralarda sürekli pul gibi şeyler bulmuş. Bunlar muhtemelen antik çağa ait paralardı. Ona "Sana bunlardan bir çuval vereceğim!" dedikten birkaç gün sonra vefat etmiş.

Samurkaş Dede'yle ilgili bazı anlatılar da mevcut. Dedenin, bu tepenin Yayalar köyü istikametinde olan bir çamaşırhaneden abdest aldığına dair rivayetler var. Hatta tepede yürümekten dolayı otların üzerinde izlerin olduğu söyleniyor. Köyden Makkule Teyze adında

biri bu çamaşırhaneye çamaşır yıkamaya gitmiş. Kilim de götürmüş. Onlardan birisini burada unutmuş. Eve gelmiş. Kayınvalidesi “Gidin alın!” demiş. Gece gelmişler. Bakmişlar, kilim yok.

Eve gidiyorlar. Gece rüyasında o teyze Samurkaş Dede’yi görüyor. “Kızım benim yan tarafımı hazineler kazdı. Kilimi ben götürdüm. Halı bende.” demiş. Aynı köyden Emine teyze ertesi gün Türbe’ye koyunları götürmüş. Bakmiş mezarın üzerinde bir kilim var. Emine Teyze de kilimi kaybeden teyzenin evine getirmiş. “Siz bunun için mi kavga ediyorsunuz?” demiş ve kilimi onlara vermiş.

Buradan anladığımızıza göre burada epey araştırma yapılıp Samurkaş Dede’nin türbesinin yapılması ve ziyarete aılması lazım.

Buradan ardak Köyü Camii’ne geldik. Bu camiden halk “Baba Hızır Camii” diye söz ediyor. Onu merak ediyordum. Baba Hızır’la ilgili bazı anlatılar bu cami için de söz konusu. şevket Beraber’in bize naklettiğine göre Baba Hızır bu camiye yaparken işçilere “Oğlum taş!” diye seslenir, onlar da “Baba hazır!” derlermiş. Caminin isminin böyle geldiğine dair böyle bir rivayet var. Hem Dörtdivan’da hem de Mengen’de bu anlatı oldukça yaygın. Yine bu camide birinin içeride ilahi söyleyen, zikir çeken bir manevi topluluğa rastladığına dâir bir anlatı da mevcuttur. Bu türden anlatıların daha fazla olması ihtimal dahilindedir.

Sonuç olarak ardak Camii de halk arasında Baba Hızır diye anılan camilerden birisidir. Camide eski yapı taşları vardı. Kible tarafında bulunan bir taş yazılı idi. Bu caminin zaman zaman menkıbelerle karşımıza çıktığını söyleyebiliriz. Burada 1985-86 yıllarında fahri imamlık yapan Hafız İsmail Tuncer’in oğlu Ahmet Tuncer bizzat yaşadığı bir hadiseyi şöyle anlatmıştır:

“Sene 1985-1986 Babam hafız İsmail Tuncer köyümüzde (Çardak) fahri imamlık yapıyor. Ben 16-17 yaşlarımdayım imam-hatip lisesinde öğrenciyim. Babam özel bir işi için 1 hafta görevde olmayacak. Bu zaman zarfında da camideki görevi benim yapmamı istedi ve görevi ben yapmaya başladım. Bir sabah sabah namazı için camiye gittim kapıları açtım. Ezan okumak üzere namaz kılınan bölümün kapısını açtım. Aydınlatmaları açtığımda mihrapta beyaz cübbeli yeşil sarıklı uzun sakallı iki zatın oturduğunu gördüm bana doğru baktılar, gülümsediler ve minberin altındaki kapıya yönelip kayboldular. Tabii ki gençliğin belki de henüz çocukluktan yeni kurtulmanın duygu ve korku ile ben hızla camiye terk ettim. Babam döndüğünde olayı anlattım. Oğlum onlar bizim tepedeki dedeler keşke onlara doğru gitseydin ve ellerini öpmeye çalışsaydın dedi. Yaşım şu an 55 aklımdan hiç çıkmaz ve köy camimize ne zaman gitsem olayı tekrar yaşarım.”

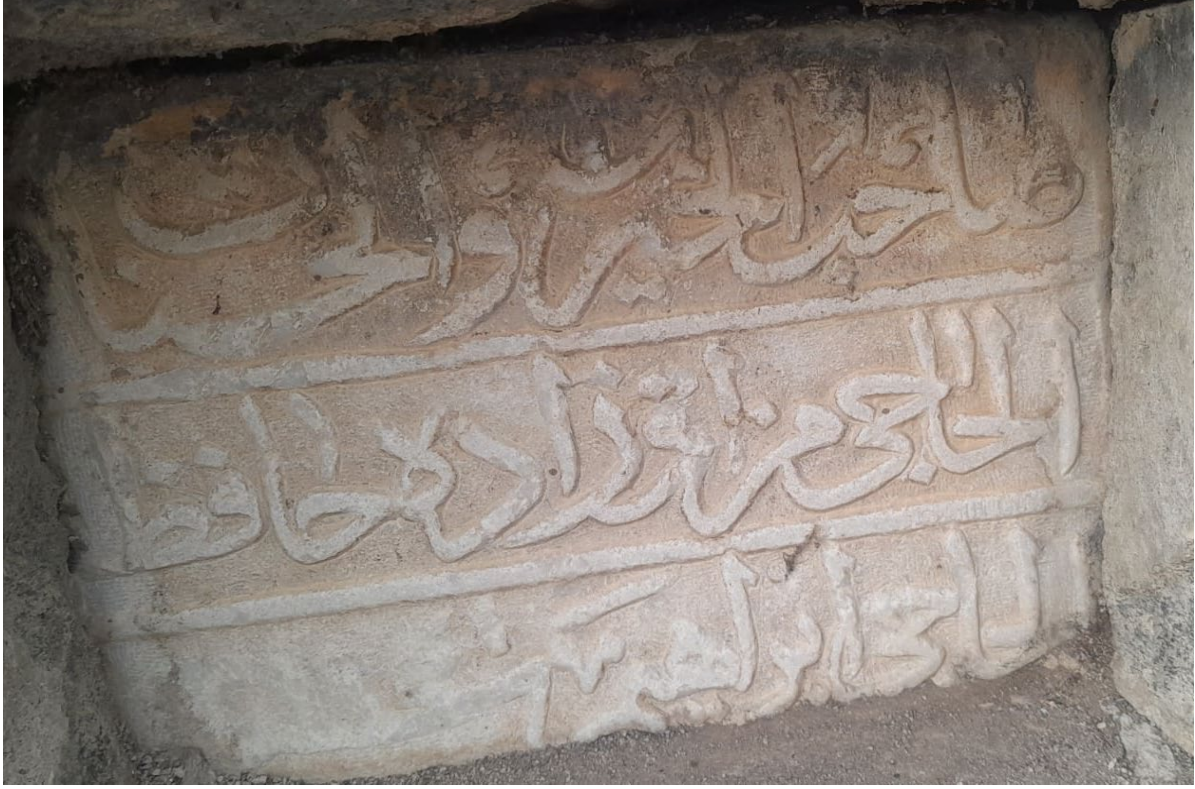
Yine bu caminin hemen arka tarafında bir çeşme var. Bu çeşmenin iki yüzyıllık olduğunu kitabesine bakarak söyleyebiliriz. Okuyabildiğimiz kadarıyla kitabe şöyle:

“Sâhibü’l-hayrât ve’l-hasenât Muzafzâde Hâfız el-Hacı İbrâhîm. Sene 1240”

Biz buradaki lakabı “Muzafzâde” diye okuduk. Kitabenin tarih kısmı epey sinilmiş. Biz bunu “1240” olarak okuduk. Eğer yanlış değilse bu yıl 1824’ü veriyor. Böylece cami iki yüz yıl öncesine tarihlenmektedir. Bu caminin tarihî bir eser olduğunu söyleyebiliriz. Bu çeşmenin yüzlerce yıllık bir geçmişe sahip olduğu ortada. Korunmaya alınması Dörtdivan’ın kültürüne bir katkı olurdu.

Sonuç olarak Çardak köyü ve bu köyün erenlerinden olan Samurkaş Dede Dörtdivan'ın tarihî zenginliklerinden birisidir. Çardak köyünün oldukça eski bir köy olduğunu ifade edebiliriz. Camisi ve çeşmesi de zaten bunu göstermektedir. Samurkaş Dede ve Türbe Tepesi ise bu köyün tarihini daha eskilere götürmektedir. Çardak köyü belki de Dörtdivan'ın divan merkezlerinden birisiydi. Buna dair çok kuvvetli işaretlerin olduğunu söylemekle yetinelim.

KÖROĞLU OĞUZ BOYLARININ HANGİSİNE MENSUPTUR?⁴

Aslında bu soruyu “Şudur!” diye cevaplamak oldukça güç. Fakat Köroğlu gibi Türk dünyasında ve Türk kültüründe derin izler bırakan biriyle ilgili insanın hatırına onun hangi Oğuz boyuna mensup olduğu sorusu geliyor. Çok uzun zamandan beri bu mesele üzerinde düşünürken fark ettiğim kaynaklardaki bilgileri de bir kenara kaydediyordum.

Konuyla ilgili argümanları burada kaydetmeden önce “Kaç Köroğlu var?” sorusuna kısa bir cevap vermeye çalışalım. Tarihte birden fazla Köroğlu çıkar karşımıza. Bunlardan birisi ve bence en önemlisi mitolojik kahraman Köroğlu’dur. Prof. Dr. Necati Demir hocanın Türkmenistan’daki Dede Korkut boylarını konu edindiği kitabında “Korkut’un Kabri Kazıldı” boyunda Köroğlu, Bayındır Han’ın dört kısma ayırdığı ordusunu komuta eden dört komutandan birisidir. Öyleyse Köroğlu, Oğuznâme içerisinde çok önemli bir yere sahiptir. Daha sonra gelen eşkiya Köroğlu, asker Köroğlu ve âşık Köroğlu hep bu mitolojik kahramanın tesiri altındadır.

Peki, Köroğlu hangi Oğuz boyuna mensuptur?

Bizim burada söz konusu etmeye çalıştığımız asıl husus, mitolojik kahraman Köroğlu değil de Bolu’nun Dörtdivan ilçesi sınırları içerisinde kalan Aşağısayık’ta 16. Yüzyıl’ın sonlarında yaşamış Köroğlu’nun mensup olabileceği Oğuz boyuna dair kayıt ve bu konudaki düşüncelerimizdir. Seyran Şahin’in Yeni Ufuk Dergisi’nde yayınlanan “Oğuz Boylarından: Alayuntlu” makalesinde geçen,

“At çeken oymakları arasında yer alan bu boy, Karaman ilinde ağırlık kazanmaktaydı. At çekenler yetenekleri itibarıyla de ‘soy atlar’ yetiştirmeleriyle ünlüdürler. Devlete vergi olarak da yetiştirdikleri atlardan verdikleri için bu adla da anılır olmuşlardır. Ağırlıklı olarak Akşehir, Koçhisar, Karaman ve Ereğli civarlarındaki geniş bozkırlarında yerleşkelerini tutmuşlardır.” (S. Şahin, Yeni Ufuklar Dergisi, <https://www.yeniufukdergisi.com/2021/04/19/oguz-boylarindan-alayuntlu/>, Erişim Tarihi: 06.05.2023)

yazısını okuyunca kendime “Acaba Köroğlu, Oğuzların Alayuntlu boyundan olabilir mi?” diye sormuştum. Çünkü Köroğlu’nun babası atlardan iyi anlayan biriydi. Bolu beyinin dikkatini de bu özelliğiyle çekmişti. Kırat’ı da o yetiştirmişti. Hatta Dörtdivan’da Köroğlu’nun doğduğu Sayık köyünün “Alayürek” diye bir mandırası vardı. Bu ismin Alayuntlu boyuyla ilgisi olup olmadığını düşünmüştüm uzun müddet. Fakat bunların hiçbiri onun mensup olduğu boyla ilgili net bir şey söylemiyordu. Sözün özü Köroğlu’nun hangi Oğuz boyundan olduğunu tespit etmek oldukça güç görünüyordu.

Durum böyleyken Gerede müftüsü Ali Rıza Ünlü’nün Tarih Boyunca Gerede kitabında geçen bazı ifadeler dikkatimi çekti. Ünlü’nün Dörtdivan’ın Aşağıdöğger ve Yukarıdöğger köylerinden bahsettiği şu satırları beraber okuyalım:

⁴ “Köroğlu Hangi Oğuz Boyuna Mensuptur?”, *Kültür Çağlayamı Dergisi*, Yıl: 15, Sayı 88, Eylül Ekim 2024, s. 21-22.

“İkisinin arası iki kilometredir. ‘Düğer’ Türkçede ‘Değirmi’ demektir. Döğer, Oğuz Han’ın oğlu Ayhan’ın oğlunun adıdır. Bunlar da boylu, poslu şeci (cesur) Türk taifesidirler. Bolu’nun zâlim sancak beylerine karşı isyan eden meşhur Köroğlu Mehmed Efe Aşağıdüğer köyündendir.” (Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede, Osmanlıcadan Akt: Ömer Cevahircioğlu, Haz. Adem Çevik, İstanbul 2000, s. 330).

Burada Ali Rıza Ünlü’nün Köroğlu’ndan “Köroğlu’ndan Mehmed Efe” diye bahsetmesi de muhtemelen yaşadığı dönemde Köroğlu’nun bu şekilde anılmasıyla ilgilidir. Fakat arşiv belgelerinde Köroğlu’nun adının Rûşen Ali olduğu bilinmektedir.

Biz, tarihi kaynaklardan hareketle Köroğlu’nun Dörtdivan’ın Sayık köyünden (muhtemelen de Aşağısayık’tan) olduğunu söyleyebiliyoruz. Zira tarihî belgelerde “Sayık” ismi geçiyor. Fakat Ali Rıza Ünlü, kitabında onun Aşağıdüğer’den olduğunu söylüyor. Bu bir zühul eseri midir; yoksa Ali Rıza Ünlü burada bize başka bir şey mi söylemektedir?

Şimdi burada Dörtdivan’ın Sayık ve Düğer köylerini de göz önünde bulundurmak icap eder. Bu dört köy, Himmet Dede’nin türbesinin bulunduğu bir tepenin eteklerinde adeta dizili vaziyette konumlanmıştır. Sırasıyla burada Aşağısayık, Yukarısayık, Aşağıdüğer ve Yukarıdüğer köyleri vardır. Bu köyler adeta Himmet Dede’nin türbesine yönelmiş vaziyettedir. Ali Rıza Ünlü, kitabında Himmet Dede’yle ilgili şunları söylemektedir:

“Dördüncüsü; Himmet Dede’dir. Bu zat ‘Yukarı Düğer’ Köyü’nün garbındaki (batısındaki) yüksek tepe üzerinde bulunan türbesinde medfun olup Oğuz Han’ın torunlarından olan Döğer kabilesinin reisidir.” (Ali Rıza Ünlü, Tarih Boyunca Gerede, Osmanlıcadan Akt: Ömer Cevahircioğlu, Haz. Adem Çevik, İstanbul 2000, s. 107).

Ali Rıza Ünlü, kitabında ısrarla köylerin etrafındaki eren ve dede diye anılan mezarlarda yatanların orada vatan tutan Türklerin reisi olduğunu söylediği gibi burada da Himmet Dede’nin Döğer boyunun reisi olduğunu söylemektedir. Himmet Dede türbesi, Dörtdivan’ın Yukarısayık’la Aşağıdüğer köylerinin adeta tam keşiştiği bir mevkide ve bir tepe üzerinde bulunur. Bu türbe iki köye de çok yakındır. Dolayısıyla Döğer boyunun olduğu gibi Sayık köyleri için de Himmet Dede’nin önemli bir zat olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda Sayık köylerini Döğer boyuna mensup Türklerin kurmuş olabileceği ihtimali akla geliyor. Dolayısıyla Ali Rıza Ünlü’nün Köroğlu’ndan bahsederken onun “Aşağıdüğer”den olduğunu söylemesi aslında Köroğlu’nun Döğer boyundan olduğu şeklinde okunabilir. Bu bilgi böylece bir zühul eseri olarak oraya kaydedilmemiş olur.

Sonuç olarak bir araştırmanın ve bu kısa yazının nihayetinde Bolu’nun Dörtdivan ilçesinde yaşamış, nâm salmış, padişahın fermanlarında ismi geçen Köroğlu’nun Oğuzların Döğer boyundan olduğu anlaşılmaktadır. Aksi ispat edilene kadar Köroğlu, Oğuzların Döğer boyundan kabul edilmelidir.

DÖRTDİVAN'DA KÖROĞLU'NUN İZLERİ

Dörtdivan, Köroğlu'nun doğup büyüdüğü yerlerden birisi olarak kabul edilir. Osmanlı arşiv belgelerinde onun Dörtdivan'ın Sayık ilçesinde dünyaya geldiği kayıtlıdır. Bununla beraber Osmanlı coğrafyasında ve Anadolu'nun birçok yerinde Köroğlu adıyla anılan yerleşim ve mevki isimleri de vardır. Fakat bunlar içerisinde en güçlü adaylardan birisi elbette Bolu'nun Dörtdivan ilçesidir. Biz de çalışmanın bu kısmında Köroğlu'nun Dörtdivan'da kalan izlerini takip etmeye çalışacağız.

Burada öncelikle Evliya Çelebi'nin Gerede ve nahiyelerini anlatırken kullandığı ifadelerini okuyalım. Bunların Dörtdivan için söylendiğini kabul etmeden bir beis yoktur. Zaten Çelebi de Dörtdivan'dan burada bir nahiye olarak söz etmektedir:

“Ammâ halkı gâyet zinde ve mücessem ve şeci' Türk tâ'ifesidir. Cânib-i erba'asında ve cenûb tarafında Kankırı şehrine varınca ma'mûr nâhiyeleri var kim kırk elli bin Etrâk tâ'ifesi vardır. Nâhiye-i Kızılöz ve nâhiye-i Alacaöz ve nâhiye-i Eledîvân ve Birdîvân ve İkidîvân ve Üçdîvân ve Dördîvân ve'l-hâsıl yedi dîvâna varınca nâhiye isimleridir kim cümlesi dağlar içre sâkin olur dağlardır kim halkının başka istilâh [u] elkâbları ve gayrı lehce-i mahsûsaları vardır.” (Seyahatnâme II. Cilt, s. 88).

Şeci yani cesur Türk taifesi derken buralarda yaşayan Türklerin cesaretini ifade eden Evliya Çelebi'nin sözlerinden bir yere gelmek istiyorum. Bu topraklarda ortaya çıkan Köroğlu, aslında bu cesur Türklerin bir anlamda cesaretini, yiğitliğini, kahramanlığını temsil eden bir şahsiyettir. Aslında o birçok şahsiyeti temsil eden bir tip olmaktadır. Onun bu topraklarda böylesine sevilmesinin, ona saygı gösterilmesinin temelinde bu hususun bulunduğunu düşünmekteyim.

Köroğlu'nun Dörtdivan'daki izlerine dair en net işaretlerden birisi arşiv belgeleridir. Bu çalışmada Köroğlu'nun tarihî hayatı nakledilirken bunlardan istifade edilmiştir.

Burada biz yine hem kaynaklardan hem de Dörtdivan'da karşılaştığımız bilgi kırıntılarından hareketle Köroğlu'nun yörede yaşayan hatıralarını kaydetmek istiyoruz.

Bugün Dörtdivan'a bağlı Sayık Köyü'nde Köroğlu'nun yaşadığı söylenen bir ev vardır. Bu ev Prof. Dr. Faruk Sümer'in tespitlerine göre Köroğlu'nun doğduğu ve yaşadığı evdir. Ev ahşaptan yapılmıştır. Geleneksel özellikleri dikkat çekmektedir. İki katlıdır. Ali Rıza Ünlü, Gerede Tarihi adlı eserinde Köroğlu'nun Köroğlu Mehmed Efe olduğunu ve Aşağıdüğer Köyü'nde olduğunu kaydetmektedir. (Abdullah Demirci, “Gerede Eski Müftüsü Ali Rıza Ünlü'nün ‘Gerede Tarihi’ Eserinde Dörtdivan ve Dörtdivanlılar”, DİVANKAV Bülteni, S. 7, s. 34.)

Dörtdivan'da Köroğlu'nun hatırasını taşıma konusunda Köroğlu kayasını, yaylada olduğu söylenen ahırını, atını atlattığı yeri zikredebiliriz. Köroğlu damı yaylada bulunur. Köroğlu kayasının olduğu yerde kible tarafına yüz elli basamak bir merdivenin olduğu söylenmektedir. Kayadan bir merdivenle inilmektedir.

Köroğlu'nun hatırasını taşıyan yerlerin başında Köroğlu Dağları gelmektedir. Bu dağlar Dörtdivan'ı Bolu'dan boydan boya ayırır. Ayrıca bunların en yüksek yeri Köroğlu Kayası diye bilinir. Aladağlar'da yer alan Bıçkı Yaylası'nda da halk anlatısına göre Köroğlu'nun atıyla atladığı bir yer vardır. Bunlar en azından Köroğlu'nun Dörtdivan'daki hatırasını yaşatan bilgilerdir.

Bizim asıl dikkatimizi çeken hususlardan birisi Dörtdivan'da yaşayan bir destan anlatıcısının onun bir hikayesini nakletmiş olmasıdır. Bilindiği gibi Anadolu'da halk hikâyeleri yakın dönemde çeşitli araştırmacılar tarafından derlenmişti. Bu hikâyeler içerisinde yirmi dört kol hâlinde gelişen Köroğlu Hikâyesi önemli bir yer tutuyordu. Konunun bizimle olan ilgisi Dörtdivan'da diğer Dörtdivanlı şairlerin yanında onunla ilgili bir destan parçasını okuyan Eyüp Şahin'dir.

Peki, Eyüp Şahin kimdir?

Eyüp Şahin, Dörtdivan'ın Doğancılar Köyü'nde doğmuş ve burada yaşamış, 1980'li yılların başında yine burada vefat etmiştir. Faruk Sümer'in Köroğlu'yla ilgili araştırmalarında destanın bir kısmını manzum olarak kendisine nakletmiş ve bu destan kendisinden böylece kayda geçirilmiştir. Bu destan yayınlanmıştır.

Faruk Sümer, 1970'li yıllarda arşivlerde yaptığı araştırmaların neticesinde Köroğlu'nun, o zamanlar Bolu'nun Gerede ilçesine bağlı bir nahiye olan Dörtdivan'ın Sayık Köyü'nden olduğunu ispat eden yazılar yayınlamıştı. (bkz.: Faruk Sümer, "Belgelerle Köroğlu'nun Tarihi Kişiliği", Milliyet Sanat Dergisi, Sayı: 163 (19 Aralık. 1975); Faruk Sümer, "Köroğlu", TDTD, Sayı: 2, Şubat 1987, s. 2-7; Faruk Sümer, "Köroğlu, Kızır-oğlu Mustafa ve Demirci-oğlu ile İlgili Vesikalar", TDA, Sayı:47 (1987), s. 9-46; Faruk Sümer, "Türk Destanları VIII Köroğlu Destanı", TDTD, Sayı: 70 (Ekim 1992), s. 4-13; Faruk Sümer, "Türk Aleminin Hâlâ Yaşayan Millî Destanının Kahramanı, Türk Kültürünün Mukaddes Şahsiyeti Köroğlu", Tarih Dergisi, s. 4-7; Ayrıca bkz.: İsmail Hakkı Akyoloğlu,, "Türkmenlerin Işığı Prof. Dr. Faruk Sümer", TDA, Şubat 1996, Sayı: 100.)

Bu yazılar sayesinde koçaklamalarında "Benden selam olsun Bolu Beyi'ne" diyen Köroğlu'nun şairlerinin tarihî bir hakikati yansıttığı ortaya çıkmış oldu. Köroğlu, 16. Yüzyıl civarında o zaman Gerede'ye, günümüzde ise Dörtdivan'a bağlı Sayık Köyü'nde yaşamıştı. Onun destansı hayatı zamanla Dörtdivan'da destan anlatıcılarının ortaya çıkma sebeplerinden birisidir. Bu anlatıcılardan birisi Eyüp Şahin'dir.

Eyüp Şahin 3 Mart 1925 tarihinde Dörtdivan'ın Doğancılar Köyü'nde dünyaya gelmiş ve 26 Aralık 1982'de yine burada vefat etmiştir. Kendisi baca ustasıdır. Bu baca ustalığı sırasında ilahiler, kasideler okurmuş. İnsanlar onu zamanla daha çok bu şekilde hatırlar olmuştur. Eyüp Şahin'in çok hoş bir sesi olduğu, kendisinin civarda "molla" olarak tanındığı, mevlit de okuduğu onu tanıyanlar tarafından hâlâ nakledilmektedir.

Eyüp Şahin'in hafızlık eğitimi yarım kalmış. Kendisi Devrek ve Mengen'in köylerinde imamlık yapmıştır. Zaman zaman da köyünde ve başka yerlerde rençberlik yaparak, inşaat işleriyle meşgul olarak geçimini sağlamıştır. Eyüp Şahin'in Köroğlu Destanı'nı manzum hâliyle

okumasından başka olarak bazı kasideleri, Dörtdivanlı Hilmî'nin Oğullar Destanı başta olmak üzere şiirlerini, ninnileri de ezbere okuduğu bilinmektedir. Özellikle Köroğlu Destanı'nı makam üzere okuması oldukça dikkat çekicidir. Bu destan "Nâmdâr Köroğlu Destanı" adıyla bilinmektedir. İsmail Hakkı Akyoloğlu, Dörtdivan'da 1980'li yılların başında bu destanı Eyüp Şahin'den dinleyerek kayıt altına almıştır.

Bütün bunlar Eyüp Şahin'in Dörtdivan'ın önemli kıymetlerinden biri ve yine burada sözlü geleneği yaşatan insan hazinelerinden olduğunu göstermektedir. Özellikle Köroğlu Destanı'nın kendisinden derlenmesi oldukça önemli bir husustur. İsmail Hakkı Akyoloğlu aşağıdaki sözlerle Eyüp Şahin'le ve bu destanla nasıl karşılaştığını anlatmaktadır:

"1981 yılında şimdiki Dörtdivan ilçesinin Doğanlılar köyünden merhum Eyüp ŞAHİN (1341), dedelerinden kendisine intikal eden ikisi de çok kıymetli dönemlere ait cönkleri hanımının çeyiz sandığındaki birbiri içinde kat kat dürülü bohçalar içinden çıkararak bizlere göstermişti. Daha sonra konusu Köroğlu olan bir cönkten 'Namdar Köroğlu' başlığıyla destanı baştan sona kadar Hüseyinî makamında musikiyle okumuştur. Kayıtlarımızda bulunan bu cönkteki destanın konusunu Köroğlu ile Ermeni tacir arasındaki Kervan basma hadisesi oluşturmaktadır." (İsmail Hakkı Akyoloğlu, "Bolu ve İlçelerinde XV. Yüzyıldan Beri Süregelen Musiki İle Cönkten İlâhi Okuma Geleneği, Yunus Emre ve Şiirlerinin Varyantları, Kültür Bakanlığı, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri III. Cilt, Ayrıbasım, Ankara, 1992, s. 1.)

Köroğlu'yla ilgili Dörtdivan'da yaptığımız küçük derlemeler vardır. Bu derlemeler Dörtdivan'da bulunan Çavuşlar Camii imamı İsmail Tezel'den alınmıştır. Bu derlemelerden birisi şöyledir: Köroğlu davasını önüne katmış ve bunları pazara götürmektedir. Ayvaz ve babası da onun yanındadır. Yol boyunca Ayvaz'ın hareketlerini, iş bilirliğini seyreden Köroğlu çocuğa hayran olur ve onu yanına almak ister. Babasına "Sen bu çocuğu bana ver, ben davar filan istemiyorum!" der. Çocuğu alır ve gider. Bu hadise Köroğlu ile Ayvaz'ın yakın yol arkadaşlığının nasıl başladığını göstermektedir. Ayrıca Ayvaz'ın Köroğlu tarafından yetiştirildiğini anlatmaktadır.⁵

Yine İsmail Tezel'in dedesinden naklettiğine göre Köroğlu çok zeki ve uyanık biriymiş. O görüldüğünü, gözetlendiğini hissederse yanındaki yoğurdu kayalıklardan aşağı dökermiş. Bunu görenler kayalıklarda kartalların olduğunu ve onların pislediğini düşünür ve oradan hemen kaçıp gidermiş.

Yine yaşlı bir teyze ile Köroğlu arasında geçen bir kıssa vardır. O da şöyledir: *"Yaşlı bir nine yolda giderken 'Köroğlu gözün kör olsun. Köroğlu gözün kör olsun!' diye kendi kendine söylenip gidermiş. Köroğlu da ihtiyar ninenin arkasından gelirmiş. Ninenin 'Köroğlu gözün kör olsun!' sözünü duyunca, nineye yaklaşıp 'Nine sen Köroğlu'nu tanıyor musun?' diye sormuş. Nine 'Yok evladım, tanımıyorum.' demiş. Köroğlu da 'Peki nine sen, Köroğlu'nu*

⁵ Bu hikâye Dörtdivan Çavuşlar Camii İmami ve kendisi Doğanlılar Köyü'nden olan İsmail Tezel'den derlenmiştir. Kendisi bu hikâyeyi 1991 yıllarda seksen bir yaşlarında vefat eden dedesinden dinlemiştir. Bu hikâye İsmail Tezel'den 25/08/2020 tarihinde Dörtdivan merkezde derlenmiştir.

*tanımıyorsun da niçin 'Köroğlu gözün kör olsun.' diyorsun?' deyince, nine 'Evladım, herkes öyle diyor da ben de deyiveriyorum.' diye cevap vermiş."*⁶

Bunların yanı sıra Dörtdivan'da yaptığımız derlemeler sırasında onunla ve Köroğlu Zirvesi'yle ilgili bir başka hikâyeye rastladık. Onlardan "Köse Kadioğlu" adını taşıyan bir hikâyeye şöyledir: Dörtdivan'a ilk yerleşenlerden birisi Köse Kadioğullarıdır. Bugün bu sülaleye mensup olanlar Dörtdivan'da Kadılar Mahallesi'ni oluşturmaktadır. Rivâyete göre Köse Kadı, Dörtdivan ovasına gelince yerleşmek için bir yer aramış. O sıralar Köroğlu Kayası'na çıkmış ve "Hey gidi Dörtdivan! Bir kişiye çok, iki kişiye az geliyon!" demiş. Herhalde bu söz, Türklerin konar göçebe yaşadıkları dönemin hatırasını taşımakta ve hayvanlarına otlatılacak yer arayan kimselerin endişesini taşımaktadır. (Dörtdivan Kadılar Mahallesi'nde ikamet eden Kemal Köse'den derlenmiştir.)

Dörtdivan'da yaptığımız derlemelerde biz Köroğlu'yla ilgili bazı sözlere de rastladık. Bunların bazıları burada bir atasözü gibi söyleniyordu. Dörtdivan'da Köroğlu'nun etrafında genişleyen kültürün izlerinden birisi de budur. Sözlere bazıları şöyledir: "Güttüğümüz üç davar, ıslığımız Köroğlu'nu aşar.", "Köroğlu'ndan taş yuvarlansa gelir beni bulur." ("Köroğlu'ndan yuvarlanan taş beni bulur." şekli de vardır.), "Köroğlu'nda ağaç devrilse dalı bana çarpar."

Dörtdivan'da Köroğlu'nun izleriyle ilgili tespitlerimizden birisi de onun yakın dostu ve arkadaşı Ayvaz'la ilgilidir. Dörtdivan'da soyadı Ayvaz, Ayvaz, Eyvazoğlu soyadlarını taşıyan aileler vardır. Bu aileler bu soyadlarını bir hamasetle almadıklarına göre Ayvaz'ın soyundan gelenlerin bu adı benimsediğini ifade edebiliriz. Aynı zamanda Dörtdivan'ın Doğancılar Köyü'nde karşımıza çıkan Koçak soyadının da bu Köroğlu geleneğiyle bir ilgisi olabilir. Dolayısıyla aile soyadlarında bu Köroğlu izleri Dörtdivan'da görülebilmektedir.

Köroğlu'nun yaşadığı yerlerle ilgili bazı yer isimlerinden hareketle yorumlarda bulunabiliyoruz. Bolu'da bulunan Köroğlu Zirvesi, onun burada yaşadığına dair bir işaret olarak kabul edilebilir. Fakat Köroğlu şiirlerinde zaman zaman karlı dağlarda yaşadığını, burada hem hava şartlarıyla hem de düşmanlarıyla mücadele ettiğini söylemiş veya onun dilinden böyle ifade edilmiştir. Onun bir koçaklamasından alınan aşağıdaki dörtlükler bir bakıma bunu anlatmaktadır:

Yüce dağlar başında
Kar bir yana kış bir yana
Depreşir ağzım içinde
Dil bir yana diş bir yana

Bahar olur sular coşar
Yüce dağlardan yol aşar
Bir gün olur ayrı düşer
Leş bir yana baş bir yana⁷

⁶ Yunus Baki Koçak, *Gerede'de Dinlediğim İbret Verici Hikâyeler*, Ankara 2012, s. 181.

⁷ Hüseyin Seçmen, *Köroğlu Yaşamı Sanatı Şiirleri*, Deniz Yayınları, İstanbul 1983, s. 145.

Köroğlu'nun Dörtdivan'daki izlerine dâir bence en önemli işaretlerinden birisi onun şiirleridir. Köroğlu'nun şiirlerinde anlattığı coşkun tabiat Dörtdivan'ın doğasına çok uygundur. Her nedense bu durum Köroğlu çalışmalarında pek de söz konusu edilmemiştir. Biz Dörtdivan'da onun adına izafe edilen yerlerin yanı sıra bu doğal ortamı ve onun şiirlerine ilham olan yerlerin üzerinde de durulması gerektiğini düşünöyoruz.

DÜLDÜL MEVLÜT ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Bolu'nun Dörtdivan ilçesinde 1912-1985 yılları arasında yaşayan Düldül Mevlüt, bilinen anlamıyla bir halk şairi değildir. Fakat manzum söz söyleyebilme kabiliyetine sahiptir. Aslında onun konuşmaları için secili sözler demek daha doğru olur. Düldül Mevlüt'ün sözleri alt alta getirildiği vakit, hece ölçüsü birbirine uymasa bile beyitler, bazen de üçlükler veya dörtlükler meydana gelmektedir. Düldül Mevlüt'ün bunu bilinçli bir şekilde yaptığı ve bu şekilde konuşmaktan hoşlandığı söylenebilir. Fakat hemen şunu söylemek gerekir ki, bu Düldül Mevlüt'ün doğal üslubudur ve şair muhatabına bir şey anlatırken çok zengin bir içerikle konuşmaktadır. Atasözleri, halk deyişleri, hikayeler, fıkralar bu söz silsilesi içerisinde kendine yer bulabilmektedir.

Aslında Türk kültürü, Düldül Mevlüt'ün bu üslubuna yabancı değildir. Destandan halk hikayeciliğine geçiş ürünü kabul edilen Dede Korkut Hikâyeleri'nde Dede Korkut ve diğer Oğuz kahramanları secili sözlerle birbirlerine veya tabiat unsurlarına seslenirler. Bu sözler lirizm bakımından destan metinleri içerisinde oldukça kuvvetli bir yere sahiptir. Aradan geçen uzun zamanlardan sonra Bolu'nun Dörtdivan ilçesinde doğup büyüyen Düldül Mevlüt'te bir bakıma bu hikayelerde gördüğümüz üslup özelliği belirmiştir.

Düldül Mevlüt bir halk şairinin yanında yetişseydi herhalde adı bilinen ve birçok şiir söyleyen bir halk şairi olabilirdi. Nitekim Gerede ve yöresinde yetişen Âşık Dertli, Geredeli Figânî, Âşık Mustafa Hıfzî gibi halk şairleri bu toprakların bu konuda öne çıkan bir özelliğini yansıttılar. Bunu da biz bu yerlerin birçok şair yetiştirdiği şeklinde ifade edebiliriz.

Düldül Mevlüt öz bakımından şairdir. Ancak bildiğimiz anlamda şiirler söylememiştir. Fakat ses kayıtlarından anladığımız kadarıyla konuşma üslubundaki akıcılık, sesindeki tokluk, muhataba dua ederken, nasihatte bulunurken tercih ettiği tarz onu aslında Türk kültürü içerisinde çok önemli bir yere sahip olan zengin ve sağlam bir şiir kültürüne bağlamaktadır. Bu husus, araştırmacıların da gözünden kaçmamıştır. Dörtdivan'a gelen araştırmacılar ve şairler derhal Düldül Mevlüt'le iletişime geçmiş ve ondan bazı sözleri ondan aldıkları kayıtlar ve naklettikleri hatırlar ile günümüze taşımışlardır.

Düldül Mevlüt üzerine bugüne kadar kapsamlı herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Rahmetlinin hayatında söylediği sözler onu tanıyan fakat zamanla bu dünyadan göçen herkesle beraber kaybolmaya başlamıştır. Biz Düldül Mevlüt'e ait kültürel mirasın önüne geçmek üzere mevcut kayıtlardan ve ulaştığımız bilgilerden hareketle böyle bir çalışma içerisinde onun mirasını yaşatmaya ve gelecek nesillere aktarmaya çalıştık.

Düldül Mevlüt hiç şüphesiz Dörtdivan'ın, Bolu'nun, Türkiye'nin bir değeridir. O, Bolu'nun, Dörtdivan'ın, Gerede'nin şiir mirasının geçtiğimiz yüzyıldaki temsilcilerindedir. Şüphesiz ki, yetişme imkânı bulsaydı, manzum ve heceli söz söyleme kabiliyeti onun nasıl bir cevher olduğunu gösterecek ve Düldül Mevlüt'ten bizlere belki de ölümsüz mısralar kalacaktı. Fakat böyle olmadı. Buna rağmen secili sözleri, naklettiği atasözleri, söylediği türkülerini ile o Bolu'nun halk kültürü içerisinde derin izler bıraktı ve gönüllerde taht kurdu.

Esasında Düldül Mevlüt' hazırlayan kültür ortamı olarak Dörtdivan'ın bazı hususiyetlerinin gz önünde bulundurulması gerekir. Dörtdivan bugün bile bir destan kültürünü yaşatan Oğuz coğrafyası gibidir. Oğuz boylarının Anadolu'ya ilk gçlerin başladığı zamanlardan itibaren burada hâkim olarak yerleşmeleri, 16. Yüzyıl'da Dörtdivan'da Köroğlu'nun ortaya çıkması, yayla-kışlak hayatının ve kültürünün uzun asırlar boyunca devam etmesi, Dörtdivan yukarı yaylalarının Aladağlar diye bilinen dağ silsilesi üzerinde bulunması ve Aladağ'ın ilçede yayla anlamında kullanılması, Dörtdivan'da çok güçlü bir sözlü kültür yanında şiir mirasının da asırlardan beri yaşaması asla tesadüf değildir.

İşte Düldül Mevlüt'n de Dörtdivan'da ortaya çıkması, aslında coğrafyası ve kültürüyle Dede Korkut Oğuznameleri'ni hatırlatan ilçenin asırların imbiğinden süzerek bugünlere taşıdığı kültürü içerisinde değerlendirilmelidir. Biz, Düldül Mevlüt' bu şekilde değerlendiriyor ve onu Dörtdivan'da Oğuz kültür mirasını yaşatan kıymetli bir şahsiyet olarak telakki ediyoruz. Prof. Dr. Fark Sümer hocamızın da dediği gibi Düldül Mevlüt ağımızın Dede Korkut'udur. nemli olan Dörtdivan'ın bu kültür mirasına ve zenginliğine sahip çıkmak yanında Düldül Mevlüt'n hatırasını da yaşatmak ve yarınlara taşımasıdır.

3. Bölüm

DÖRTDİVAN'IN YAZILI VE SÖZLÜ KÜLTÜRÜ

DÖRTDİVAN'IN ŞİİR MİRASI ve DÖRTDİVANLI ŞAİRLER

Dörtdivan çeşitli kültürel zenginliklerinin yanı sıra tarihte önemli bir şiir mirası ortaya koymuş yerlerden birisidir. Ne var ki, onun diğer kıymetleri gibi bu da ortaya konmuş, incelenmiş değildir. Hâlbuki tarihte yazılmış en güzel örneklerinden başlayarak şiir, Dörtdivan'da sessiz akan bir nehir hâlinde günümüze kadar gelmiştir. Dörtdivan'da yaşayan Ümmî Kemal hazretleri, Köroğlu, Âşık Ahmed-i Dîvânî, Rümûzî, Dörtdivanlı Hilmî, Servet Yüksel ve günümüzde yaşayan Dörtdivanlı şairler konuya geniş bir açıdan bakmayı gerektirir.

Dörtdivan'ın bu şiir mirasının temeli neye dayanır? Öncelikle Dörtdivan yaylak kışlak hayatının günümüze kadar yaşandığı bir yerdir. Bunun bir sonucu olarak bozkır kültürünün bazı unsurları buraya taşınmış ve bunlar günümüze kadar çeşitli şekillere ve inanışlara bürünerek gelmiştir. Şiir kültürünün de o güçlü sözlü mirasın buradaki bir yansıması olduğunu düşünüyorum. Öte yandan Dörtdivan'da medrese ve zaviyelerin varlığı da zamanla bu hususu beslemiş olabilir. İlmî ve tasavvufi faaliyetler bir bakıma şiirin gelişimi için burada müsait bir ortam hazırlamış denebilir. Yine Dörtdivan'ın doğal güzellikleri, yaylaları ve özellikle de Aladağlar üzerindeki mevsimlik yerleşim alanları gönül besleyen yerler durumundadır. Bunların dışında elbette burada şiirin gelişmesine imkân tanıyan başka hususlar da vardır.

Dörtdivan'da yaşadığını tespit ettiğimiz ilk şair Ümmî Kemal hazretleridir. Kendileri 1475 senesinde Tekkeköy'de vefat etmiştir. Aladağlar, Tekkeköy, Dörtdivan Ümmî Kemal hazretlerinin yaşadığı yerlerdendir. Pek çok derviş yetiştirdiği menâkıbından anlaşılmaktadır. Onun menkıbeleri Dörtdivan'da hâlâ anlatılmaktadır. Dörtdivanlılar zaman zaman onun türbesini ziyaret etmektedirler. Aynı zamanda Dörtdivan Çalköy'de onun kızkardeşine ait bir türbe de yer almaktadır. Ümmî Kemal hazretleri mutasavvıf ve divan sahibi bir şairdir. Divanı üzerine iki doktora tezi ve iki yayın yapılmıştır. Aşağıdaki beyitler Hayati Yavuzer tarafından hazırlanan Bolu Erenlerinden Ümmî Kemal (Ankara 2013) kitabından alınmıştır:

Azığımız yok suçumuz çokdur
Yazuğumuz çok gücümüz yokdur

Yazuklardan katı kirdir yüzümüz
Katında bir çöpe değmez yüzümüz

Şu beyitler de aynı eserden buraya kaydedilmiştir. Bu beyitler Ümmî Kemal hazretlerinin şiirlerindeki tasavvuf neşesine örnektir:

Gel beri ey nefse uyan tevbe kıl
Gaflet uykusundan uyan tevbe kıl

Yazığım çokdur deyip kesme ümîd
Afv olur olma perîşân tevbe kıl

Dön Hakk'a ne denli suçun varısa
Yarlığar ol Hayy u Gufrân tevbe kıl

Burada onun kaydetmek istediğimiz bir de beyti var. Bu beyitte Ümmî Kemal hazretlerinin söz ehli kişilerin yüz bin kişide bir çıktığını söylemesi dikkat çekicidir:

Kişi dür bu defteri sakla Kemal Ümmî sözünü
Zira kim söz ehli yüz bin kişide bir kişidir

Dörtdivan'ın yetiştirdiği bir diğer şair ünlü halk ozanı Köroğlu'dur. Dörtdivan, Köroğlu'nun doğup büyüdüğü yerlerden birisi olarak kabul edilir. Osmanlı arşiv belgelerinde onun Dörtdivan'ın Sayık köyünde dünyaya geldiği kayıtlıdır. Bununla beraber Osmanlı coğrafyasında ve Anadolu'nun birçok yerinde Köroğlu adıyla anılan yerleşim ve mevki isimleri de vardır. Fakat bunlar içerisinde en güçlü adaylardan birisi elbette Dörtdivan'dır. Köroğlu'na izafe edilen birçok manzume vardır. Aşağıda Köroğlu'nun bir manzumesine yer verilmiştir:

Meydan başında duranda
Çekip bıyığım buranda
Dişlerim kamaştıranda
İsterim pulat kemirem

Kırat çıkıp eşinende
Yaralanıp deşinende
Kavga sesi işitende
İsterim dağlar yoğuram

Köroğlu'yam yucalmışam
Nice beyden bac almışam
Yüz deseler kocalmışam
Gücüm var dağlar devirem

(Hüseyin Seçmen, Köroğlu Yaşamı Sanatı Şiirleri, Deniz Yayınları, İstanbul 1983, s. 182.)

Dörtdivan'ın yetiştirdiği bir diğer önemli şair Âşık Ahmed-i Dîvânî'dir. Ahmed-i Dîvânî'nin "Sefîne" adını verdiği bir eserinin olduğu anlaşılıyor. Bu eserde şairin yetmiş altı adet şiiri mevcuttur. Bolulu Mustafa bin İsmail tarafından bu esere "Metn-i Sefîne-i Ahmed-i Dîvânî Şerh-i Defîne-i Emced-i Nev-cüvânî" adında bir şerh (açıklama) yazılmış ve eserin içerisinde Mustafa bin İsmail'e ait bazı başka şiirler de dercedilmiştir.

Âşık Ahmed-i Dîvânî'nin eserine yazılan bu şerh yayınlanmıştır (Bolulu Mustafa bin İsmail, Metn-i Sefîne-i Ahmed-i Dîvânî Şerh-i Defîne-i Emced-i Nev-cüvânî, Haz.: Ramazan Sarıçiçek, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2014). Ayrıca Âşık Ahmed'in olduğu düşünülen bir de Menâkıb-ı Kemal Ümmî vardır. Bu menkıbe de Ramazan Sarıçiçek tarafından yayınlanmıştır. Aşağıya Âşık Ahmed'in bir manzumesi kaydedilmiştir:

Yolumuz düştü dağlara
Konanlar göçmüş evlere
Hû ismiyle şu çağlara

Yol ehli yolda gerekdür

Kara yeri mesken etdi
Nice beğler gelüp gitdi
Âkiller buna meyl etdi
Aç gözün yollar ırakdur

Bu yaylayı yaylamalı
Aşka düşüp ağlamalı
Beş vakit namaz kılmalı
Şimdi meydanlar kurakdur

Bozcaarmud erenleri
Bile gelür komşuları
Hak yoluna kurban seri
Mesken cennet olsa gerekdür

Hisarlık'da yatan erler
Yücededür hep erenler
Âşık Ahmed'e gel derler
Var mı azık yollar ırakdur

Dörtdivan'da Rümûzî diye bir halk şairinin yaşadığından Osman Mitralyöz, Gerede kitabında söz etmektedir (Osman Mitralyöz, Gerede, Ankara 1970, s. 51.). Fakat Rümûzî hakkında kaynaklarda bir şiiri hariç tutulursa hemen hiçbir bilgi yoktur. Bu hususta Dörtdivanlı Hilmî'yi haber veren ve şiirlerini yayınlayan Cevdet Canbulat'ın bir yazısı vardır. Türk Folklor Araştırmaları Dergisi'nde Canbulat, Zuhûrî ve Rümûzî'yi birlikte söz konusu etmektedir. Hayrettin İvgin, Yedigün Gazetesi'ne yazdığı yazıda bu şairlerin Dörtdivanlı kabul edilmesine şüpheyle yaklaşmaktadır. Fakat bu hususta eldeki en sağlam malumat ve dayanağımız Osman Mitralyöz'ün kitabıdır. Bir de Dörtdivan dışında herhangi bir yerde âşığın şiirlerine rastlanmamış olmasıdır. Cevdet Canbulat, söz konusu yazısında şairin şu şiirine yer vermektedir:

Dosta giden tozlu yollar
Bölük bölük demen şimdi
Malum olsun sana haller
Boyun servi semen şimdi

Garibim kaldım arada
Gemim gark oldu karada
Sen orada ben burada
Ah edecek zaman şimdi

Bu yâreler onar m'ola
Çeşmim yaşı döker m'ola
Acap bizi anar m'ola

O kaşları keman şimdi

Çekticeğim benim senden
Beni ettin vatanımdan
Sevdiğimin hasretinden
Halim gayet yaman şimdi

Hasretim gonca güllere
Döndüm garip bülbüllere
Rümûzî'nin o ellere
Varacağı güman şimdi

[Cevdet Canbulat, "İki Ozan: Zuhûrî ve Rümûzî", Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi, Ocak 1963, S. 162, s. 2953-2956. Ayrıca bkz.: Osman Mitralyöz, Gerede, Ankara 1970. s. 51-52. (Mitralyöz, kitabında şiirin ilk iki dördlûğüne yer vermiştir.)]

Dörtdivan'ın yetiştirdiği bir diğer önemli şair Dörtdivanlı Hilmî'dir. Hilmî'nin babası Hacı Abdullah, annesi ise Sâre Hanım'dır. Dedesi, Hacı Müderris nâmıyla tanınan Molla Yusuf oğullarından Hafız Muhammed'dir. Hilmî'nin Hafız Muhammed'in oğlu olduğunu söyleyenler de vardır. Fakat bu yanlış olsa gerektir. İlk tahsilini köyünde sıbyan mektebinde yaptıktan sonra Gerede'de Müftü Muhammed Sadeddin Efendi'nin ders halkasına dâhil olmuştur. Hilmî burada tahsilini tamamladıktan sonra icazet almıştır. Köyüne gelmiş, burada müderrislik ve hatiplik hizmetinde bulunmuştur. Bu yüzden Canbulat, kendisinin çevresinde "Hoca Hacı Hatip" diye tanındığından söz eder. Babasının vefatından sonra Dörtdivan'da Cumayeri'nde bulunan Babahazır (Alaca Mescid) Camii'nin imamhatipliği Hilmî'ye verilmiştir. Mezarı da bu caminin içinde yer aldığı şeklindeki bir kaydın son zamanlarda yapılan araştırmalarla yanlış olduğu tespit edilmiştir. Şairin mezarı köyündeki Ulu Mezarlık'ta bulunmaktadır. Aşağıya şairin Ali Rıza Ünlü'nün Tarih Boyunca Gerede kitabında yer alan "Tevhide Yâr Eyle Beni" başlıklı bir manzumesi kaydedilmiştir:

Habibim dostum ya Ganî
Tevhide yâr eyle beni
Fedâ kıldım cân u teni
Tevhide yâr eyle beni

Zikrinle meşgul olayım
Yane yane kül olayım
Ölmezden evvel öleyim
Tevhide yâr eyle beni

Gafletten ikaz olayım
Senin vuslatın bulayım
Ağlar iken güleyim
Tevhide yâr eyle beni

Gaflet gömleğin atayım

Varımı yoğa satayım
Tevhid nûruna yatayım
Tevhide yâr eyle beni

Namus ile ârım olsun
Bülbül ile zârım olsun
Seherlerde kârım olsun
Tevhide yâr eyle beni

Acizim nefsin elinden
Geri koydu menzilimden
Tevhidi kesme dilimden
Tevhide yâr eyle beni

Varlığımdan beni geçür
Havzıl kevserinden içür
Firdevs-i âlâya uçur
Tevhide yâr eyle beni

Sensin Vâhid ü Samed
Avfın ile eyle âzâd
Hilmî diler senden meded
Tevhide yâr eyle beni

Burada söz konusu etmek istediğimiz bir diğer Dörtdivanlı şair rahmetli Servet Yüksel'dir. Servet Yüksel, 19 Ekim 1966 (nüfusta 1 Mayıs 1968) tarihinde, Dörtdivan'ın Adakınık Mahallesi'nde dünyaya geldi. İlk ve ortaokulu Dörtdivan'da okudu, liseyi ise Almanya'da tahsil etti. Anadolu Üniversitesi İşletme Fakültesi'nden mezun oldu. Makine tamirciliği mesleğini öğrendi ve Almanya'daki özel kuruluşlarda çalıştı. Almanya'da Türkçe yayınlanan dergi ve gazetelerin muhabirliğini ve temsilciliğini yaptı. 5 Eylül 2021 tarihinde memleketi Bolu'da vefat etti. Buraya şairin "Şehirler Yordu Beni!" şiirindeki birkaç dörtlüğünü kaydetmek istiyoruz:

Bu şehirler yordu beni ey şair!
Gel Seyricek yaylasına göçelim.
Vurgun yemiş duyguların yeşerir,
Yudum-yudum sessizliği içelim.

Bir pınar başında dalar gidersin,
Sular şırıl şırıl içine akar.
Mor dağların sinesinde yitersin,
Gece her yüreğe bir ateş yakar.

Gün doğmadan yola düşer çobanlar,
Selam olsun el değmemiş çiçeğe.
Ya çileli anaları kim anlar?

Maya diye sevgi katar ekmeğe.

Yalçın kayalarda nal izleri var,
Bir ah çek de, destanları uyandır.
Kaval seslerinde bir tatlı efkar,
Burda sevda bir yaralı ceylandır.

Dörtdivan'da bildiğimiz anlamda şiir yazmasa bile söylediği manzum sözler ve Dede Korkut üslubunun andıran konuşmasıyla dikkat çeken Şair Düldül Mevlüt de bu konuda adı anılması gereken isimlerdendir. Düldül Mevlüt Ayer, Dörtdivan'ın Yayalar Köyü'nde 1912 senesinde dünyaya geldi. Baba adı Abdullah, anne adı Âdile'dir. Babasının tek çocuğudur. Çocukluğu, gençliği ve evlilik sonrası hayatı Yayalar Köyü'yle Ömerpaşar Köyü, Azaplar Mahallesi'nde geçti. Biri kız, ikisi erkek üç çocuğu oldu. Düldül Mevlüt, Ömerpaşar Köyü'nün Azaplar Mahallesi'nde 2 Mart 1985 tarihinde vefat etti.

Düldül Mevlüt, köyünde yaşadı ve geçimini rençberlik ederek, çobanlık yaparak sağladı. Askerliğini ise Bolu Piyade Alayı'nda yapmıştır. Onun birbiriyle kafiyeli sözleri daha askerdeyken komutanlarının dikkatini çekmiştir. Hatta Nail Tan'ın ifadesine göre İstiklal Savaşı kahramanlarından Fahrettin Altay da onunla ilgilenenlerdir.

Düldül Mevlüt, irticalen ve kafiyeli söz söyleme sanatına malik bir kabiliyetti. Dörtdivan'da bu tür sözlere “oranlama” da denilmektedir. Bunlar hece vezninde söylenmiş sözler değildir. Düldül Mevlüt sadece kafiye uyumuna dikkat etmektedir. Ancak bu bile onun Dörtdivan'da “şair” olarak tanınmasına ve insanların müşkülleri, dertleri için müracaat ettiği kişilerin başında gelmesine yetmiştir. Düldül Mevlüt tahsil görmemiştir. Kendi ifadelerine göre defter ve kalem onun içindedir. (Nail Tan, “Bolu İli Halk Edebiyatının Kaynaklarından Dörtdivanlı Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 18.)

Düldül Mevlüt Dörtdivan, Gerede ve Bolu'da söylediği manzum sözleriyle tanınmıştır. Düldül Mevlüt, kendisinden kayıt alan Prof. Dr. Faruk Sümer'le Prof. Dr. Ahmed Edip Uysal'a da şunları söyler:

“El ele bakışdınız / Göz göze dakışdınız / Ankara'dan çıkışdınız / Bu işi meydana götüdünüz / Göynüme dakın / Ateşi yakın / Bu memlekete elünüzden geldiği gada bakın / Dur dedüğüm yerde durun / Boynunuzu burun / Ziyaret etmek için buraya / Bir abede (âbide) gurun / Bunu sizlerden beklerin / Hem sözümden azılacak / Hem birez gızılacak / Hem sizin hâtranız olacak / Hem tarihlere yazulacak / Bu boş dünyadan gözlerim dulunacak / Burada hâtranız bulunacak.” (Nail Tan, “Bolu İli Halk Edebiyatının Kaynaklarından Dörtdivanlı Düldül Mevlüt”, DİVANKAV Bülteni, S. 6, Haziran 2003, s. 19.)

Dörtdivan yeni şairler yetiştirmeye günümüzde de devam etmektedir. Fahri Kayaalp, Ali Çankaya, Ekrem Çeliksoy, Ali Argunşahin, Ramazan Yıldız, Erol Gündoğar, Ramazan Yaman, Atilla Çetinkaya, Halil İbrahim Yaman, Mehmet Ali Ayer günümüz Dörtdivanlı şairlerindendir. Daha başka isimlerin de var olduğu tahmin edilebilir. Böyle bir yazı içerisinde şairlerin hayatına ve eserlerine geniş olarak yer vermek makalenin boyutlarını çok aşacaktır. Yalnız ismini

verdiğimiz şairler bile Dörtdivan'ın bu husustaki kültür zenginliğine işaret etmektedir. Detaylı bir araştırmayla ve ilmî olarak Dörtdivan'ın bu zenginliği tespit edilmelidir.

DÖRTDİVANLI ÂŞIK AHMED'İN LEYLEK ŞİİRİ

Leylekler Dörtdivan'a geleli epey oldu. Bazı zamanlar onları bir caminin kubbesinde bazen de tarlalarda toplu hâlde görüyorum. Uzaktan biraz seyrediyorum onları. Birkaç fotoğraf alıyorum. Onları mümkün mertebe rahatsız etmeden seyretmek bana büyük keyif veriyor.

Kültürümüzde leyleklere çok büyük bir önem atfedilmiş. Bunları özellikle şerh türünde kaleme alınmış eserlerde görebiliyoruz. Leylek insan-ı kâmil yani evliyanın sembolü kabul edilmiş aynı zamanda. Göçmen kuşlar bu açıdan sembolik olarak düşünölmeli.

Leylekler Türk insanının kadim dostu olmuşlar. Onlar diyarımıza geldiği vakitlerden itibaren birer komşu gibi görülür. Onlarla yârenlik edenler vardır. Hâsılı leyleklere bir dost gözüyle bakarız biz.

Bu bakış açısıyla 18. Yüzyıl'da Dörtdivan ve Tekkeköy'de yaşamış, bir müddet Bursa'da bulunmuş Âşık Ahmed-i Dîvânî'nin bir şiirinde de karşılaştım. Bu şiir Bolulu Mustafa bin İsmail tarafından kaleme alınan, Ramazan Sarıççek tarafından yayınlanan Sefine Şerhi'nde yer alıyor. Unutulmaması, sayfalarda kalmaması için burada paylaşıyorum:

Saat saat öten laklak
Zâhirâ görünün leylek
Dâimâ çağırur yâ Hak
Ârif olan anlar sözüni

Nevrûz-u sultanıyeyi bilür
Cümle kuşdan evvel gelür
Hak Hak deyen murâd alur
Ne yatarsın aç gözünü

Temmûz gider bunda turmaz
Kışlasını kimse bilmez
Tesbîhini kimse görmez
Mevlâsı bilür özünü

Bir yuvaya konar göçer
Kışlasına turmaz kaçır
Âşık Ahmed ömrin geçer
Gâfil olma aç gözünü

(Bolulu Mustafa bin İsmail, Metn-i Sefine-i Ahmed-i Dîvânî Şerh-i Defîne-i Emced-i Nev-cüvânî, Haz.: Ramazan Sarıççek, Gece Kitaplığı Yayınları, Ankara 2014, s. 116).

BU ŞİİRLER DÖRTDİVANLI HİLMÎ'YE Mİ AİT?

Dörtdivanlı Hilmî'nin şiirlerinin büyük bir kısmının elimizde olmadığını biliyoruz. Fakat bu şiirlere nasıl ulaşılacağı ve bunların nerede olduğu günümüzde çözülmesi gereken meselelerden birisi olarak önümüzde durmaktadır. Cevdet Canbulat, şairin cönklerden bulduğu yirmi beş şiirini 1963 senesinde yayınlamış, şairi böylece unutulmaktan kurtarmıştır. Biz de Hilmî'yle ilgili Ali Rıza Ünlü'nün kitabında bulunan Hilmî'ye ait manzumelerle bir cönkte bulduğumuz şiirleri daha önce neşredilmiş olanlarla birleştirmiş, bir incelemeyle birlikte yayınlamıştık. Bu kitabın yayınlanmasından hemen sonra Dörtdivan'ın Yalacık köyünde bulunan bir yazma eser içerisinde şairin Münacât başlıklı yeni bir manzumesini de bulduk. Buradan anlaşılıyor ki, Dörtdivanlı Hilmî'nin şiirlerini bir araya getirmek için cönklerle ve yazma eserlere gidilmesi gerekmektedir.

Sofya'dan elde edilen bir cönkte kayıtlı bulunan Bolulu şairlerin şiirlerinin incelendiği bu bildiriye Dörtdivanlı Hilmî'ye ait olduğu düşünülen iki şiir kaydedilmiştir (Bkz.: İrfan Ünver Nasrattınoğlu, "Sofya'da Bulunan Bir Cönk'te Yer Alan Şair Dertli ve Bolu'lu Diğer Üç Ozan", Bolu İli Halk Edebiyatı Sempozyumu, 2-4 Mayıs 1986, Bolu, s. 54-59).

İrfan Ünver Nasrattınoğlu'na ait bu bildiriye Hilmî'ye ait olduğu söylenen iki gazel yer almaktadır. Biz bu manzumeleri buraya kaydettikten sonra bunlar hakkındaki düşüncelerimizi ortaya koymak istiyoruz. Bu bildiriye yer alan şiirler şunlardır:

La'l-i lebi dilber gibi bir câm ve cemim var
İşret ile âlemde benim özge demim var

Lokman'a varsam bulunmaz derdime derman
Ben hasta-i aşkım ciğerimde veremim var

Lâl etti beni gamze-i gûyâsı o şûhun
Allah'ı seversen beni söyletme gamım var

Bülbül gibi feryâdı figân etsem aceb mi
Bir ruhları güzel zülfü siyah gonca femim var

Ol yâr ile ittiklerimiz cünbüşî tenhâ
Vallahi diyemem ben sana Hilmî'nin kasekim var

*

Rüchânı anın sûre-i hattında celîdir
Seyret geliyor işte güzeller güzelidir

Peygamberi hüsnünde biri inkâr ider ise
Gör mucize-i hattımı kâfir dimelidir

Ey edil ne diyarın gülidir derdin o şuhu
Ol gonca-i fem serv-i kaddim Edirnelidir

Endişe ider zülfünü her şeb senin âşık

Düşmüş kara sevdâya o biçarelidir

Arz eyleyüp ahbaba didim sadece şi‘rim
Mâzûr oladır vişi(?) Hilmî'nin gazelidir

(İrfan Ünver Nasrattınoğlu, “Sofya’da Bulunan Bir Cönk’te Yer Alan Şair Dertli ve Bolu’lu Diğer Üç Ozan”, Bolu İli Halk Edebiyatı Sempozyumu, 2-4 Mayıs 1986, Bolu, s. 56-57)

Nasrattınoğlu, bu bildiride bir cönkten hareketle Bolulu şairleri söz konusu etmekte ve “Sözünü ettiğimiz Cönk’te Hilmi imzasıyla kaydedilmiş olan iki şiirin, Dörtdivan’lı Hilmi’ye ait olduğunu sanıyoruz.” diyerek bu manzumeleri kaydetmektedir. Buradaki sözlerinden anladığımızı göre araştırmacı bu şiirlerin Dörtdivanlı Hilmî’ye ait olduğu hususunda emin değildir.

Araştırmacı, sadece Hilmî mahlasından hareketle bunların şaire ait olduğunu düşünmektedir. Bizce bu çok da doğru bir yaklaşım değildir. Sadece bir mahlas konusundan hareketle bir şiirin belli bir şaire ait olduğunu ileri sürmek ne kadar sağlıklı ve ne kadar ilmîdir? Üstelik bu mahlasla şiir yazan Türk Edebiyatında onlarca şair vardır. Biz bu isimlerin hepsine burada yer vermemiz pek de mümkün değil. Bu konuda TEİS’teki arama “Hilmî” yazmak yeterlidir.

Bir diğer husus bu şiirler genel olarak Divan Edebiyatı tesirinde yazılmış gazellerdir. Dörtdivanlı Hilmî ise genel olarak Türk Halk Edebiyatının tesirinde manzumeler söyleyen, destanlar kaleme alan bir şairdir. Hilmî’nin şiirleri içerisinde destan ve ilahi nazım türlerindeki şiirler fazladır. Bir de Dörtdivanlı Hilmî özellikle muhteva bakımından dinî-tasavvufi diyebileceğimiz tarzda yazan bir şairdir. Dolayısıyla bu gazellerdeki tarz Hilmî’nin üslubuna pek de uygun değildir. İkinci gazelde bir de Edirne adı geçmektedir ki, bu da bize bu gazelleri yazan şairin en azından bu şehirde bulunduğunu düşündürmektedir. Halbuki, Dörtdivanlı Hilmî’nin Edirne’de bulunduğu dair elimizde hiçbir kayıt yok. Bizim kanaatimiz bu manzumeler Dörtdivanlı Hilmî’nin değil, Hilmî mahlaslı başka bir şairindir.

Bu bildiride Dörtdivanlı olduğu ileri sürülen Âşık Ömer diye bir şairden de bahsedilmektedir. Bildiğimiz ünlü Âşık Ömer yanında Nasrattınoğlu, Dörtdivan’da yaşayan bir başka Âşık Ömer’in olduğunu söylemekte ve onun da cönkte yer alan yedi manzumesini vermektedir. Biz yaptığımız araştırmalarda Dörtdivan’da yaşamış bir Âşık Ömer’e tesadüf edemedik. Fakat Bolu’da ve Dörtdivan’da ulaştığımız cönklerde Âşık Ömer mahlasına kayıtlı manzumelere rastladık. Nasrattınoğlu’nun Dörtdivan’da yaşadığını söylediği Âşık Ömer’le ilgili bu bilgiye nereden ulaştığını tespit etmek de şimdilik mümkün değil.

Sonuç olarak İrfan Ünver Nasrattınoğlu’nun bu bildirisini görünce pek çok şiirinin kayıp olduğunu düşündüğüm Hilmî’nin iki şiirini daha bulduk diye ümitlenmişim. Bildiriyi okuyunca doğrusu biraz sükût-ı hayâle uğradım. Çünkü Bolulu bazı şairlerin şiirlerini ihtiva eden bu bildiride sırf bir mahlas benzerliği yüzünden iki gazel Dörtdivanlı Hilmî’nin zannedilmiştir. Fakat hakkında pek fazla çalışmanın olmadığı Dörtdivanlı Hilmî’nin söz konusu edildiği bu bildiride en azından onun manzumelerinin cönklerden, yazmalardan toparlanması gerektiği sonucunu çıkarabiliriz.

DÖRTDİVAN'DA HACI SALAVATLAMA GELENEĞİ ve DÖRTDİVANLI HİLMÎ'NİN "ELVEDA" ŞİİRİ

Dörtdivan, kadim ve köklü geçmişinin eseri olarak sosyal hayatı oldukça zengin kültürel dokuyla örülmüş bir yerdir. Fakat bu doku zaman içerisinde çok fazla zarar görmüştür. Başka bazı yazılarımızda da ifade ettiğimiz gibi bunun temel sebebi ilçenin dışarıya yoğun göç vermiş olmasıdır.

Bu yazıda Dörtdivan'ın zengin kültürel değerlerinden biri olan "salavatlama"yı konu edinmek ve konuyla ilgili Dörtdivanlı Hilmî'nin bir şiirine yer vermek istiyoruz. Peki, "salavatlama" nedir? Salavatlama, kelimenin tam anlamıyla uğurlamak demektir. Buradaki salavatın Hz. Peygamber için söylediğimiz "Allahümme salli alâ seyyidinâ Muhammed" duası olduğunu bilmem ifadeye gerek var mı? Bizim kültürümüzde misafir uğurlanırken veya birisiyle musafaha yapılırken salavat getirilir. Bu gelenek günümüzde unutulmuş olsa da geçmişte sosyal hayatta çok önemli bir uygulamayı bize haber vermektedir. Zaten salavatlama buradan hareketle zaman içerisinde Dörtdivan'da misafiri uğurlamak anlamında kullanılır olmuş.

Dörtdivan'da hacı veya asker salavatlama hâlen bile oldukça önemli görülmektedir. Bunu bugün hacılar ve askerler için köylerin, mahallelerin hemen çıkışında yahut daha merkezi bir yerde hususi uğurlama yerlerinin bulunmasından da anlıyoruz.

Burada dikkatimizi çeken husus her köyde bununla ilgili özel bir yerin olmasıdır. Bazen en son sokak veya cami yanı köylerde veya mahallelerde toplanma yeri olarak seçilir. Buraların bazılarında levhalar da bulunmaktadır. Bunlarda "Asker ve Hacı Salavatlama Yeri" benzeri ibarelerin olduğu görülür. Salavatlama yerlerinde erkekler bir yanda, kadınlar bir yanda toplanır. Uğurlanan kişiye dualar edilir. Sağ ve selamet gidip gelmesi temenni edilir.

Bu konunun dikkate değer yönü "hacı salavatlama" yani hacı uğurlama geleneğidir. Bu konunun Dörtdivan'da önemli bir geçmişinin olduğu anlaşılmaktadır. Hacıları uğurlama esnasında Dörtdivan'da önceden ilahiler okunmuş. Öncelikle hacca gidecek kişi veya kişiler "Filan kişi hacca gidecek." diyerek bir gün önceden camiden anons edilir. Saat bildirilir. Köylüler veya mahalle halkı o gün, o saatte toplanır. Geçmişte bunun bazı ritüellerinin olduğu anlaşılmaktadır. Özellikle Dörtdivan'da yaygın mûsikî makamlarıyla okunan ilâhîlerle bezenen bu gelenek uzun zamanlar insanların birliğine ve beraberliğine vesile olmuştur.

Dörtdivan'da hacı salavatlama ilahileriyle öne çıkan bazı isimlerin olduğu anlaşılmaktadır. Yukarısayık köyünden Hacı Aşık, Yukarıdüğ'er'den Bayram Hoca bunlardandır. Bu bilgileri kendisinden aldığımız Dörtdivan'ın Doğancılar köyünden İsmail Tezel Hoca da bu isimlere ilahî söylemede eskiden eşlik etmiş.

İlahi söyleme hacı salavatlama gününde sabahtan başlamış. İlâhîler caminin minaresinde söylenir ve hacca gidecek kişi veya kişiler evden çıkana kadar devam etmiş. Hacı adayları evden bu ilahilerin eşliğinde çıkmış. Bu ilâhîler içerisinde "Arayı arayı bulsam izini / İzinin tozuna sürsem yüzümü" ile "Arzum sende kara donlu Beytullah" ilâhîleri en çok okunan ilahiler arasındaymış.

Hacılar hacdan geldikten sonra “Hacı Aşı” dökülürmüş. Bazen bir köyden beş altı hacı bir araya gelir ve birlikte hacı aşı dökerlermiş. Bu gelenek günümüzde maalesef büyük ölçüde terk edilmiş durumdadır.

Hacı salavatlama bahsini düşünürken Dörtdivanlı Hilmî'nin bu konuda yazılmış bir manzumesi dikkatimizi çekmişti. “İlâhî-i Elvedâ” başlığını taşıyan bu şiir on bir dörtlükten oluşmaktadır. Bu şiir Hilmî'nin bir hac yolculuğunun henüz başında söylediği bir manzumedir. Burada “Sizi Allah'a ısmarladık” mütekerrir mısraı her dörtlüğün sonunda tekrar etmektedir. Hilmî geride kalanlara dâir duygularını lirik bir biçimde bu uzun şiirinde anlatmaktadır. Şiirin muhtevasında genel olarak hac deyince akla ilk gelen kavramlar hâkimdir. Şair son dörtlüğünde dua isteyerek ve geride kalanları Allah'a ısmarlayarak manzumesini bitirmektedir. Bu manzume şöyledir:

Göç zamanımız geldi
Sizi Allah'a ısmarladık
Hak muradımızı verdi
Sizi Allah'a ısmarladık.

Yol kaydımız görüldü
Cümle dostlarım derüldi
Hurcumuz dahi sarıldı
Sizi Allah'a ısmarladık.

Ana âşık olanlara
Canı feda kılanlara,
Hak nasib etsin anlara
Sizi Allah'a ısmarladık.

Bülbül arzu çeker güle
Gülün kadrini bülbül bile,
Habibine komşu kıla
Sizi Allah'a ısmarladık.

Açık etsün yolumuzu,
Sen bilürsün hâlimizi.
Evlâd-ü ayalimizi
Sizi Allah'a ısmarladık.

Hacılar girdiler yola,
Cümle refikleri bile.
Gidin yol mübarek ola
Sizi Allah'a ısmarladık.

Arabistan'ın yazları,
Gelebilen gazileri,
Burda kalan kuzuları
Sizi Allah'a ısmarladık.

Niyet edip gidenlere
Sihhat versin bedenlere.
Beyti tavaf edenlere,
Sizi Allah'a ısmarladık.

Arabistan'ın çölleri,
Zevk-u sefadır yolları.
Kokar Mekke'nin gülleri,
Sizi Allah'a ısmarladık.

Hacılar konup geçerler,
Ab-u Zemzem'i içerler.
Yakasız göynek biçerler,
Sizi Allah'a ısmarladık.

Hilmî'nin budur niyazı,
Eda eyliyelim farzı,
Duadan unutmayın bizi,
Sizi Allah'a ısmarladık

(Yasin Şen, Dörtdivanlı Hilmî, Ankara 2023, s. 50-51)

Sonuç olarak Dörtdivan'da yakın zamana kadar birçok özelliği yaşatılan hacı salavatlama geleneğinin etrafında önemli bir kültürün meydana geldiği anlaşılıyor. Her şeyden evvel hacı salavatlama insanlar arasında kaynaşmayı, birliği ve beraberliği sağlayan önemli bir sosyal faaliyetti. Bu geleneğin içerisinde mûsikî önemli bir yere sahipti. Sabahtan akşama kadar söylenen ilâhîlerle hacca uğurlanan kimselerin yüreklerde uyandırdığı coşku ve ayrılığın verdiği hüznü dile getirilmekteydi. Dörtdivanlı Hilmî'nin "İlâhî-i Elvedâ" başlığı altında kaleme aldığı manzumesinin de kendi hac yolculuğundan önce söylendiği anlaşılmaktadır. Bu manzume Dörtdivan'daki bu geleneği manzum olarak tespit etmektedir. Dörtdivan'ın birçok kıymeti gibi hacı salavatlama da bazı özelliklerini yitirerek ve değişerek günümüzde yaşatılmaktadır.

DÖRTDİVAN'DA TESPİT EDİLEN TÛTÛNLE İLGİLİ BİR MANZUME

Tütün, ilk yayıldığı zamanlardan başlayarak insanları meşgul eden ve özellikle kendisine müptela olunması itibarıyla kültüre yansıyan önemli meselelerden biri olmuş olmalıdır. Geçen asırlarda onun sağlığa faydalı olduğunu ileri sürenler kadar yazdıklarında ona tiryaki olmaktan şikâyet edenler de çıkmıştır. Karacaoğlan'a ait "Türkî-i Duhan" başlığını taşıyan ve

Ahir zaman olduğu neden bellidir
Bir lahza tütünsüz olamaz olduk
İnsan oğlanları hep bir halde
Büyüğün küçüğün bilemez olduk

dörtlüğüyle başlayan manzume ondan duyulan rahatsızlığı ilk ifade eden şairlerden birisi olmalıdır. Bu konuda başka manzumelerin yazıldığı anlaşılmaktadır. Nitekim Âşık Ruhsatî'ye ait bir destanda tütüne müptela olanlar ilk dörtlükte şöyle konu edilmektedir:

Tiryaki tütünü gayet pek sever
Birini sarmadan birini eğer
Tütün tükenince karıyı döğer
Erkeğim diye de kurulur m'ola

Buna benzer manzumelerin daha fazla olduğunu tahmin edebiliriz. Nitekim biz bu yazıda Bolu'nun Dörtdivan ilçesinde tespit ettiğimiz bir cönkte bulunan bir "Duhan" şiirini söz konusu edeceğiz. Bu şiir, sekizli hece ölçüsüyle yazılan ve on bir dörtlükten oluşan bir manzumedir. Şairi belli değildir. Cönkte yer almasından Dörtdivan, Gerede civarlarında bilinen, söylenen bir manzume olduğu anlaşılmaktadır. Dili oldukça sade olan manzume şiiriyet bakımından zayıftır. Sözü daha fazla uzatmadan burada "Duhan" başlıklı manzumeğe yer vermek istiyoruz:

Ey gâfil sen ölmez misin
Sararup [da] solmaz mısın
Hiç Allah'dan korkmaz mısın
Nedir elindeki duhân

Sen âhrete gitmez misin
Sen dininden korkmaz mısın
Onda 'azâb görmez misin
Nedir elindeki duhân

Allah sana kulum demez
Du'âların kabûl olmaz
Peygamber şefâ'at kılmaz
Nedir elindeki duhân

Allah sana farz etmedi
Peygamber sünnet etmedi
Ashâbları bunu içmedi
Nedir elindeki duhân

Her işleri hoş iderler
İçmeyenler hoş giderler
Ey hacılar ey hocalar
Nedir elindeki duhân

Anda müşkül olur hâller
Arşa doğru çıkar zârlar
Cehennem olur mekânlar
Nedir elindeki duhân

Beytullah tavaf etdiler
Nice mallar sarf etdiler
Adını hacı takdılar
Nedir elindeki duhân

Kokusu ‘âlemi tutar
Kimi alur kimi satar
İş bu mezar sana yeter
Nedür elindeki duhân

Bu cümle ‘âlemi tutdu
İtâat ibâdet gitdi
Câhiller yoldan çıkdı
Nedür elindeki duhân

Âlemleri dinlesene
Bu manâdan anlasana
Bundan tevbe eylesene
Nedür elündeki duhân

Ey gâfil sen ölmeği
Kara kabre girmegi
Muhammed ümmeti olmagı
Nedür elindeki duhân⁸

“Duhan” manzumesi bizim yayına hazırladığımız “Dörtdivan Cönkleri ve Bir Cönk Üzerine” adlı çalışmada da yer almıştır. Tütünün zararlarından, bunun dinde yeri olmadığından bahseden manzumede tütün içenlerin dualarının kabul olmayacağı, Allah’ın o kimselere kulum demeyeceği, Hz. Peygamber’in onlara şfaat kılmayacağı, bu kimselerin mekanlarının cehennem olacağı söylenmektedir. Özellikle Beytullah’ı tavaf eden hacıların tütün içmeleri manzumeyi kaleme alan kimse tarafından hiç hoş görülmemektedir. Tütünden tövbe eylemek gerekmektedir. Çünkü Hz. Peygamber ve onun ashabı tütün içmemişlerdir.

Muhtevası kısaca bu şekilde olan “Duhan” manzumesinin özellikle dinî endişeler sebebiyle kaleme alındığı görülmektedir. İnsanları tütünden men etmeye çalışan şairin zühdi

⁸ Yasin Şen, Dörtdivan Cönkleri ve Bir Cönk Üzerine, Merkez Repro Yayınları, Ankara 2022, s. 74-76.

endişelerinin ağır bastığı anlaşılmaktadır. Bu kişi anlaşılan o ki, tütün konusunda kendisini sorumlu mevkide görmektedir. Şairin bu şiirde bir hatip veya vâiz gibi bir tavır takınması da bunu göstermektedir.

Sonuç olarak “Duhan” manzumesinin bu konudaki literatüre önemli bir katkı olacağını düşündük. Bu yazı içerisinde değerlendirmeye çalıştığımız bu manzume Dörtdivan’daki başka cönklerde şimdilik karşımıza çıkmamıştır.

SERVET YÜKSEL'İN ŞİİR ÜZERİNE DÜŞÜNCELER

Servet Yüksel, günümüzde hece geleneğini sürdüren güçlü bir şairdir. Şiirlerini hece ölçüsüyle yazmış, kafiye ve redif gibi hususlarda titiz davranmıştır. Hecede başarıyı yakalamak güç bir meseledir. Fakat Yüksel'in şiirlerinde gelenek hem muhteva hem de şekil açısından gücünü hissettirir.

Servet Yüksel rahmetli yazdığı şiirlerle hecede günümüzde de başarılı olunabileceğini bize göstermiştir. Bazı şiirlerinin ödül alması, bir kısmının bestelenmesi ve manzumelerinin sevilerek okunması onun başarılı bir şair olduğunu göstermektedir.

Hemen her şairin şiirinde ana tema olan aşk, Servet Yüksel'in şiirlerinde de kendine geniş yer bulur. Aşk onun şiirlerinde kendisine muhatap arayan bir kavram değil mücerred bir duygu olarak karşımıza çıkar. Öyle ki, Yüksel'in şiirlerini okurken aşka muhatap bir sevgiliden ziyade hatırımıza bu duygunun kendisi gelir. Aşk, âlemin ruhu, özüdür. Aşk kamışı söyleten kuvvet, sükûtu dinleten sır, bülbülleri ağlatan bir mânâdır. Bu aşk dâimî olarak şairin özünde yer edinen ve ona bu dünyayı bir gurbet olarak gösteren duygudur. Bu aşk ona bu dünyada gurbet içinde gurbeti yaşatmıştır.

Servet Yüksel'in şiirlerinde en çok öne çıkan tema gurbettir. Ona “Gurbetin Şairi” dememize imkân verecek kadar bu kavram manzumelerinde öne çıkar. On dört yaşında gurbete giden ve kırk yıldan fazla gurbetin acı zehrini yudumlayan bir şairdir Servet Yüksel. Gurbeti bu kadar içten, derinden işleyen Türk Edebiyatında çok az şair vardır. Halbuki bizim şiirimiz, mûsikîmiz, türkülerimiz en derin anlamlarıyla beraber gurbeti ele alır. İşte Servet Yüksel rahmetli, bu gurbeti çok derinden duymuş ve onu şiirlerinde güçlü bir şekilde ifade edebilmiştir.

Servet Yüksel'in bence bir diğer önemli yanı Bolu'nun ve özellikle de Dörtdivan'ın şiir mirasının zirvesinde bulunmasıdır. Dörtdivan, asırların içinden süzüle süzüle gelen şiir kültürüyle dikkat çeken bir yerdir. Elbette burada Servet Yüksel'den daha önce de şairler yetişmişti. Fakat Yüksel, bu şiir mirasını özümsemiş, bunu Dörtdivan'ın doğal güzellikleri yanında gurbette yaşamının gönlüne yüklediği derin duygularla da bezemesini bilmiştir. Bu açıdan Servet Yüksel'in şiirini anlamak ve bunlardan zevk almak isteyenlerin Bolu'nun ve Dörtdivan'ın doğal, tarihî ve kültürel güzelliklerine aşına olması beklenir.

Servet Yüksel'in şiirlerinde hissedilen hâkim duygular samimiyet, muhabbet ve heyecandır. Bu şiirlerin coşkuyla kaleme alındığını hem şairin şiirlerinden hem de Servet Yüksel'in konuşmalarımızdaki beyanlarından yola çıkarak söyleyebilirim. Kendisine çoğu zaman âniden gelen, fakat üzerinde çalışılmış intibayı da uyandıran şiirleriyle Servet Yüksel bana göre bir şiir işçiliği de yapmıştır.

O, gurbette bu toprağın, Anadolu'nun sesi olmayı başarabilmiş bir şairdir. Ona “Gurbetin Şairi” dememizin sebebi hem bu dünya gurbetini de hem de doğup büyüdüğü topraklardan yıllar yılı uzak kalmanın verdiği ıstırapı manzumelerinde duygulu bir şekilde ele almasından ötürüdür. Öyle ki, Servet Yüksel'in hemen her şiirinde onun yaşadığı gurbet hâlini ve duyguları hissetmemek mümkün değildir.

Servet Yüksel'in şiirlerinde millî ve mânevî değerlerimiz de öne çıkar. Şehitlerimiz, bayramlarımız, dinî değerlerimiz, bayrağımız başta olmak üzere millî kıymetlerimiz onun şiirlerinde en güzel ifadelerle yerini alır.

Dinî, millî, edebî ve tasavvufî şahsiyetler de Servet Yüksel'in şiirlerinde kendine geniş ölçüde yer bulur. Yunus Emre, Akşemseddin, Fatih Sultan Mehmed, Ümmî Kemal, Köroğlu, Âşık Dertli, Figânî burada akla ilk gelenlerdir. Burada ismi anılan veya anılmayan şahsiyetler birer mevzudan öte olarak Servet Yüksel'in şiirlerinde önemli bir temsil olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesela şairin şiirlerinde Köroğlu Oğuz boylarının özgür ruhunu temsil eden biri olarak okunmalıdır.

Bunlar yanında Servet Yüksel'in şiirlerinde Anadolu birçok özelliği ve güzelliği ile öne çıkar. Anadolu'nun garibanlığı, evlatlarını gurbet ellere yollaması, çilesi şairin en çok ele aldığı mevzular arasındadır. Onun Anadolu'ya söylenmiş mısralarında insan artık bu toprakların gurbete yolladığı evlatlarını geri çağırma vaktinin geldiğini hisseder. Bu duygu, onun şiirlerinde çok derinden duyulan bir özlemin ifadesidir.

Servet Yüksel'in şiirlerinde görülen bir diğer önemli mevzu Bolu'nun tabiat güzellikleridir. Gerçekten de Bolu her köşesinde görülen ve beliren güzellikleriyle şairlerin ilham kaynağı olmayı başarmıştır. Bu, asırlardan beri böyledir. Yüksel de Bolu'nun bu güzelliğinin farkında olan güçlü bir şair olarak memleketinin bu özelliğini mısralarında zaman zaman söz konusu etmiştir. Köyler, yaylalar, akarsular, göller onun manzumelerinde zaman zaman ele alınır.

Sonuç olarak Servet Yüksel'in, Dörtdivan'ın ve Bolu'nun değerlerini işleyen bir şair olduğunu söylemek isteriz. Yüksel, okuruna bir şairden ve yazardan isteneni vermektedir. O, yöresel ve millî değerlerimizi başarılı bir şekilde şiirine taşıyan şairlerdendir. Hemen her şairden beklenen şey, mahallî değerleri evrensel kıymetler hâline getirebilmektir. Servet Yüksel bunu başarmıştır.

DÖRTDİVAN'DA DEFTER TUTMA GELENEĞİ

ve YALACIK KÖYÜ DEFTERLERİ⁹

Dörtdivan, cönk tutma geleneğinin Anadolu'da en çok görüldüğü yerlerden birisidir. Bu geleneğin asırlarca devam ettiği burada elde ettiğimiz nadir örneklerinden anlaşılıyor. Eldeki az cönk örneği bile bunların muhteva açısından çok kaliteli olduğunu ve Türk Halk Edebiyatı açısından büyük bir zenginlik barındırdığını ifade etmektedir.

Bizim Dörtdivan'da tespit ettiğimiz iki cönkün biri tamamen manzumelerden oluşurken bir diğesinde neredeyse tam metin hâlinde üç halk hikâyesi yer almaktaydı. Biz bu konuyla ilgili "Dörtdivan Cönkleri ve Bir Cönk Üzerine" adını verdiğimiz bir yayın yapmıştık. Bu kitapta ilk tespit edilen cönkün tamamı Osmanlı Türkçesinden Latin harflerine aktarılmış, yine ikincisiyle ilgili hazırladığımız bir makale de bu çalışmada yer almıştı. Böylece Dörtdivan cönklerini konu alan ilk çalışma ortaya çıkmıştı.

Bizim burada asıl söz konusu etmek istediğimiz husus bunun bir gelenek hâlinde devam etmiş olmasıdır. Bilindiği gibi Dörtdivan yaylak-kışlak temelli bir kültüre sahiptir. Her yıl mayıs aylarında yaylalara göçler olmakta, insanlar kasım ayına kadar burada kalmaktalar. Son dönemlerde iyiden iyiye azalsa bile yayla hayatı asırlar boyunca sürmüştür. Günümüzde de belli ölçülerde devam etmektedir.

Böyle bir yaşam tarzının temelinde temel geçim kaynağının hayvancılık olması sebebiyle hareket unsuru yatar. Dolayısıyla bu durum, insanları bir ölçüde duyduklarını sözlü kültür aracılığıyla yaşatmaya ve başkalarına iletmeye sevk etmiş olmalıdır. Nitekim Dörtdivan'ın zengin sözlü kültürünün özünde de bu yatmaktadır. Bununla beraber eli kalem tutan Dörtdivanlıların cönk ve mecmua tuttuğu ve bunların zaman içerisinde önemli bir yekûna ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu cönklerin muhtevasında ilâhiler, ninniler, bilmece, vaazlar, doğum ve ölüm kayıtları, önemli olaylar vb. konular yer alabilmektedir. Sadece şiirlerden oluşan cönkler olabildiği gibi sadece vaazlardan ve dinî nakillerden oluşan mecmualar da vardır. Bununla beraber Dörtdivan'da matbu Osmanlıca eserlerden Kesikbaş Destanı, Geyik Destanı, Muhammediye, Ahmediye gibi vb. halk kitaplarının çok okunduğunu yaptığımız araştırmalarda tespit etmiş durumdayız.

Gerek matbu gerekse yazma Osmanlıca eserlerin özellikle son bir asırdır Dörtdivan'da önemli ölçüde kaybolduğu ve ortadan kalktığı görülmektedir. Gerek doğal şartlar neticesinde kaybolanlar, araştırmacıların topladığı ve Dörtdivan'dan götürdüğü cönkler ve mecmualar, gerekse az miktarda bile olsa Dörtdivanlıların elinde tuttuğu defterler bunun güçlü bir gelenek olarak uzun zamanlar boyunca sürdüğünü ve günümüzde kaybolmaya yüz tuttuğunu göstermektedir.

Bizim bu yazıda söz konusu etmek istediğimiz bir husus da Cumhuriyet döneminde bu defter tutmanın yeni yazıyla devam etmesidir. Bunun en güzel örneği Dörtdivan'ın Yalacık köyünde tutulan defterlerdir. Bu defterler bugün Yalacık köyünde ikamet eden Şehabettin Esen'in (d. 1945) elinde bulunmaktadır. Defter tutma geleneğini sürdüren Şehabettin Esen bunu

⁹ "Dörtdivan'da Defter Tutma Geleneği", *Kültür Çağlayanı Dergisi*, Y. 14, S. 82, Eylül-Ekim 2023, s. 31-32.

Hüseyin oğlu Halil Kadıoğlu'ndan devralmıştır. Halil Kadıoğlu 1962-1984 yılları arasında Yalacık köyünde muhtarlık yapmıştır. Kadıoğlu, 1916 yılından başlayarak köydeki önemli olayları buraya kaydetmiştir. Şehabettin Esen de bu defterdeki bilgileri yeni bir deftere geçerek bu not tutma işini günümüzde de devam ettirmektedir.

Peki bu defterlerde neler yer almaktadır?

Ölüm kayıtları, vefat edenin doğum-ölüm yılları ve yaşı, köyle ilgili işler, cami ve minare yapımı, eski camiyle ilgili notlar, bilmeceler, atasözleri ve öğütler, önemli tarihi olaylar, Bolu'yla ilgili coğrafi ve idari bilgiler, notları tutanla ilgili bazı kayıtlar, köyün çeşmeleriyle ilgili kayıtlar ve bilgiler, köy tarihine ait bazı notlar, aile lakapları, bunların hangi soyadını taşıdığı, sülale kolları, köydeki hane sayısı, faturalar, köyde dernek için toplanan paralar, diğer köylerle olan anlaşmazlıklar ve bunların nasıl çözümlendiği, köyün su işleri, 1944 depremiyle ilgili notlar, köy okulunun yapılışıyla ilgili kayıtlar...

Dolayısıyla Yalacık defterleri bir köyün sosyal tarihine ışık tutacak değerlerde bilgiler içermektedir. Köyün bir asırdan fazladır tutulan kayıtları belki bir köyün geçmişini ve sosyal yapısını anlamak üzere oldukça kıymetli bilgiler içermektedir. Bunların sosyal bilimciler açısından oldukça önemli materyaller olduğu anlaşılmaktadır. Üniversitelerin ve araştırmacıların bu defterlerle ilgilenmesi bir anlamda yörenin tarihine ışık tutacak çalışmaların gün yüzüne çıkması demektir.

Yalacık defterlerinin en önemli yanı kayıtların alınmaya devam edilmesidir. Bunu bugün Şehabettin Esen üstlenmiş durumdadır. TV'deki bazı önemli haberlerle ilgili kayıtlar da bu defterler içerisine kaydedilmiştir. En son ülkemizi derinden sarsan Maraş depremiyle ilgili notlar da buraya kaydedilmiştir.

Şehabettin Esen, Halil Kadıoğlu'ndan kendisine intikal eden defteri temize geçmiş ve daha tertipli bir şekle sokmuştur. Kadıoğlu'nun okunaklı olmayan yazısından doğan durum böylece giderilmiştir.

Biz böyle bir yazıyla Dörtdivan'da tutulan bu defterlerden kısaca söz etmek istedik. Bunların kıymetli yadigarlar olduğu ortadadır. Bir köyün sosyal tarihine ışık tutacak bu kayıtların incelenmesi ve üzerinde bazı çalışmaların ortaya konması gerekmektedir

DÖRTDİVAN'IN KAYIP BESTELERİ

Dörtdivan'ın tarih içinde önemli bir mûsikî kültürü oluşmuş. Özellikle insanların bir araya geldiği hacı uğurlama, mevlit, düğün gibi merasimlerde çoğu Dörtdivan'a ait olduğunu düşündüğümüz ilahiler ve başka besteli manzumeler okunmuş. Bunu bu ilahiler hakkında görüşme yaptığımız başka bazı kimselerden de duyduk. Ne var ki, Dörtdivan'ın bu zenginliği hakkında birkaç bildiri haricinde kayda değer pek bir çalışma yok. Bilebildiğim kadarıyla İsmail Hakkı Akyoloğlu hocamızın birkaç bildirisi vardı (Bkz. İ. H. Akyoloğlu, "Bolu ve İlçelerinde XV. Yüzyıldan Beri Süregelen Musiki İle Cönkten İlâhi Okuma Geleneği, Yunus Emre ve Şiirlerinin Varyantları, Kültür Bakanlığı, IV. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi Bildirileri, III. Cilt, Ayrıbasım, Ankara 1992.).

Hocamızın bu bildirisinde de vurgulandığı üzere Bolu ve ilçelerinde cönklerden ilâhî okuma geleneğinin yüzlerce yıllık bir geçmişi vardır ve Dörtdivan cönkleriyle zengin bir yerdir. Nitekim biz Dörtdivan Cönkleri... kitabımızda cönkler ve mûsikî arasındaki bu bağa temas etmiştik. Ele aldığımız cönk ilçenin mûsikî kültürüyle olan bağına kısmen de olsa temas ediyordu ve bu konuda bir kaynak eser olarak kullanılabilirdi.

Dörtdivan'da bazı kişilerin şiir söylemesi ve bunların bugün bile çeşitli makamlarda okunması bu geleneğin az çok devam ettiğini göstermesi açısından dikkat çekicidir. Dörtdivan'ın Cemaller köyünde ikamet eden Ekrem Çeliksoy kendi yazdığı bir şiiri aynı zamanda bestelemiştir. Bu konunun Dörtdivan'ın şiir kültürüyle de yakın bir ilgisi vardır.

Dörtdivan'ın bu konudaki bir başka zenginliği Köroğlu Destanı çerçevesinde ele alınabilir. Köroğlu Destanı'na ait bazı parçaların Eyüp Şahin gibi isimler tarafından Dörtdivan'da çeşitli makamlarda okunduğu anlaşılıyor. Fakat artık bu konunun da mahiyetini tespit etmek oldukça güçleşmiştir. İ. H. Akyoloğlu hocamız "Dörtdivan Türkmenlerinin Köroğlu Destanı ve Müziği" ve " Prof. Dr. Faruk Sümer İle Birlikte Yaptığımız Köroğlu Araştırmaları ve Müzikli Bir Köroğlu Destanı" bildirilerinde bu konuda yaptıkları araştırmaları ele almıştır.

Pek çok değerimizde olduğu gibi ilgililerin ilgisiz tutumu ve bu işle meşgul olması gereken kimselerin vurdumduymazlığı yüzünden Dörtdivan'ın mûsikî konusundaki zenginliği yavaş yavaş kayboluyor. Biz Dörtdivan kültürü üzerine yaptığımız araştırma ve derleme faaliyetleri sırasında bu ilahilerin bazılarını dinleme fırsatı bulmuş ve "Dörtdivan'da Cümle Mevritleri" diye kısa bir yazı kaleme almıştık. Bu yazıda ilçede okunan, bestesi nefis bir Âşık Yunus ilahisine yer vermiştik.

Dörtdivan'da bunun yanında bir zamanlar özellikle ağıt türünde yazılmış şiirlerin de besteli olarak okunduğu anlaşılıyor. Bir Dörtdivan cöngünde kayıtlı bulunan ve Dörtdivanlı Hilmî'ye ait olan Oğullar Destanı bir icra ortamında bu manzume besteli olarak okunurken kaydedilmişti. Bunu şiirin her bendinin sonunda tekrar eden oğullar kelimesinin yanına yigitler, kuzular gibi ibarelerin kaydedilmesinden anlayabilmıştık. Fakat bugün Hilmî'nin bu şiirinin bestesi elimizde mevcut değildir. Aynı şekilde Hilmî'ye ait Tevhid İlahîsi, Bülbül İlahîsi ve

daha başka manzumelerin de bestelerinin mevcut olduğunu fakat bunların günümüzde kaybolduğunu söyleyebiliriz. Bu güzelim şiiirlerin besteleri bugün maalesef elimizde degildir.

Kültürel değerlerimiz konusunda ne yazık ki memlekette bir muhatap bulmak çok zor. Türk kültürü deste deste yok oluyor. İlgililer bilgisiz ve bunlardan çoğunun haberi bile yok. Dörtdivan'ın kayıp besteleri de tarihin silik hafızasındaki yerini almaya bekliyor. Ne var ki, bir gün bu besteleri dinleyebileceğimiz hiçbir kaynak kişi de kalmayacak. Dileriz ki, o gün gelmeden bu besteler notaya alınır ve "Dörtdivan Besteleri" adıyla bir araya getirilir.

DÖRTDİVAN'DAN KÜLTÜR DERLEMELERİ

Bolu'nun Dörtdivan ilçesi yıllardan beri görev yaptığım ve ikamet ettiğim bir yer olması sebebiyle aynı zamanda çalışmalarımı yaptığım bir yer durumundadır. Pek el atılmamış ve artık kaybolmak üzere olan kültürü gerçekten ilgi çekicidir ve Türklerin konar-göçerlik dönemlerinden çok güçlü izler taşımaktadır. Temel geçim kaynağı ve ekonomik uğraşı hayvancılık olan ilçe asırlar boyunca bunun etrafında oldukça güçlü bir kültür meydana getirmiştir. Yaylacılık bunun en bariz örneğidir. Kültürün sözlü oluşu ve yoğun göçler sebebiyle Dörtdivan tarihî mirasını kaybetme tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Bu tehlikeyi fark edince çalışmalara başlamış ve ortaya bazı eserler çıkmıştır. Çalışmalarımız hâlen de sürmektedir. Bu çalışmalar özellikle derleme faaliyetleri etrafında şekillenmektedir. Kitaplarımızda, makalelerimizde değerlendirdiğimiz bu derlemeler zaman zaman devam etmekteyiz. Az bile olsa derlenen ürünlerin kaybolmasına gönlümüz razı olmadığı için şimdilik elimizde mevcut olan mahsuller burada bu başlık altında sunulmak istenmiştir.

*

Kelimeler

Dırnaklatmak:

Elik: Geyik yavrusu.

Gakalamak: Hırpalamak.

Gayran. Ot türü.

Gırçavı: Kışın ağaç dallarını ve elektirik tellerini kaplayan buz tabakası.

Goca deprem: 1944 depremi.

Gorlamak: Korumak.

Kaklık: Eski taşların üzerindeki boşluk

Mencelleşmek: Cedelleşmek.

Pelese: zorlu yer uçurum sapa

Tavşut ahşap yapı malzemesi.

Yazı: Dörtdivan için kullanılır.

Atasözleri

Ağanın alınından kan çıkmayınca işçinin sırtında ter çıkmaz.

Akılsız köpeği yol gocadır.

Akşamdan sabaha sultan doğarmış. (Gün doğmadan neler doğar anlamında.)

Bir gün çoban durana kırk gün terbiye gerek.

Biz civcivi kasımda sayarız.

Bu dünya sür geç dünyası değil, gör geç dünyası.

Bulutlar Gerede ye, çobanlar belediye...

Bulutlar kıblaya çobanlar zıplaya

Deller Yaylası'nda her hanede 40 çoban olurdu derler. Çobanların ve hayvanların çokluğundan.

Dörtdivan'da "Yerim deyince yerim kara yer!" derler.

Hastalık sağlığın sadakasıdır.

Taş Allah'ın kuş Allah'ın vur vur indir. Kayseri'den.
Varlık da kırk yıl, yokluk da kırk yıl.

Deyimler

Geçimlik dara bindi.

Gök görmedik danalar gibi.

Hırpasını yemek

Karar pazarı: kararında ayarında satıcı ayarlıyor, rast gele

Öğlenin gaynarı: Öğlenin en sıcak vakti.

Örümnden dışarı çıkmamak: “Örümnden sışarı çıkmıcan!” anlamında evlilik konusunda tavsiye verilirken ve yakın çevreden evlenilmesi gerektiği söylenirken ifade edilir.

Saat kaç anlamında sorulan soru: O Ahmed Ağa ahşama ne var Tarhana çorbası var. O Ali Ağa ahşama nd var Mercimek çorbası var. Bunlar hep saat bildirir.

Sel mi oturttu: Yerinde oturup kalan ve kalkmayı bilmeyen kimseler için söylenen tabir.

Tekleyip, çok aramak: kötüsünü seçmek.

Vokuf olmak: Vakıf olmak

Yedi giran dört köşe

Yüreği kolay olmak:

Dualar

Yerde yatma nurda yat!

Hasta sayrı yoktur inşallah!

Sağlık hastalığı olsun

Halk İnanışları

Koyunu kırk gün güdersen erermişsin. Kadın kısmı daha çabuk eremiş. Sabrederse, koyuna eziyet etmeden güderse

Çocuk doğunca ağzı koyun sütüyle açılır. Yünü süte bandırılır koyun gibi güzel uysal olsun.

Çocuğun ağzı ilk defa çok yemek yiyen kişiye açtırılır çocuk ilerde yemek seçmesin diye.

Eskiden yayla hayatında sütler ardıç ağacından elde edilen odunlarla kaynatılmış.

Nisan ayında (14 Nisan-14 Mayıs) yağın yağmur bir kapta biriktirilir. Şifa niyetine içilir ve kullanılır.

Hikâyeler

Öğünsüz Duramadım

Bir rivayete göre birisi rivayete göre yedi veya dokuz evladını gömmüş. Oğulsuz durdum öğünsüz durmadım, soğan ekmek getir de yiyem demiş. Bir rivayette bu Dörtdivanlı Hilmi dendir.

*

Bir Peri Hikâyesi

Ağalarbayramlar'dan birisi yaylada koyunlarını otlatıyormuş. Bir tane geyik koşuyor, bir kurt da onun arkasından onu kovalıyormuş. Kurt geyiği tam yakalayacağı sırada adam tüfeğiyle onu vurmuş, devirmiş. Sonra geyik bu adamın yanına gelmiş ve güzeller güzeli bir kız oluvermiş. Kız bu adama “Benden korkma. Şimdi seninle şu mağaraya gireceğiz. Babam sana ne dilersen dediğinde ‘Ben malımı dilerim!’ diyeceksin de” demiş. Adam ve kız bir müddet sonra bir mağaraya girmişler. Burada perilerin hükümdarı bir tahtına oturmuş ve etrafında da başka varlıklar varmış. Adamı görünce tedirgin olmuş. Kız da olup biteni ve bu adamın kurdun elinden kendisini kurtardığını söylemiş. Perilerin hükümdarı bu adam ne istediğini sormuş. Adam da “Ben malımı isterim” demiş. Soru birkaç defa yinelenmiş ve adam aynı cevabı vermiş. Neticede perilerin hükümdarı bunların mallarına hiçbir şey musalaat olmasın, demiş. Ağalarbayramlar'ın hayvanlarına onlarca yıl hiçbir canavar, krut böylece musallar olmamış, derler.

*

Çampınar Yaylası'na Göçler

Dörtdivan'ın Süleler ve Yalacık köylerinin yaylası olan Çampınar Yaylası'na köylüler çarşamba günleri göçmezlermiş. Bugünde yaylaya göçülürse çocuklarının kaybolacağına inanırlarmış. Bu da önceden yaşanan şu hikâyeye dayanmamaktadır: Süleler halkı, bir çarşamba günü yaylaya göçerken çocuklardan biri kaybolmuş. Çocuk iki üç gün bulunamamış. En son bulunduğu köylüler ona nasıl ve nerede barındığını sormuşlar. Çocuk da bir dedeyle beraber kaldığını, onunla uyduğunu, bu şekilde dayandığını söylemiş. Bu hadiseden sonra Süleliler, çarşamba günleri Çampınar Yaylası'na göçmemeye başlamışlar.

*

Çitler Yaylası'ndaki Çamlar

Dörtdivan'ın Çitler Yaylası'nda “Gorlu Çamlar” denen ve kimsenin dokunmadığı çamlar vardır. Kimse bu çamları katiyen kesmez. Ormancı Refik diye bir adam “Ben keserim!” diyerek buradaki yaşlı çamları almış eve getirmiş. Odunları ocakta yakarken değişik renkler ve şekiller belirmiş. Aynı şekilde bir başka amca da Nuhören Deresi yakınlarında makta kesiyor. Buradan eve biraz odun getiriyor. Odunları sobanın üzerinde yakarken renkli ışıklar meydana geliyor.

*

Süleler Köyü'nden Bir Teyze

Dörtdivan'ın Süleler köyünden bir teyze sabahın erken saatlerinde kalkıp hayvanları sağıyor ve sonra yayık yayıyormuş. Millet de “Bu, bizim sütleri çalıyor!” diye düşünmeye başlamış. Sabahın erken vakitlerinde bu teyzeyi gözetlemişler. Geyiklerin bu kadının yanına gelip kendilerini ona sağdırdıklarını görmüşler.

*

Çavuşlar Camii'ndeki Amca

Çavuşlar Camii'ne bir amca namaz kılmak için giriyor. O sırada kandilin ışığında sarıklı bir ihtiyar görüyor. Onun içeride namaz kılan biri olduğunu düşünüyor. Ayakkabılarını tam çıkarıp ayakkabılığa koyarken onun birden kaybolduğunu görüyor. Arıyor, bakıyor fakat kimseyi göremiyor.

*

Deli Kemal

Dörtdivan'ın Cemaller köyünde Deli Kemal diye bilinen birisi vardır. Bir Ramazan günü Deli Kemal, kağınyı almış, Cemaller Aladağı diye bilinen yaylaya doğru yola çıkmış. Yolda rabanın tekerleği kırılmış. Ramazan ayı ve oruçlu olduğu olduğu hâlde Deli Kemal, gitmil yakınında akan dereден su içmiş. Bir kayaya yaslanmıl ve ayakları uzattıktan sonra gökyüzüne bakıp “Ne senin yaptığın hora geçtü ne benim yaptığım!” demiş.¹⁰

*

Al Bi Abdurrahman Daha

Dörtdivan'a bağlı Çalköy'de Abdurrahman diye bir adam yaşarmış. Abdurrahman fötr şapkayla gezer ve bunu başından hiççikarmazmış. Bir kamyonda giderken şapkası uçmuş. Bunu tutacağım diye atlayınca tekerin altında kalmış, ezilmiş ve ölmüş. Bu olay daha sonra deyim hâline gelmiştir. Deli Kemal'in Cemaller'de tarlasında çalıştığı bir ev varmış. Bu ev Samudun Halil diye birine aitmiş. Samudun Halil, evin en alt katında tarladan çıkan patatesleri sıcak tutmak üzere ateş yakmış. Dumanından zehirlenmiş. Deli Kemal koşarak eve gelmiş. Durumu görünce “Al bi Avdurrahman Daha! Ne yapıyon sen burada. Gitsene evine!” demiş.¹¹

¹⁰ Bu hikâye Dörtdivan'ın Cemaller köyünden Hasan Hüseyin Argunşahin'den 25 Ekim 2023 tarihinde Dörtdivan'da derlenmiştir. Argunşahin Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümü üçüncü sınıf öğrencisidir.

¹¹ Bu hikâye Dörtdivan'ın Cemaller köyünden Hasan Hüseyin Argunşahin'den 25 Ekim 2023 tarihinde Dörtdivan'da derlenmiştir. Argunşahin Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümü üçüncü sınıf öğrencisidir.

DÖRTDİVAN'DAN DENİZKIZI HİKÂYELERİ

Deniz kızları günümüzde varlığı tartışılan, kimi çevrelerce kabul, kimi çevrelerce reddedilen varlıklardan birisidir. Deniz kızı tabirini mitolojik bir kavram olarak kabul edenler çoğunluktadır. Fakat onlar ister gerçek olsunlar ister hayâli varlıklarda biri olsunlar insanlığı az çok meşgul etmekte ve gündemden düşmemektedirler.

İnternetteki içeriklerden bu konu üzerinde birçok bilgi, belge, yorum bulmak mümkündür. Bunlarda konuyu merak edenler için yeterli bilgi ve argüman zaten mevcuttur. Konu üzerinde belki bir katkı olur düşüncesiyle Dörtdivan'da duyduğumuz birkaç anekdotu buraya kaydetmek ve bu literatüre biz de küçük bir katkıda bulunmak istedik.

Bunlardan ilki Dörtdivan'ın Deveciler Mahallesi'ne bağlı Sümme Yaylası'nda gerçekleşmiştir. Bu hadiseyi bize Dörtdivan'ın Yalacık köyünde ikamet eden Şehabettin Esen'in (d. 1945) hanımı Hatice Esen nakletmiştir:

Bir yayla zamanı mandaları, malakları ve diğer büyükbaş hayvanları çok olan bir aileye bir dede uğramış. Bu dedeler yaylalara zaman zaman gelir ve halktan bir şeyler talep ederlermiş. Bu dede de o gün bir teyzemizden “Kızım bana fındık kadar bir yağ ver.” diye yağ istemiş. Teyzemiz akşam vakti, işin gücün yorgunluğu ve can havliyle olsa gerek “Git ocağı sönesice!” demiş. İhtiyar da “Tamam kızım kızma!” demiş ve gitmiş.

O teyzemiz bu mevzuyu birine anlattığında ona “Niye vermedin yağı?” demişler. Dedeyi aramışlar fakat o gün ihtiyardan hiçbir iz bulamamışlar. Ertesi gün Sümme'ye korkunç bir yağmur yağmış. Dereleri, tepeleri sel almış. Bu ailenin on iki mandasıyla onların malaklarını sel almış götürmüştü.

Bu hadiseyi bizzat yaşayanlardan dinlediğimize göre bu ailenin büyükbaş hayvanları bu selden dolayı telef olmuş. Hayvanlar, suyun istikameti üzerinde bulunan köylere kadar gelmişler. Kimisini bulmuşlar hayvanların kimisini yitirmişler. Bazılarını kurtardıkları da söylenir fakat zarar oldukça büyükmüş. Nihayet bu hadisenin sonunda Sümme'de o sel sularının içerisinde alt kısmı balık üst kısmı insan gibi olan bir varlık gözükmüş. Bu hadise Dörtdivan'da hâlâ anlatılmaktadır.

Bununla ilgili anlatacağımız diğer bir hadise Fahri Kayaalp tarafından bize nakledilmiştir. Hadise şöyledir:

Deveciler mahallesinden Gülizar Ersoy adında bir teyzemiz Deveciler'e yakın ve Ulusu üzerinde bulunan köprünün yakınlarında, suyun derin olduğu bir yerde bir kızın sanki saçını taradığını görmüş. Kendi kendine “Önceden erkekler suda yüzerdi. Şimdi kızlar da mı yüzer oldu!” diye düşünmeye başlamış. Yanına vardığı zaman o şeyin suya atladığını ve alt kısmının balığa benzediğini görmüş.

Deniz kızlarıyla ilgili üçüncü ve son hadise bize yine Şehabettin Esen tarafından 11 Mart 2023 tarihinde Yalacık köyünde nakledilmiştir:

Şehabettin Esen'in babası Veli Esen, Zonguldak'ta inşaatta çalışıyormuş. O zamanın şartları gereği pek imkân bulamadıkları için çamaşırları denizde yıkıyorlarmış. Bir akşam yine böyle çamaşırları yıkarlarken taşın üzerinde birini görmüşler. Onun dertli biri olduğunu düşünüp yanına gitmek istemişler. Yaklaştıklarında o şeyin denize atlayıp kaybolduğunu görmüşler. Bu varlığın da alt kısmı balık üst kısmı insan şeklindeymiş.

Dörtdivan'ın Yalacık köyünde derlenen bu anekdotlar bizzat yaşanmış hikayelerdir. Bundan ötürü bunları efsane diye isimlendirmek istemedim. Kaynak kişiler bunları bizzat yaşayanlardan dinlediklerine göre hikâyeleri “hatıra” olarak da kabul edebiliriz. Neticede “Deniz kızları var mıydı, yok muydu?” gibi tartışmalar bu yazının konusu değildir. Burada maksat bu konuda oluşan literatüre bir katkıdır.

Dörtdivan gibi küçük bir yerde bu konuda bile yaşanmışlıkların olması bunların kayıt altına alınmasını zaruri kılmaktadır. Bu küçük yazının da bu hususta bir anlam ifade edeceğini söyleyebiliriz. Bir de kadim zamanlardan beri anlatılan ve efsane, menkıbe veya mitolojik hikâyeler gibi başlıklar altında sunulan anlatıların hiç de azımsanmayacak ve küçümsenemeyecek yönlerinin olduğu ortaya çıkmaktadır. Belki de efsane dediklerimiz geçmiş kavimlerin günlük gerçekleriydi. Kim bilebilir!

DÖRTDİVAN'DA BULUNAN AYVADİBİ ŞİFALI SUYU

Dörtdivan'a bağlı Yağbaşlar Köyü, Mursallar Mahallesi'nde bulunan ve "Ayvadibi Şifalı Suyu" adı verilen bu su, ilçede ve yörede şifa veren özelliğiyle bilinir. Bu suda yıkanmak üzere buraya Bolu civarından gelenler olduğu gibi il dışından gelenler de vardır. Suyun şifa veren özelliği genel bir kabul görmektedir.

Bu suyun akmaya başlaması iki isme bağlanmaktadır. Bunlardan birisi Ümmî Kemal, diğeri ise Dörtdivan'ın Yukarıdüğer Köyü'nden Şih Ahmed Efendi'dir.

Suyun, Ümmî Kemâl'in veya Şih Ahmed Efendi'nin bir kerameti neticesinde akmaya başladığı söylenmektedir. Ayvadibi Şifalı Suyu, bu sebepten Dörtdivan'da "Dedenin Suyu" ve "Asa Suyu" gibi isimlerle de bilinmektedir.

Rivayete göre Ümmî Kemâl veya Şih Ahmed Efendi olduğu söylenen bir dede, bir gün Yağbaşlar Köyü'nde, Mursallar Mahallesi'nden geçerken öğle namazı kılmak üzere su aramış. Fakat bulamamış. Bunun üzerine esasını burada yere batırmış ve buradan su çıkmaya başlamış.

Bu suyla ilgili bir başka rivayet şöyledir:

Dedenin biri Yağbaşlar Köyü'ne gitmiş. Dede Mursallar Mahallesi'ne gelmiş. Orada çok yorulmuş. Susuzluktan ve yorgunluktan dolayı kendinden geçmiş bir hâlde elindeki asayı yere vurmuş. Yerden su fişkırmış.

Zaman içinde burası daha sonra Ayvadibi Şifalı suyu olarak meşhur olmuş. Bir rivayette de bu suyun olduğu yere Ümmî Kemâl cübbesini bırakmış. Su bundan sonra akmaya başlamış.

Burada zamanla suyla beraber özellikle cilt hastalıklarına iyi gelen bir çamur da ortaya çıkmıştır. Halk bu suyun ve çamurun şifalı olduğuna inanır. İnsanlar günümüzde de buraya çocuklarını şifa için getirirler. Halk, buraya gelen ve burada yıkanan çocukların daha sakin olacağına inanır.

Ayvadibi Şifalı Suyu, Yağbaşlar Köyü'nde, Erenler diye anılan mevkide ve su deposuna yakın bir yerdeyken bugün yol kenarına indirilmiş durumdadır. Burada bir şadırvan bir de etrafı açık bir çeşme vardır.

2003 senesinde buraya kulübe benzeri bir yapı daha inşa edilmiştir. Bu kulübede bir de sıcak su temini için ısıtıcı yer almaktadır.

4. Bölüm

DÖRTDİVAN SEVDALILARI

CEVDET CANBULAT'IN DÖRTDİVAN'A HİZMETİ

Dörtdivanlı Hilmî deyince aklıma Düzce Lisesi Türkçe Öğretmeni rahmetli Cevdet Canbulat gelir. Bir şairi tanımak, tanıtmak, onunla ilgili derlemeler yapmak ve bir kitap neşretmek üzere Düzce'den Dörtdivan'a gelip araştırmalar yapan bu değerli öğretmeni saygı ve muhabbetle anarım. Çünkü kültürümüz konusunda yalnız olmadığımı hissederim. 1950'li ve 1960'lı yılların imkânlarıyla birkaç kere Dörtdivan'a gelen rahmetli Canbulat sayesinde Dörtdivanlı Hilmî'nin şiirlerinin en azından bir kısmının elimizde olması büyük bir hizmet değil de nedir!

Cevdet Canbulat'ın mesaisinin sonunda Dörtdivanlı Hilmî kitabı ortaya çıkmış ve böylece bu toprakların bir değeri kaybolmaktan ve unutulmaktan kurtulmuştur (Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmî, İstanbul 1963 1. Baskı; Ankara 2010, 2. Baskı.). Cevdet Canbulat Dörtdivanlı olduklarını tahmin ettiği şairler hakkında bir de makale kaleme almıştır (Cevdet Canbulat, "İki Ozan: Zuhûrî ve Rümûzî", Türk Folkloru Araştırmaları Dergisi, Ocak 1963, S. 162, s. 2953-2956).

Bugün, Dörtdivanlı Hilmî'yi tanımamıza, anmamıza, şairin adının ve şiirlerinin yaşamasına vesile olan Canbulat rahmetlidir. Şair hakkındaki çalışmaların ve kaynakların az oluşu sebebiyle Hilmî'nin hayatı zaman içinde unutulmaya yüz tutmuş ve şiirleri kaybolmuştur. Bu sebeple Dörtdivanlı Hilmî'nin hayatı ve şahsiyeti hakkındaki bilgiler maalesef yeterli değildir. Eğer Canbulat rahmetlinin mesaisi olmasaydı şairimizle ilgili o zamanlar elde mevcut olan bilgilerin kaybolması işten bile değildi.

Hilmî'yle ilgili bilgileri rahmetli Cevdet Canbulat'ın yayına hazırladığı kitaptan ve Dörtdivan'la ilgili bazı kaynaklardan bulabilmekteyiz. İşte Cevdet Canbulat'ın o büyük hizmetini, belki bir kadirşinaslık olarak görülür diye bu yazımızda söz konusu etmeye çalışıyoruz.

Burada yeri gelmişken Cevdet Canbulat'ın eserleriyle tanışmamın hikâyesinden de kısaca bahsetmek istiyorum. Bundan Dörtdivanlı Hilmî kitabımın önsözünde de bahsetmiştim. O satırları aynısıyla buraya alıyorum:

"17. Yüzyıl şairlerimizinden Nâilî-i Kadim hakkında hazırladığım bir kitapla ilgili Ankara'da Milli Kütüphane'de bir araştırma yapıyordum. Katalogda Nâilî adıyla yayınlanan bir kitap dikkatimi çekti. Kitabı getirttiğimde bunun Cevdet Canbulat tarafından 20. Yüzyıl'da Düzce taraflarında yaşayan Nâilî mahlaslı bir halk şairi için hazırlanmış olduğunu fark ettim. Sonra Cevdet Canbulat rahmetlinin diğer eserlerine bakmak istedim. O zamanlar Dörtdivan'a yeni gelmiştim. Onun "Dörtdivanlı Hilmî" adında bir eseri dikkatimi çekti. Kitabı getirttim ve bir fotokopisini aldım. Bundan sonra zaman zaman Dörtdivanlı Hilmî'nin şiirlerini okumaya başladım." (Yasin Şen, Dörtdivanlı Hilmî, Ankara 2023, s. 3)

Evet, hem Dörtdivanlı Hilmî hem de Cevdet Canbulat rahmetliyle böyle tanıştım. Her ikisinden de bana kimse söz etmedi. Onlarla bu şekilde buluşmak bir nasipti benim için. Bambaşka bir konu üzerinde Millî Kütüphane'de yaptığım bir araştırma esnasında karşılaştım

Hilmî ve Canbulat rahmetlilerle. Bu karşılaşma Dörtdivanlı Hilmî'nin yeni şiirlerini tespit etmekle ve nihayet şair hakkında bir kitabın neşriyle sonuçlandı.

Dörtdivanlı Hilmî'nin şiirlerine Canbulat ilk olarak, 1954 senesinde bir cönk içerisinde rastlamıştır. Hilmî hakkındaki araştırmalarını derinleştiren Cevdet Canbulat, karşılaştığı başka cönklerde ve Dörtdivan'a geldiğinde Dörtdivanlıların dilinde şairin diğer şiirleriyle karşılaşmıştır. 1963 yılına gelindiğinde ise araştırmacı, Dörtdivanlı Hilmî'nin şiirlerini küçük bir kitapta toplamıştır. Bugün için Dörtdivanlı Hilmî'yle ilgili en muteber kaynak Cevdet Canbulat'ın bu çalışmasıdır. Bizim yayına hazırladığımız Dörtdivanlı Hilmi kitabı da Canbulat'ın tespit ettiği şiirlere yenilerinin ilavesiyle oluşmuştur.

Görüldüğü üzere Cevdet Canbulat, Dörtdivan'a gelerek cönklerde yer alan başka manzumelerin peşine düşmüş ve Hilmî'nin doğup büyüdüğü yer olan Dörtdivan'da bazı araştırmalarda ve derlemelerde bulunmuştur. Canbulat'ın kendi ifadesine göre onun bu çalışması tam sekiz yıl sürmüştür. Bunun yanı sıra Canbulat Dörtdivan'da bir hayli cönk toplamış ve bunlarda yer alan şairin şiirlerini kitabında değerlendirmiştir. Halkın bu konuda oldukça duyarlı olduğu ve bu süreçte araştırmacıya yardım ettiği anlaşılıyor. Zira Canbulat, bir Dörtdivanlı'nın kendisine şöyle dediğini naklediyor: “Efendi, yeter ki, sen bizim şairimizi yaz, kitabımı çıkar. Biz senden bunu isteriz.” (Cevdet Canbulat, Dörtdivanlı Hilmî, Ankara 2010, s. 3).

Bu kadar özverili bir gayret, yaptığı işi seven bir insanın hasletidir. Cevdet Canbulat rahmetli girdiği onca zahmetin ve ilim aşkının bir neticesi olarak Dörtdivanlı Hilmî'yi şiirleriyle birlikte edebiyat tarihimize kazandırmış kıymetli bir isimdir. Dörtdivanlı Hilmî'yle beraber onun ismi de her dâim yaşayacaktır.

SEBUHİ HASANOV'LA DÖRTDİVAN'DA BİR GÜN

Sebuhi Hasanov, Nahcivanlı bir gazeteci. Hâlen, Nahcivan Özek Cumhuriyeti'nin resmi yayın organı olan Şark Kapısı'nda şube müdürü olarak vazife yapıyor. Kendisiyle tanışmamızın kısaca şöyle bir hikayesi var:

Sebuhi Hasanov, Bolu'nun Dörtdivan- Adaköy'e bağlı Nahcivan Mahallesi dolayısıyla mail üzerinden önce Dörtdivan Dünyası Haber Sitesi sahibi Ramazan Yaman'a ulaştı. Ramazan Abi, Sebuhi Hasanov'un mesajını bize ilettili. Burada Hasanov'un telefon numarası da vardı. Kendisine ulaştık. Birkaç röportaj için Ankara'ya gelecek olan Hasanov'u Dörtdivan'a davet ettik. Kendisi de özellikle Nahcivan Mahallesi ve Köroğlu gibi mevzular sebebiyle burayı merak ediyordu.

14 Haziran 2023 tarihinde Sebuhi Hasanov, Dörtdivan'a geldi. Onu ilk olarak Dörtdivan kültürünün kaynak kişilerinden ve Dörtdivanlı Şair olarak tanıdığımız Fahri Kayaalp ile Mustafa Uludağ Hocamız karşıladı. Ben o sırada okulda bulunduğum için ilk karşılaşmada olamadım. Onlar bir müddet Dörtdivan'da vakit geçirdikten ve bazı görüşmeler yaptıktan sonra Dörtdivan-Adaköy'e bağlı Nahcivan Mahallesi'ne geçtiler. Ben de okuldan çıktıktan sonra Dörtdivan'a gelip bu mahallede buluşmuş olduk.

Böylece benden önce Fahri Abi ve Mustafa Hocamla burada incelemelerde bulunan Sebuhi Hasanov'la ilk defa Nahcivan Mahallesinde karşılaştık. Buluşmanın akabinde Nahcivan Mahallesinde biraz daha kaldıktan sonra Dörtdivan Öğretmenevi'ne geçtik. Burada verdiğimiz bir karar üzerine Deveciler'in yaylası olan Sümme Yaylası'na gittik. Yolda giderken tabii ki, Bolu ve özelde de Dörtdivan ve Nahcivan kültürlerinin müşterek yönleri üzerinde sohbetler ediyorduk.

Nihayet Sümme Yaylası'na vardık. Burada bizi Fahri Kayaalp Abi'nin babası Fevzi Kayaalp ve annesi karşıladı. Bundan sonra yayla evinin sundurmasında birkaç saat sürecek bir sohbet başlamış oldu. Biz yayla havasını ciğerlerimize çekerken genelde Türk Dünyası ve özellikle de Azerbaycan ve Anadolu'daki Türk kültürü arasındaki müştereklikleri üzerinde sohbetlerde bulunuyorduk.

Buradaki muhabbetimiz çok keyifli bir sohbet oldu. Akşam hava kararmaya yakın müsaade isteyip Sümme Yaylası'ndan Dörtdivan'a doğru yola çıktık. Yolumuzun üzerinde Aşağıdüğer Köyü üzerinden Sayık köylerine geçtik. Önce Yukarısayık'ta Köroğlu evi olarak düşünülen evi ziyaret ettik. Fotoğraflar aldık. Buradan Aşağısayık Köyü'ne geçtik. Burada da Aşağısayık ve Yukarısayık köylerinin muhtarlarıyla görüştük. Ayak üzeri çok güzel ve faydalı bir sohbet oldu. Bu özellikle Köroğlu'nu merak eden gazeteci Sebuhi Hasanov ve bizim için oldukça gerekiydi. Bazı fotoğraflar aldıktan sonra Sebuhi Hasanov'u misafir edeceğimiz Dörtdivan Öğretmenevi'ne geldik.

Burada Fahri Kayaalp Abi ve Mustafa Uludağ Hocamız müsaade isteyerek Bolu'ya geçmeye karar verdiler. Akabinde biz de öğretmenevine geçtik. Gece kısmen geç saatlere kadar Sebuhi Hasanov'la özellikle Dörtdivan ve Nahcivan üzerinde yoğunlaşan bir sohbetimiz oldu.

Burada iki yer hakkında müsterek kültürel yönler üzerinden fikir yrtebileceğimiz çok kıymetli malumatlar aldım kendisinden. 14 Haziran günü ikindi sonrasına tesadüf eden saatlerde buluşmamıza rağmen Sebuhi Hasanov'la Dörtdivan'da çok kıymetli vakitler geçirdik. Sohbetlerimiz iki diyarın kültürlerinin ortak hatta aynı yönlerini anlamak ve bunların dikkat çekici bir şekilde fazla olduğunu tespit etmek adına çok faydalı geçti.

Sabah sekiz civarında Sebuhi Hasanov'la tekrar buluştuk. Daha sonra Dörtdivan Belediye başkanı Hamza Efe ile görüştük. Başkan Bey, Sebuhi Bey'le ve anlattıklarıyla yakından ilgilendi. Bir müddet sohbet ettikten sonra Gerede'ye geçtik. Sebuhi Bey buradan tekrar Ankara'ya gitti.

Sebuhi Hasanov, Dörtdivan ve Nahcivan arasında bir kültür kprs meydana getirme fikrini bize ilham eden kıymetli bir gazeteci. Sadece bir muhabbet ile Nahcivan'dan buraya gelen, Azerbaycan ve Anadolu kültürleri arasında zaten pek çok olan ortak yönleri inceleyen, bunun kökenlerini araştıran, benzerlikleri ortaya çıkaran Sebuhi Bey'i her şekilde takdir etmek lazım. Dileriz ki, bu kültür köprüleri birçok konuda teşekkül eder ve Azerbaycanlı kardeşlerimizle zaten güçlü olan bağlarımız böylece daha da güçlenir.

NAHCIVAN'LA DÖRTDİVAN (BOLU) ARASINDA

KÜLTÜR KÖPRÜSÜ

Türkiye ve Azerbaycan arasındaki gönül köprüsü herkesin malumudur. İki ülkenin arasında kelimelere dökülemeyecek bir bağdan söz edilebilir. Dünyada eşi benzeri bulunmayan bu sevgi Türklüğün bence önemli hasletlerinden birisidir. Bununla birlikte elbette iki ülkenin kültür köprüleri de çok sağlam bir şekilde varlığını korumaktadır. Bütün baskılara rağmen Türkiye ve Azerbaycan'ın ortak kültür mirası gücünü ve varlığını bu yüzyıla taşımayı başarmıştır. İki kardeş ülkenin kültürel değerler konusundaki müşterek yönleri bazen yer isimlerinin benzerliklerine, yeme içme kültürüne kadar uzanır. Bu yazımızda Nahcivan ve Dörtdivan özelinde konu üzerinde biraz durmak istiyoruz.

Azerbaycan'ın Nahcivan Özerk Cumhuriyeti'nde yayın yapan Şark Kapısı Gazetesi'nin şube müdürü Sebuhi Hasanov, Bolu'nun Dörtdivan ilçesine gelerek burada Adaköy'e bağlı Nahcivan Mahallesi ismini araştırmak istemişti. Kıymetli gazeteci buraya kadar gelerek mevzu üzerinde bazı incelemelerde bulundu. Biz de kendisinden iki yerin kültürünün benzerlikleri üzerinden bazı malumatlar aldık. Çok güzel sohbetlerimiz oldu.

Bilindiği üzere Nahcivan, Dörtdivan'da bir mahalle ismi olarak günümüzde yaşıyor. Bu ismin ne zamandan beri kullanıldığı konusunda elimizde bir bilgi yok. Mahallenin isminden buraya tarihte Azerbaycan civarından geldiğini düşündüğümüz Türklerin yerleştiği anlaşılıyor. Uzak bir geçmişte kurulan bu mahallenin ismi aracılığıyla iki kardeş ülke arasındaki kültür ve tarih köprülerinin ne kadar köklü ve sağlam olduğunu görüyoruz.

İsim benzerlikleri bununla kalmıyor. Sebuhi Hasanov, Dörtdivan Setitaliler köyünün ismine benzer şekilde "Seyiteliler" isminde Azerbaycan'da bir köy olduğunu söylemişti. Bolu köylerinde bazen karşımıza çıkan "Bayram" ve "Göynük" isimlerine Azerbaycan'da rastlandığı görülüyor. Burada Gerede'nin Nuhören köyünün ismi de Sebuhi Bey'in dikkatini çekmişti. Bu isim belki Gerede ve civarının Nahcivan'la olan bağlarından birisine işaret ediyordu. Çünkü Nahcivan isminin "Nuh çıkan, Nuh'un çıktığı yer" anlamlarında Nuh peygamberden geldiği söylenir.

Yer isimleri arasındaki bu benzerlikler insanı, göçler esnasında önce Azerbaycan ve Nahcivan civarına yerleşen Türklerin daha sonra buraya gelerek yerleşip yerleşmediği hususu üzerinde elbette uzun uzun düşündürüyor. Bu konunun tarihçiler tarafından etraflı bir şekilde araştırılmasına ihtiyaç var. Sadece yer isimleri üzerinden bile gidilse Nahcivan ile Bolu arasında çok sağlam müştereklikler kurulabileceğini düşünüyorum.

Sebuhi Hasanov'la sohbetlerimizde özellikle halk inanışları bağlamında müşterek kültür unsurlarından da söz edildi. Söz gelimi koyunlara zarar gelmesin diye yapılan kurt ağzı bağlama bunlardan birisiydi. Boş beşiğin sallanmayacağına dair inanış da bunlardan birisiydi. Nahcivan'daki halk inanışlarıyla Dörtdivan'daki halk inanışları arasında daha birçok benzerlikler mevcuttur.

Sohbetlerimizde Nahcivan ve Dörtdivan'ın yemek kültürü üzerinde de durduk. Bunlardan özellikle erişte ve kavurmanın benzer yönleri dikkat çekiciydi. Sebuhi Hasanov'un eriştenin

Azerbaycan'ın başka hiçbir yerinde görülmeyecek şekilde Nahcivan'da yapıldığını ve bunun aynısına Dördüdivan'da rastladığını söyledi. Kavurmanın eskiden tulumlara basılarak yapılması tarzının Nahcivan'da da olduğunu ifade etti.

Ortak ve yaşayan kültür unsurlarından birisi de Köroğlu'dur. Bilindiği üzere Köroğlu Destanı'nın en geniş varyantı Azerbaycan'da tespit edilmişti. Sebuhi Hasanov, Köroğlu'nu hayatında en az on kere okuduğunu söylemişti. Bu da demek oluyor ki, Azerbaycan Türkleri arasında Köroğlu'nun müstesna bir yeri vardır. Tarihimizde birçok Köroğlu yaşamıştır. Bunlardan birisi ve en meşhurlarından olanı Bolu'nun Dördüdivan ilçesinde yaşamıştır. Sebuhi Bey bu mevzuyu da merak etmiş ve konu üzerinde bir müddet konuşmuştuk. Dolayısıyla Köroğlu, Türkiye ile Azerbaycan hatta Orta Asya Türk Cumhuriyetleri arasındaki sağlam kültür köprülerinden birisidir. Çünkü burada konuştuğumuz Köroğlu mitolojik kahraman, bir diğer deyişle destan kahramanı olan Köroğlu'dur. Tıpkı bir Oğuz Kağan gibi Türk dünyasının ortak değeridir. Dede Korkut'un Türkmənistan'da tespit edilen boylarında Köroğlu, Bayındır Han'ın dört ordusundan birisini komuta eden kahramanlardan birisidir. Dolayısıyla sadece Köroğlu konusu bile, Türklerin ortak geçmişine hâlâ büyük ölçüde ışık tutmaktadır.

Bolu ve ilçelerinin kültür birikimi ve tarihî bağları itibariyle Azerbaycan ve Orta Asya'daki yaşayışı hatırlatan bazı özelliklere sahip olduğunu söyleyebiliriz. Bu da zaman zaman bazı araştırmacıların, tarihçilerin, yazarların dikkatini çekebilmektedir. Bu benzerlikler etrafında zaman zaman yazılar, araştırmalar kaleme alınmaktadır. Nitekim Köroğlu, Ümmî Kemal gibi şahsiyetler burada ilk akla gelenlerdendir. Demek ki, bu bağın oldukça sağlam ve tarihî bir tarafı vardır. Fakat kültür bağlarının ilmî, tarihî usullerle aydınlatılması ve özellikle Türkiye ve Azerbaycan arasındaki kültür köprülerinin güçlü bir şekilde resmi ve akademik olarak kurulması elzendir. Nahcivan ve Dördüdivan arasında benzerlikten de öte duran bu yakınlık bize bunu göstermektedir.

5. Bölüm

DÖRTDİVAN ÜZERİNE SÖYLEŞİLER

YASİN ŞEN'LE
GEREDE ve DÖRTDİVAN KÜLTÜRÜ ÜZERİNE
SÖYLEŐİ¹²

Söyleşi: ABDULLAH DEMİRCİ

1-Yasin hocam, üretken bir yazar ve araŐtırmacısınız. Son yıllarda görev yaptığınız Bolu'ya bağlı Gerede ve Dörtdivan ilçeleri hakkında çok sayıda kitap yayınladınız. Bunlar hakkında bilgi verir misiniz?

Bolu'ya 2018 yılının Eylül'ünde geldim. Dört yıldan fazladır Bolu'nun Dörtdivan ve Gerede ilçelerinde öğretmen olarak vazife yapıyorum. İlk görev yerim olan Gerede Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi'nde öğrencilerimizde doksan altı sayfalık ve **Akan Sular Ömrün Olsun (Ankara, 2019)** adında küçük bir derleme kitabı yayınlamıştık. Bu kitap öğrencilerin fazla ilgilenmemesi ve benim de ilçeyi yeni tanımaya başlamam yüzünden fazla hacimli olamadı. Fakat bizim için çok önemli bir başlangıç teşkil etti. Gerede kültürüyle ilgilenen araŐtırmacılarla bu kitap sayesinde tanıştım. Yine bu kitap sayesinde Gerede'de zengin bir bilmece sorma geleneğinin olduğunu fark ettik ve bilmece derlemelerine devam ettik. Böylece **Gerede Bilmeceleri** adında Şu an yayına hazır bir kitabımız daha oluştu. Akabinde benim tayinim Dörtdivan'a çıktı. Fakat bir yandan Geredeli Hacı Halil Efendi ve onun ismi etrafında gelişen tasavvuf kültürünü tespit etme çalışmalarımız da devam etti. Bunun sonucu olarak Gerede Belediyesi'nin katkılarıyla yayınlanan **Geredeli Aziz Hacı Halil Efendi (Gerede 2022)** ve **Geredeli Abdullah Efendi (Gerede 2022)** adlı kitaplarım basıldı.

Dörtdivan'a tayinim çıkınca burayla ilgili çalışmalarımız da başlamış oldu. Dörtdivan'ın mahalli kültürü üzerinde kayda değer pek bir çalışma yoktu. Dolayısıyla vakit kaybetmeden burada da derleme çalışmalarına başladık. Başta öğrencilerden bazı konularda çok kıymetli edebî ve kültürel mahsuller geldi. Fakat pandeminin araya girmesi bu çalışmayı onlarla birlikte devam ettirmemin önüne geçti. Sosyal medyanın da imkânlarından faydalanıp çalışmalarımıza biz daha çok kendi başımıza devam ettik. Bunun sonucunda **Dörtdivan Kültür Atlası (Ankara 2021)** adlı çalışmamız basıldı. Bu kitap bizim için bir bakıma bir yol haritası oldu ve onun bölümlerini geliştirip zenginleştirerek bu kısımları daha ayrıntılı bir şekilde çalışmaya devam ettik. Bunun sonucu olarak **Dörtdivan Manileri (Ankara 2021)** ve **Bolu'da Bir Eren Ümmî Kemâl (Ankara 2021)** kitapları yayımlandı. Dörtdivan Kültür Atlası'nda sonra yaptığımız derlemeleri ve yazdığımız inceleme yazılarını içeren **Koroğlu Diyârı Dörtdivan'dan (Ankara 2022)** kitabı da bir anlamda ilk yaptığımız çalışmayı tamamlamaktadır. Yakın zamanlarda da Dörtdivan'ın cönkleri üzerine yaptığımız **Dörtdivan Cönkleri ve Bir Cönk Üzerine** çalışmamız da yakında yayımlandı. **Dörtdivan Yaylıları (Ankara 2023)** kitabımız da yakın zamanlarda yayımlandı. Bunların yanında **Dörtdivanlı Hilmî (Ankara 2023)** üzerine hazırladığımız çalışmamız şairin yeni şiirleri ilave edilerek basıldı. Hâlen Dörtdivan ve Gerede kültürü üzerine araştırmalarımız ve çalışmalarımız devam etmektedir. Yine 2022 yılı içerisinde

¹² Abdullah Demirci, "Dr. Yasin Şen'le Gerede ve Dörtdivan Kültürü Üzerine Söyleşi", GERKAV Gerede Dergisi, Sayı 28, Nisan 2023, s. 106-109.

Şefika Mercanlıgil teyzemizin Çocukluğumdaki Gerede kitabının ikinci ve genişletilmiş baskısını yayına hazırlamak da bize nasip oldu.

2-Bu yayınları hazırlarken mutlaka birtakım eksikleri fark ederek yola çıktınız. Yani çıkış amacınız neydi?

Bu çalışmaları yaparken ilk amacım yapılmamış bir şeyi yapmak ve o konudaki eksikliği gidermekti. Mesela Hacı Halil Efendi kitabı böyle bir ihtiyaçtan ortaya çıkmıştır. Kendileri Gerede’de otuz altı yıl Halvetiyye postunda oturmuş ve Osmanlı döneminde hayli bilinen bir insan-ı kâmil olmasına rağmen hayatı hakkındaki bilgiler eksik ve kayıtlarda yer alanların bir kısmı da yanlışti. Mesela doğum yılı 1755 senesi civarında olmasına rağmen onun hakkında bilgi veren çoğu kaynaktan bu bilgi yanlış kaydedilmişti. Ayrıca menakıbı tespit edilmemiş ve Hacı Halil Efendi hakkındaki rivayetler büyük ölçüde kaybolmuştu. Hakkında herhangi bir kitap çalışması da yoktu. Dergilerde yer alan yazılar da kısa hacimlerdeydi ve genelde bilinenleri tekrar ediyordu. Bu sebeple Hacı Halil Efendi’nin hayatını çalışmayı kendime bir vazife bildim. Bulduğum her bilgiyi bu konuda açtığım dosyama kaydettim. Üç yıllık bir çalışmanın sonunda ortaya çıkan bu kitabın önemli bir boşluğu doldurduğu kanaatindeyim. Dörtdivan’daki çalışmalarımın temelinde ise bu ilçe kültürünün kitap hâlinde tespit edilmesi anlamında kayda değer bir çalışmanın olmayışı durumu yatmaktadır. Bu eksikliği tespit edince Dörtdivan’ın kültürünü yazılarımızla ve kitaplarımızla tespit etme çalışmalarımız da hız kazandı. Hâlen de çalışılması gereken birçok konu başlığı ve kitaplaşmayı bekleyen bazı dosyalar var.

3-Bu ilçelerin kültür zenginliği ve tarihi hakkında neler söylersin?

Hem Gerede hem de Dörtdivan yüzlerce yıllık geçmişi olan yerler. Buralarda zaman içinde büyük bir kültür zenginliği oluşmuş. Gerede’de daha çok şehir kültürü kavramı içerisinde ifade edebileceğimiz sanatlar, zanaatlar revaçta olmuş. Buranın ticaret yolları üzerinde olması da Gerede’yi ekonomik olarak daima canlı tutmuş. Bu canlılık sosyal dokuyu ve kültürü de beslemiş. Gerede’de tarihte çok önemli âlimler, ârifler, şairler yetişmiş. Dörtdivan’da ise yaylak-kışlak hayatı üzerinden çok canlı bir kültürel doku ortaya çıkmış. Bu durum özellikle sözlü kültüre; atasözlerine, deyimlere, kelimelere yansımış. Orta Asya bozkırlarından gelen kadim kültürel kodlar burada kısmen muhafaza edilmiş. Tabii hem Gerede hem de Dörtdivan yoğun göçler ve ilgisizlik sebebiyle kültürel değerlerini kaybetmeye başlamış.

4-Gerede ve Bolu’da bir tasavvuf kültürü olduğunu biliyoruz. Bunun sebepleri, etkileri ve ürünleri için neler diyebiliriz?

Bolu, Osmanlı Devleti döneminde bir tasavvuf merkezi hâline gelmiş. Hatta bir şair Bolu’dan “Burc-ı Evliya” diye söz ediyor. Bolu’da özellikle Halvetiyye ve Bayramiyye etkili olmuş. Hatta Bolu ve ilçeleri bu iki tasavvuf mektebinin merkezi hâline gelmiş. Hacı Bayram Veli hazretlerinin iki halifesi Akşemseddin ve Bıçakçı Ömer Dede Göynük’te yaşamışlar ve buraya defnedilmişler. Onlardan gelen tasavvuf kolları uzun asırlar boyunca devam etmiş. Bolu ayrıca Halvetiyye’nin Şabaniye kolunun pîri Şeyh Şaban-ı Veli hazretlerinin mürşidi Hayreddin-i Tokadî hazretlerinin de yaşadığı ve medfun bulunduğu bir yer. Şeyh Şabân-ı Veli hazretleri seyr u sülûkunu burada çıkarmış, yani manevî eğitimini burada görmüş. Daha sonra

Mudurnu'da Abdullah Rüşdî hazretleri ve Gerede'de Hacı Halil Efendi hazretleriyle Bolu'da Halvetiyye'nin zât postları tecelli etmiş. Bütün bunlar Bolu'yu çok önemli bir merkez hâline getirmiştir. Bunların yanında Horasan erenlerinin tarihteki buradaki faaliyetleri, onlara izafe edilen makam ve mezarların bulunması da Bolu'daki tasavvuf faaliyetlerinin Türklerin Anadolu'ya geldiği ilk zamanlarda başladığını ortaya koymaktadır. Öyle ki zaman içerisinde bu tasavvuf kolları ve tekkeler aracılığıyla belirli kültür merkezleri ortaya çıkmış. Bolu merkeze bağlı ve Ümmî Kemal hazretlerinin türbesinin bulunduğu Tekkeköy yeni adıyla Işıklar böyle yerlerdendir. Dikkatimizi çeken husus tekkelerin kurulduğu yerlerde divan sahibi şairlerin ve eli kalem tutan zatların ortaya çıkmış olmasıdır. Sadece Tekkeköy üzerinden gidecek olursak Ümmî Kemâl hazretlerinin Divan'ı başta olmak üzere başka önemli bazı eserleri günümüze kadar gelmiştir. Yine onun halifesi ve Bolu'ya bağlı Yeniakçakavak köyünde türbesi bulunan Sarı Müderris Sinan Efendi'nin de bir divanı bulunmaktadır. Derviş Ahmed diye birisi çıkmış ve 17. Yüzyıl'da Ümmî Kemâl hazretlerinin menkıbelerini manzum olarak tespit etmiştir. Bu, Bolu tekkelerinin etrafında gelişen edebî kültürden sadece birkaç örnektir. Araştırıldığında görülecektir ki, Göynük, Mudurnu, Gerede'de tarihte bu minvalde çok önemli kültürel zenginlikler ortaya çıkmıştır.

5-Bu yörelerde sözlü ve yazılı kültür ne durumdadır, geleceğini nasıl görüyorsunuz?

Sözlü kültür kısmen de olsa yaşamaya devam ediyor. Fakat bunlar artık yok olmaya yüz tutmuş. Yazılı kültür deyince aklıma ilk gelen ve Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınmış mecmualar ve cönkler Dörtdivan'da neredeyse yok olmuş. Hâlbuki Dörtdivan bir zamanlar tam bir cönk cennetiymiş. Bunlardan iki tanesine ulaştık ve birini yayına hazırladık. O da yakın zamanda yayınlandı. Gerede'nin yazılı kültürü deyince aklıma gelen mezarlıklar ve mezar taşlarının önemli bir kısmı ise günümüze ulaşmamış. Aslında bunlar bu yerlerin hafızası durumundaydı. Elde kalanların da acilen korumaya alınması gerekmektedir. Kültürümüz üzerine fikir ileri sürebileceğimiz bu tarihî belgelerin, eserlerin, mezar taşlarının yitirilmesi gafletinden artık kendimizi kurtarmalı ve uyanmalıyız.

5-Kültürün korunması ve geliştirilmesi hususunda Bolu, Gerede, Dörtdivan, Mengen belediyelerine ve kamu kuruluşlarına sizce düşen görevler nedir, ne olmalıdır?

Bu belediyelerin ilk yapması gereken şey kültür konusunda özellikle bilirkişileri bulmak, onlara danışmak ve yapılması gerekenleri yapmaktır. Aksi hâlde zaman özellikle günümüzde kültürün aleyhine işlemektedir. Diğer yandan belediyeler kitap basmak için kesinlikle bütçe ayırmalı ve yayınlanacak eserleri de sağlam bir editörlük faaliyetiyle yayınlamalı veya yayınlattırılmalıdır. Bu konuda araştırmacılar belediyelere değil, belediyeler araştırmacılara müracaat etmeli, onları arayıp bulmalıdır. Her geçen gün sayıları azalan bu araştırmacılar desteklenmelidir. Gençler; Bolu İl Milli Eğitim Müdürlüğü, ilçe milli eğitim müdürlükleri, Bolu Valiliği, kaymakamlıklarla elbirliği yapılarak bilinçlendirilmeli, halka açık konferanslar verilmeli, broşür ve kitaplar dağıtılmalı, ilgili kurum ve kuruluşların hem sosyal medya hesaplarında hem de internet sitelerinde kültürel değerler konusunda gerekli ve kaliteli içerik oluşturulmalıdır.

6-Son dönemde Köroğlu üzerine eğildiğinizi biliyoruz. Köroğlu ve Bolu. Bunun için ne dersin?

Bolu, Koroğlu'nun yaşadığı bir yer. Özellikle Gerede ve Dörtdivan'da onun izlerini takip etmemiz mümkün. Fakat onun Bolu'daki ve özellikle Dörtdivan'daki izlerinin tam tespit edilmediğini fark ettik. Dörtdivan'da Koroğlu'yla ilgili bazı anlatılar ve rivayetler mevcut. Yine Prof. Dr. Faruk Sümer'in, Koroğlu'nun Dörtdivan'ın Sayık köyünde yaşadığı hususuyla ilgili bulduğu bilgi ve belgeler üzerinde yeterince durulmamış. Bütün bunlar bir araya gelince Bolu, Gerede ve Dörtdivan özelinde bu konunun yeniden ele alınması gündeme geldi. Biz de bu konuda yaptığımız araştırmaları ve yazdığımız yazıları bir araya getirdik. Böylece Koroğlu konusu üzerine eğilmiş olduk. Kısımse bunu da bir kitap hâlinde ortaya koymak niyetindeyiz.

7-Çalıştığımız yöre için söylüyorum, kültür ve diğer alanlarda şimdiye kadar neler yapılmış, neler yapılmalıydı? Kısacası neler kaybettik, neler kazandık?

Bolu geneli için söyleyecek olursak yöre kültürü için önemli yayınların yapıldığını ifade edebiliriz. Özellikle Bolu Belediyesi'nin daha önce yaptığı çalışmalar gerçekten kayda değer. Bolu'nun kültürünü ve zengin birikimlerini tespit eden onlarca çalışma kütüphanelerimize kazandırılmış durumdadır. Bunlar yeterli mi? Elbette değil. Kültür birikerek ve zenginleşerek ilerleyen bir kavram olduğuna göre bu türden çalışmaların hız kaybetmeden devam etmesi gerekirdi. Fakat bunlar da durmuş bir hâldedir. Gerede için konuşacak olursak yıllardır yayınlanan ve GERKAV'ın çıkardığı Gerede Dergisi çok önemli bir boşluğu doldurmakta ve ilçenin tarihi ve kültürü üzerine yapılan çalışmaları her yıl iki kapak arasında bir araya getirmektedir. Böylece Gerede kültürü üzerine yazılmış yazılardan zamanla zengin bir arşiv meydana gelmiştir. Bunun yanında Gerede Belediyesi'nin geçmişte ve günümüzde yayınladığı bazı çalışmalar da önemli. Yine Ali Rıza Ünlü'nün Gerede Tarihi adlı eserinin 2000 yılında basılmış olması da bölge tarihine önemli bir katkıdır. Fakat hemen belirtiyim ki bu kitabın yeni bir basımına ihtiyaç vardır. Bunlar kitap konusunda akla gelenler. Beri yandan Gerede ve Dörtdivan'ın kültürünü tespit çalışmalarının hızla devam etmesi gerekmektedir. Mesela yüzlerce yıllık geçmişi olan tarihi Gerede Panayırı kitaplaşmalıdır. Yine Gerede'nin sohbet kültürü Ferfene koruma altına alınmalı ve kitap hâlinde çalışılmalıdır. Bunlar yapılmamış. Dileriz ki, bundan sonra yapılır.

Elbette değişen zaman ve gelişen teknoloji bize bir dizi imkânlarla geldi. Teknoloji geliştirdi ve kültürün kaybolan yönlerini, devam eden zenginliklerimizi tespit etmek kolaylaştı. Fakat sözlü kültür büyük ölçüde kayboldu. Tespit edilen değerler de kitap ve dergi sayfalarında duruyor. Gençlerde kültürel zenginliklerimiz için bir hayranlık duygusu uyandıramıyoruz. Onları internet oyunlarına ve medyanın ezici tahakkümüne karşı koruyamadık. Dolayısıyla kültürde devamlılık da kayboldu. Millî ve mânevî değerlerimiz, kültüre sırt dönülmesi ve eğitimdeki başboşluk yüzünden yara aldı. Tarihte, kültürde, millî değerlerde, ailede, hatta dinî yaşayıştaki âhenk bozuldu. Hâlbuki bunlar Türk milletinin en önemli değerleridir. Biz bunlarla bir araya gelir ve böyle güçlü oluruz. İnşallah bunun için devletimiz gereken tedbirleri en yakın zamanda alır ve artık bir toparlanma sürecine gireriz.

8-Hızlı şehirleşme, eğitimin yükselmesi, sanayileşme, göç verme, tarım ve hayvancılığın yöreye etkisi hakkında ne düşünürsün?

Her şeyin temelinde insan var. İnsan; toplumun, kültürün, devletin en önemli meselesidir. O var olunca kültür de var oluyor. Tabii, şehirleşme ve yoğun göçler sebebiyle köylerimizin,

ilçelerimizin çehresi değişti. Büyük şehirler yoğun göçler altında ezilirken köyler, kasabalar ve ilçelerde nüfuz azaldı. Üretim de azaldı. İnsanların göç etmesi ve üretimin azalması sebebiyle artık köylerde kültür de üretilmiyor. Yoğun göçler sebebiyle kültürün devamlı olamadığını, yeni nesillere pek de intikal edemediğini görüyoruz. Tarım ve hayvancılık temelinde ekonomisi olan Dörtdivan gibi küçük yerler ise bu göçlerden çok etkilendi ve yüzlerce yıllık kültürel birikimini, sözlü kültürünü, yani hafızasını kaybetmekle karşı karşıya kaldı. Atalarımızın, ecdadımızın günlük hayatta yaşattığı onca değer, bilgi, görgü kuralları, araç gereçler, toprağı işleme tecrübesi, hayvancılıktaki uygulamalar, halk tıbbı, halk inanışları kayboldu veya kaybolmaya yüz tuttu. Hâlbuki Gerede ve Dörtdivan'da yoğun göçler öncesinde özellikle hayvancılık eksenli çok kadim bir kültürün olduğu anlaşılıyor. Bunların tespit edilmesi millî kültürümüzün gücünü anlamak sadedinde çok kıymetli çalışmalar durumundadır. Burada sözünü ettiğimiz şehirleşme, göç ve bunların beraberinde getirdiğı kültürel ve sosyal meseleler ancak devletimizin ve muhabbetli insanların çok planlı ve özverili çalışmalarıyla aşılabilir.

Bize zaman ayırdığın için teşekkür ederim.

Ben teşekkür ederim hocam.

DÖRTDİVAN KÜLTÜRÜ ÜZERİNE

DR. YASİN ŞEN'LE SÖYLEŞİ

Konuşan: Dr. Abdullah Demirci

1-Merhaba Yasin hocam. Her ne kadar Gerede'de görev yapsanız da uzun süredir Dörtdivan'da ikamet ediyorsunuz. Bu arada Dörtdivan'la alakalı 9 kitap yayınladınız. Tebrik ediyoruz. İlk sorum, sizden önce Dörtdivan hakkında hangi çalışmalar vardı ve kimler yapmıştı bu çalışmaları?

Dörtdivan'ın kültürüyle ilgili olarak geçmişte yapılmış en muteber çalışma bence Ali Rıza Ünlü'nün Tarih Boyunca Gerede adlı kitabıdır. Bu kitapta Ali Rıza Ünlü, Dörtdivan ve köylerine oldukça geniş yer ayırmıştır. Bu kitapla beraber Tülay Oğuzman hocanın Dörtdivan için yaptığı çalışmalar da aslında Dörtdivan'daki sosyal hayat için önemli bir kaynaktır. Bir de Cevdet Canpolat hocanın yayınladığı Dörtdivanlı Hilmi adlı eser ilçenin şiir mirası için önemlidir. Burada Cevdet Canpolat şairin 25 şiirini bir araya getirmiştir. Biz daha sonraki yayınlamamızda bu sayıya altı şiir daha ilave ettik. Buna bir de DİVANKAV'IN 18 sayı çıkardığı dergi içindeki yazıları dâhil edebiliriz. Bununla beraber saydıklarımızdan başka geçmişte Dörtdivan kültürü hakkında pek fazla bir çalışma bulunmadığı görülür. Dörtdivan, Bolu merkeze biraz uzak kaldığı ve ilçenin mevcut kültürel potansiyeli tam bilinemediği için maalesef kültür çalışmaları çok zayıf kalmıştır. Günümüze kadar Dörtdivan'ın kültürüyle topyekûn olarak ilgilenen bir araştırmacı çıkmamıştır.

2-Dörtdivan adeta bir şairler obası. Burada hangi şairler yetişmiş, eserler vermiştir?

Dörtdivan'da tespit edebildiğimiz kadarıyla 15. yüzyıldan günümüze kadar önemli şairler yetişmiştir. Bunlardan ilki Dörtdivan'da ve köylerinde de yaşadığını tespit ettiğimiz Ümmi Kemal hazretleridir. Onun Dörtdivan-Çalköy'de ablasının türbesinin bulunuyor olması, Aladağlar'ı kendine yurt edinmesi ve dervişleriyle buralarda ilgilenmesi, Dörtdivan'da hâlâ yaşayan menkıbelerinin var olması onun bir zamanlar burada yaşadığının delillerindedir. Yine 16. yüzyılda yaşayan ünlü destan kahramanı Köroğlu da Dörtdivan'ın Sayık köyünde doğmuştur. Bilindiği üzere yüzyıllar içerisinde Köroğlu'na birçok şiir izafe edilmiştir. 18. yüzyılda Dörtdivan'ın Yukarıdüğeri köyünde doğan Aşık Ahmed-i Divânî de burada yetişen önemli bir şairdir. Kendisinin elimizde bugün 76 adet şiiri yer almaktadır. Bu şiirlere Bolulu Mustafa bin İsmail adında bir mutasavvıf tarafından şerh yazılmıştır. Yine aynı Aşık Ahmed-i Divânî'ye ait olduğunu düşündüğümüz Menâkıb-ı Kemal Ümmî adında bir eser vardır. Bu menakıp Bolu ve Dörtdivan için çok önemli bir kaynaktır. Çünkü 16. ve 17. yüzyıllarda bu yöredeki tasavvuf faaliyetlerini özellikle bu eserden yola çıkarak yorumlayabiliyoruz. 19. yüzyılda Dörtdivan'da yetişen bir diğer şair Dörtdivanlı Hilmi'dir. Dörtdivanlı Hilmi'nin şiirleri Cevdet Canpolat ve yeni ilavelerle tarafımızdan yayınlanmıştır. Biz kitabımızın yayınından hemen sonra Dörtdivanlı Hilmi'ye ait münacat başlıklı bir şiir daha tespit ettik. Dolayısıyla Dörtdivanlı Hilmi'nin cönlere ve yazma eserlere gidilerek yeni şiirlerinin bulunması her zaman ihtimal dahilindedir. Çünkü 77, 78 yaşlarında vefat eden bir şairin hayatı boyunca 30 civarında şiir yazdığını kabul etmek pek de mümkün değildir.

Dörtdivan'ın yetiştirdiği önemli bir diğer şair Servet Yüksel'dir. 2021 yılının Eylül ayında onu kaybettik. Yüksel'in 5 adet şiir kitabı yayınlanmıştır. Bunların dışında onun başka şiirleri de vardır. Şiirlerini hece ölçüsüyle yazan Servet Yüksel, bu vezinde oldukça başarılıdır. Tema olarak aşk, gurbet, çocukluk özlemi, Bolu ve Dörtdivan'ın doğal güzellikleri şiirlerinde öne çıkar.

Dörtdivan'da şiir yazan, şiir kitapları bulunan şairler günümüzde de yaşamaktadır. Dörtdivan'ın Deveciler Mahallesi'nden Fahri Kayalp'in iki şiir kitabı yayınlanmıştır. Dörtdivan'ın Sayık köyünden olan ve Avusturya'da ikamet eden Ali Çankaya'nın 600 civarında şiiri vardır. Sonuç olarak Dörtdivan yeni şairler yetiştirmeye günümüzde de devam etmektedir. Burada daha başka isimlerden de bahsetmek mümkündür.

3-Burada bir de geçmişte yazma kitaplara merak var. Bunu neye bağlıyorsunuz?

Dörtdivan cönk ve yazma geleneğinin Bolu'da en çok bulunduğu yerlerin başında geliyor. Dörtdivan cönkleri tarihte çok yaygın olarak sosyal hayatta kendine yer bulmuş ve bunlar bir şekilde buradaki kültürün bir parçası olmuş. Bunların ilk farkına varan Cevdet Canbulat'tır. Canbulat, Dörtdivanlı Hilmi'nin şiirlerini cönklerden hareketle ortaya koymuştur. Aynı zamanda Dörtdivan'da bu cönklerden ilahi okuma ve halk hikayesi anlatma veya okuma geleneğinin çok yaygın olduğunu elimizdeki örneklerinden hareketle söyleyebiliriz. İlahilerin Dörtdivan'daki icra ortamlarında, meclislerde, toplantılarda makamla okunduğu şiirlerin yanına yazılan bazı ifadelerden anlaşılmaktadır. Elbette bu ortamlarda bunları dinleyenler de kendi defterlerine kaydetmişler ve zaman içerisinde Dörtdivan'da bu konuda çok önemli bir kültürel miras ortaya çıkmıştır.

Dörtdivan'da cönk ve yazma eser geleneğinin bu kadar güçlü olmasının sebebini sözlü kültürün çok güçlü oluşuna bağlıyorum. Çünkü burada asırlar boyunca ortaya konan büyük bir kültürel miras bulunmaktadır. Meselenin önemini farkına varanlar zaman içerisinde bunları cönklerle ve mecmuaları kaydetmişler. Öyle ki, cönkler etrafında çok muazzam bir kültür meydana gelmiş zaman içerisinde. Hatta İsmail Hakkı Akyoloğlu hocamızın ifadesine göre gelinlik kızlar gelin gittikleri yerlere bu defterleri de götürürlermiş.

Cönk tutma geleneği Dörtdivan'da günümüzde kısmen de olsa devam etmektedir. Bunu köylere ait kayıtların tutulduğu defterlerden hareketle söyleyebilirim. Bu defterlerde köye ait birçok bilgi, tarihi olay ve durum yer almaktadır.

4-Gelelim sizin çalışmalarınıza. İlk olarak Dörtdivan Kültür Atlası'nı yayınladınız. Buna niye gerek duydunuz ve neleri yazıya döktünüz?

2018 senesinde tayinimin Bolu'ya çıkması sebebiyle Dörtdivan'da ikamet etmeye başlayınca ilçenin kültürel zenginliğinin farkına varmaya başladım. Fakat bu zengin kültür için pek fazla bir şeyin yapılmamış olması beni epey düşündürmüştü. Yapılması gerekenleri görünce bütün bunlar benim için temel bir motivasyon kaynağı da oldu. O andan itibaren karınca kararınca bulduğumuz her türlü kültürel unsuru bir köşeye kaydetmeye başladık. 2020 yılında görev yerimizin Dörtdivan'a geçmesiyle beraber öğrencilerimizle birlikte derlemeler yapmaya başladık. O zamanlardaki pandemi şartlarına rağmen bulduğum kaynak kişilerle bu

derleme faaliyetlerini sürdürmeye çalıştım. Bunun sonucu olarak da Dörtdivan Kültür Atlası (2021) adını verdiğimiz bir çalışmamız ortaya çıkmıştır.

Burada Dörtdivan'ın tarihinden başlayarak halk kültürüne, inanışlara, sözlü edebiyat ürünlerine, düğünlere, mahalli kelimelere, Dörtdivan'da bulunan tarihi eserlere, Dörtdivan için yazılanlara, ilçenin yetiştirdiği şairlere ve başka şahsiyetlere elimizden geldiği kadar yer vermeye gayret ettik. Aynı zamanda bu kitap içerisinde Dörtdivan'a ait bazı fotoğraflara da yer verilmiştir.

5-Yayın sırasına göre diğer eserleriniz hakkında da bilgi verir misiniz?

Dörtdivan Kültür Atlası'nın yayınlanmasından sonra Dörtdivan Manileri (Ankara 2021) adını verdiğimiz yeni bir kitap yayınladık. İlk kitabımızda yer alan 130 civarında maniye bu kitapta bir o kadar daha mâni ilave ederek kitabı yayınlamak nasip oldu. Daha sonra Dörtdivan Kültür Atlası'nın içerisinde bir bölüm bulunan Ümmi Kemal hazretlerine ait kısmı genişleterek ve mümkün mertebe yeni bilgi ve menkıbelerle besleyerek bir kitap daha neşrettik (Ankara 2021). Bunun akabinde Dörtdivan kültür Atlası'ndan sonra yayınladığımız makaleleri, derleme yazılarını, denemeleri ve ilçe için yazdığımız şiirleri bir araya getirdiğimiz kitabımız Köroğlu Diyarı Dörtdivan'dan (Ankara 2022) yayınlandı. Bu kitabın hazırlanması esnasında bizi çok etkileyen Dörtdivan cönkleri ve yazmaları konusunu da ele alıyorduk.

Tespit ettiğimiz ve "Dörtdivan Cönkleri ve Bir Cönk Üzerine" (Ankara 2022) adını verdiğimiz kitapla yayınladığımız bir cönk hakkındaki yayınıımız bir ilk olma özelliği gösteriyor. Burada cöngü Osmanlı Türkçesinden aktardıktan sonra kitabın başına bir inceleme koyarak konuyu böylece ele almaya çalıştık. Böylece ilk kez bir Dörtdivan cöngünü yayınlamak bize nasip oldu. Daha sonra Dörtdivanlı Hilmi'nin Hayatı Sanatı ve Şiirleri (Ankara 2022) adlı çalışmamızı yayınladık.

2022 yılında Dörtdivan yaylalarını gezerek bu adla bir albüm ve derleme eser meydana getirmek nasip oldu. Bu kitap 2024 yılının bahar aylarında inşallah yayınlanacak.

Yine Dörtdivan'da yaşayan erenleri ve bu buradaki eren kültürünü Dörtdivan'da Eren Kültürü ve Dörtdivan Erenleri (Ankara 2023) adıyla yayınladık.

6-Bir yörenin tarihini, kültürünü korumanın ve geleceğe taşımanın yolu araştırma ve derlemeden geçiyor. Genel olarak bu tip araştırmalarda en büyük eksiklik araştırmacı ve derlemecinin olmaması diyebilir miyiz? Dolayısıyla böyle olunca arşiv ve literatür de zenginleşmiyor. Dörtdivan'ın bu bakımdan şanslı olduğunu düşünüyorum. Siz ne dersiniz?

Bir yerin kültürünün kayıtlara girmesi yörenin tarihi ve kültürel mirasını geleceğe aktarmak için çok önemli bir meşgaledir. Tabii bunun için bu işe sevdalı, kültürü ve kaynakları çok iyi bilen, yazmaktan hoşlanan, araştırmaktan yorulmayan insanlar lazım. Bizim kültürümüzün de en önemli problemlerinden birisi kültüre sevdalı insanların çok az oluşur. Dörtdivan tarih boyunca ortaya koyduğu zengin kültürel mirasını yeni yeni yazıya geçiren yerlerden birisidir. Araştırmalarımızla ilçeye ait birçok kültür unsurunu derinlemesine incelediğimiz gibi unutulmuş ve tarihin hafızasında duran birçok bilgiyi de günümüze getirmek,

yayınlamak ve insanlara bunları anlatmak kısmet oldu. İnşallah Dörtdivan bu bakımdan şanslıdır, diyelim.

7-Bundan sonra yapmayı düşündüğünüz işler, planlar var mı?

Dörtdivan'ın kültürel zenginliği konusunda hala süren araştırmalarımız var. En büyük isteklerimden bir tanesi ilçenin tarihinin yazılmasıdır. Bunun yanında Dörtdivan'da çok zengin bir musiki kültürünün olduğunu cönklerden de anlayabiliyoruz. Bu gelenek kısmen bile olsa günümüzde yaşıyor. Var olan örneklerinden hareketle Dörtdivan ilahilerinin notalarıyla beraber yayınlanması da hedeflerimizden bir tanesidir.

Yine Köroğlu ve Servet Yüksel ile ilgili kitap çalışmalarımızla da bu kültürün araştırılmasına mümkün olduğu kadar devam edeceğiz. Bunun yanında Dörtdivan ile ilgili araştırmalarımızı içeren Dörtdivan Yazıları adını verdiğimiz bir dosyamız da var. İnşallah bunlar zaman içerisinde peyderpey yayınlanacak.

8-Son olarak gelecekte Dörtdivan nasıl gelişir ve göç alabilir, geleneksel kültürünü nasıl koruyabilir? Bu konuda görüşünü alabilir miyim?

Dörtdivan'ın ihtiyaç duyduğu şeylerden birisi elbette iş imkanlarının bulunduğu yatırım sahalarıdır. Fakat bunu Dörtdivan'ın doğal güzelliklerine zarar vermeden başarabilirlerse ilçenin göç sorunu çözülebilir diye düşünüyorum. Kültür konusunda da bilinçlendirici faaliyetler yapılmalıdır. Dörtdivanlıların kendi kültürlerine sahip çıktığını düşünüyorum. Bunun özellikle okullarda da olması gerekir. Bunun için mesela bir belgesel çalışması yapılabilir. Yine belediye veya kaymakamlık bünyesinde Dörtdivan kültürünü yansıtan kültür unsurları, yayınlar, kitaplar, fotoğrafların bulunduğu bir yer veya köşenin çok önemli bir ihtiyacı tekabül edeceğini düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

Ben teşekkür ederim hocam.